

Miksi nuori surmaa?

Yhteenveto nuorten tekemistä
suunnitelmallisista henkirikoksista
ja niiden taustoista

Sisäinen turvallisuus

SISÄASIAINMINISTERIÖN JULKAISUJA 44/2012

Tekijät (toimielimestä, toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Sisäisen turvallisuuden sihteeristö, päällikkö Tarja Mankkinen, ylitarkastaja Ari Evwaraye, suunnittelija Kia Vertio	Julkaisun laji Selvitys			
	Toimeksiantaja Valtioneuvosto 30.5.2012			
	Toimielimen asettamispäivä			
Julkaisun nimi Miksi nuori surmaa? - Yhteenvedo nuorten tekemistä suunnitelmallisista henkirikoksista ja niiden taustoista				
Julkaisun osat Johdanto, muistio, liitteet				
Tiivistelmä <p>Suomessa on tapahtunut viimeisen kymmenen vuoden aikana nuorten tekemiä vakavia henkirikoksia, jotka ovat saaneet laajaa julkisuutta ja herättäneet paljon huomiota. Tapaukset ovat järkyttäneet yhteiskuntaa laajasti. Tämän selvityksen tarkoituksena on koota yhteen mahdollisia syitä nuorten tekemisiin joukkosurmiin ja muihin vakaviin väkivallan tekoihin olemassa olevan tiedon pohjalta.</p> <p>Selvityksen tavoitteena on luoda kokonaiskuva siitä, mitkä tekijät yhdistävät tekoja ja millaiset seikat niitä erottavat toisistaan. Yhteistä selvityksessä tarkasteltaville teoille on niiden suunnitelmallisuus sekä nimenomainen surmaamistarkoitus jo tekoa edeltävässä suunnittelussa. Kokonaiskuvan perusteella voidaan kehittää vakavien väkivallanteiden varhaista tunnistamista ja ennalta ehkäisyä. Selvitys perustuu julkisesti saatavilla olevaan tietoon. Tekijöitä koskevat tiedot on saatu pääasiassa esitutkintapöytäkirjojen julkisista versioista, tutkintalautakuntien raporteista sekä akateemisesta tutkimuksesta.</p> <p>Joukkosurmia voidaan tarkastella sekä teko- ja tekijälähtöisesti että yhteiskunnallisia syitä analysoimalla. Tämän selvityksen ensimmäisessä osassa verrataan tarkasteltavia tapauksia tekijöihin ja tekoihin liittyvien piirteiden perusteella. Vertailussa esitetään, miksi kyseinen piirre on aiemman tiedon valossa merkityksellinen seikka selvitettäessä syitä surmatekoon. Tällaisia piirteitä tekijän osalta ovat esimerkiksi hänen perhesuhteensa, koulumenestyksensä ja päihteiden käyttönsä. Teon osalta tarkasteltavia piirteitä ovat muun muassa tekijän suhde uhreihin ja tekovälineeseen sekä tekijän motiivi. Tässä osassa esitetään myös, miten mainitut piirteet tyypillisesti ilmenevät nuorilla väkivallantekijöillä.</p> <p>Selvityksen toisessa osassa keskitytään yksilön ja yhteiskunnan välissä oleviin tekijöihin, joilla voi olla nuorten tekemää suunnitelmallista väkivaltaa edistävä tai hillitsevä vaikutus. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa koulukiusaaminen, väkivaltaviihde sekä perhekasvatuksen merkitys.</p> <p>Kolmannessa osassa tarkastellaan sellaisia yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia, joiden vaikutuksesta useampi nuori voi ajautua vastaavanlaisiin väkivallantekoihin.</p>				
Avainsanat (asiasanat) sisäinen turvallisuus, turvallisuuden parantaminen, perheet, nuoret, ennaltaehkäisy				
Muut tiedot Sähköisen julkaisun ISBN 978-952-491-797-1 (PDF), osoite www.intermin.fi/julkaisu				
Sarjan nimi ja numero Sisäasiainministeriön julkaisut 44/2012		ISSN 1236-2840		
Kokonaissivumäärä 70	Kieli suomi	ISBN 978-952-491-796-4		
Hinta 25,00€ +alv		Luottamuksellisuus julkinen		
Jakaja Sisäasiainministeriö		Kustantaja/julkaisija Sisäasiainministeriö		

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Inrikesministeriet, sekretariatet för den inre säkerheten, chefen för sekretariatet för den inre säkerheten Tarja Mankkinen, överinspektör Ari Evwaraye, planerare Kia Vertio	Typ av publikation Utredning		
	Uppdragsgivare Regeringen 30.11.2012		
	Datum för tillsättandet av organet		
Publikation (även den finska titeln) Varför dödar den unga? - Sammandrag om systematiskt dödligt våld som begåtts av unga och om bakgrundsfaktorerna till detta (Miksi nuori surmaa? - Yhteenveto nuorten tekemistä suunnitelmallisista henkirikoksista ja niiden taustoista)			
Publikationens delar Inledning, promemoria, bilagor			
Referat I Finland har det under de senaste tio åren skett grova brott mot liv som begåtts av ungdomar och som har fått mycket publicitet och väckt stor uppmärksamhet. Händelserna har chockat allmänheten i stor utsträckning. Syftet med denna utredning är att utifrån de uppgifter som finns att tillgå sammanställa eventuella orsaker bakom de massakrer och andra grova våldshandlingar som begåtts av unga personer. Målet med utredningen är att skapa en helhetsbild av vilka faktorer som är gemensamma för gärningarna och vilka som skiljer dem från varandra. En gemensam nämnare för de gärningar som dryftas i utredningen är att de är planmässigt genomförda och att den uttryckliga avsikten redan i planeringsskedet är att döda. Utifrån helhetsbilden kan man utveckla tidig identifiering och förebyggande av grova våldshandlingar. Utredningen baserar sig på offentligt tillgängliga uppgifter. Uppgifterna om gärningsmännen har huvudsakligen samlats in från de officiella versionerna av förundersökningsprotokoll, rapporter som undersökningskommissioner lagt fram samt akademisk forskning. Massakrerna kan betraktas utgående från såväl gärningen och gärningsmannen som genom att analysera samhällseliga orsaker. I den första delen av utredningen jämförs de aktuella fallen enbart utifrån drag som ansluter sig till gärningsmännen och gärningarna. I jämförelsen framförs det varför ett visst drag i ljuset av tidigare kunskap utgör en betydelsefull faktor vid klarläggandet av orsakerna till ett blodsdåd. I fråga om gärningsmannen kan sådana drag vara t.ex. familjeförhållanden, skolframgång och användning av berusningsmedel. I fråga om gärningen är de drag som granskas bl.a. gärningsmannens förhållande till offren och gärningsredskapet samt gärningsmannens motiv. Här framförs också hur de nämnda dragen typiskt tar sig uttryck hos unga som begått våldshandlingar. I den andra delen av utredningen koncentrerar man sig på sådana faktorer mellan individen och samhället som kan främja eller stävja systematiskt våld som begås av unga. Sådana faktorer är t.ex. mobbning, våldsunderhållning samt betydelsen av familjefostran i allmänhet. I den tredje delen behandlas sådana förändringar i samhället som kan bidra till att flera unga kan komma att begå våldshandlingar av liknande slag.			
Nyckelord inre säkerhet, förbättring av säkerheten, familjer, unga, förebyggande			
Övriga uppgifter Elektronisk version ISBN 978-952-491-797-1 (PDF), adress www.intermin.fi/publikationer			
Seriens namn och nummer Inrikesministeriets publikation 44/2012		ISSN 1236-2840	ISBN 978-952-491-796-4
Sidoantal 70	Språk finska	Pris 25€ + moms	Sekretessgrad offentlig
Distribution Inrikesministeriet		Förläggare/utgivare Inrikesministeriet	

Sisällys

1 Johdanto.....	6
2 Nuorten väkivaltaisuudesta ja väkivaltarikoksista – tekijöitä nuoren väkivaltaisuuden taustalla	7
3 Nuorten tekemiä suunniteltuja henkirikoksia	10
3.1 Ikä ja sukupuoli.....	12
3.2 Tekijöiden luonne, elämäntapa, päihteiden käyttö ja aiempi rikostausta.	15
3.3 Tekijöiden perhetausta	20
3.4 Koulumenestys ja muut kouluun liittyvät seikat sekä koulukiusaaminen	21
3.5 Ampuma-aseharrastus ja pääsy tekovälineisiin	24
3.6 Mielenterveys, lääkitys ja itsetuhoisuus	26
3.7 Seurusteluhistoria.....	31
3.8 Harrastukset ja kiinnostuksen kohteet.....	32
3.9 Motiivit, suhde uhreihin ja kiinnijäämiseen sekä uhrivalinta.....	35
3.10 Ideologiset tekijät.....	41
3.11 Merkit tulevasta surmateosta	43
4 Yksilön ja yhteiskunnan välissä olevat riskitekijät.....	47
4.1 Väkivaltaviihde, pelit	47
4.2 Mielenterveysongelmat ja -lääkitys, kehityshäiriöt	48
4.3 Koulukiusaaminen	52
4.4 Tappamisen riskitekijät	54
5 Nuorten tekemät joukkosurmat - yhteiskunnallisia selityksiä.....	55
5.1 Demokratia, osallisuus ja yksilöllisyys	57
5.2 Yhteisöllisyys	59
5.3 Verkkoyhteisöt.....	60
5.4 Median rooli	61
5.5 Koulujen merkitys ja oppilashuollon puutteet.....	63
5.6 Aseiden saatavuus	64

Liitteet

Liite 1: Selvityksen toteuttamissuunnitelma	65
Liite 2: Valmistelun yhteydessä järjestetyt kuulemistilaisuudet	67
Liite 3: Kirjallisuus	68

1 Johdanto

Suomessa on tapahtunut viimeisen kymmenen vuoden aikana nuorten tekemiä vakavia henkirikoksia, jotka ovat saaneet laajaa julkisuutta ja herättäneet paljon huomiota. Tapaukset ovat järkyttäneet yhteiskuntaa laajasti. Tästä syystä niiden syitä ja selityksiä on selvitetty erilaisilla tutkimuksilla.

Tämän selvityksen tarkoituksena on koota yhteen mahdollisia syitä nuorten tekemiin joukkosurmiin ja muihin vakaviin väkivallan tekoihin olemassa olevan tiedon pohjalta. Selvityksen laatimisesta päätettiin hallituksen toimesta 30.5.2012 ja selvityksen toimeenpanosuunnitelma käsiteltiin sisäasiainministeriön osastopäällikkökokouksessa 19.6.2012 (liite 1). Selvityksen tavoitteena on luoda kokonaiskuva siitä, mitkä ovat tekoja yhdistävät tekijät ja millaiset seikat niitä erottavat toisistaan. Yhteistä selvityksessä tarkasteltaville teoille on niiden suunnitelmallisuus sekä nimenomainen surmaamistarkoitus jo tekoa edeltävässä suunnittelussa. Kokonaiskuvan perusteella voidaan kehittää vakavien väkivallanteiden varhaista tunnistamista ja ennalta ehkäisyä. Selvitys perustuu julkisesti saatavilla olevaan tietoon. Tekijöitä koskevat tiedot on saatu pääasiassa esitutkintapöytäkirjojen julkisista versioista, tutkintalautakuntien raporteista sekä akateemisesta tutkimuksesta.

Tilastojen perusteella Suomi on länsieurooppalaisissa vertailuissa varsin väkivaltainen maa. Eritoten henkirikosten määrä suhteessa väkilukuun on suuri. Suomalainen väkivalta on tiiviisti yhteydessä alkoholinkäyttöön. Tässä tarkasteltavat nuorten tekemät vakavat väkivallanteet poikkeavat monella tavalla perinteisestä suomalaisesta väkivallasta. Tekijä on usein suunnitellut tekoa yksityiskohtaisesti ja huolellisesti, alkoholi ei ole merkittävä taustatekijä ja teoilla on yhteyksiä kansainvälisiin malleihin. Tekoihin on etsitty myös yhteiskunnallisia syitä, kuten yhteisöllisyyden vähenemistä ja syrjäytymisen lisääntymistä.

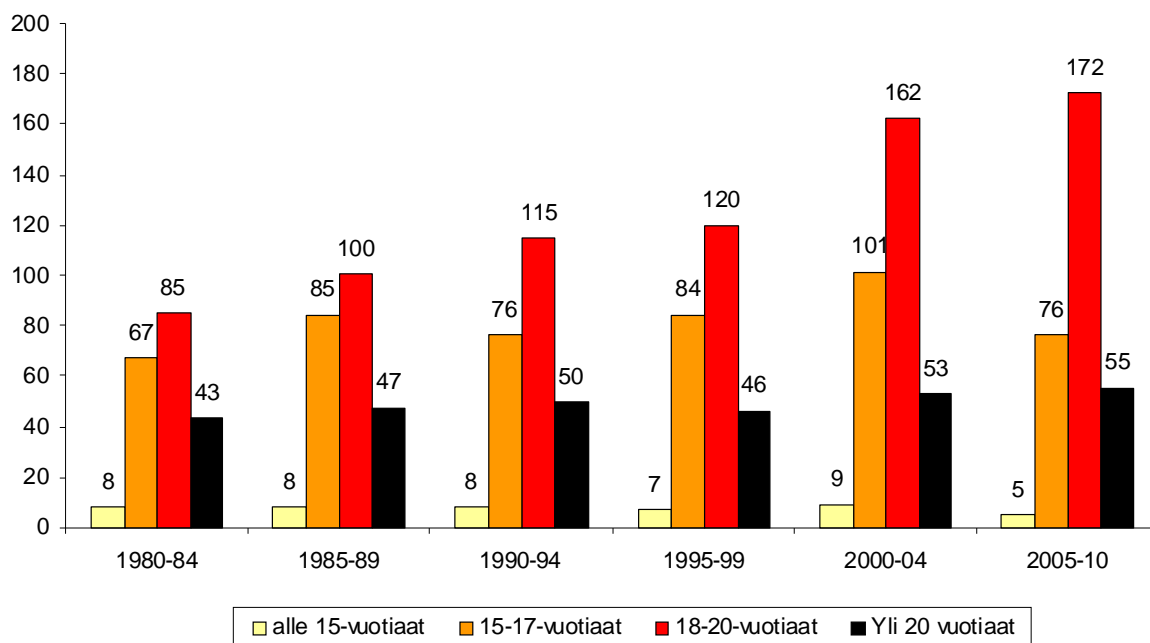
Selvityksen valmistelun yhteydessä on järjestetty kolme kuulemistilaisuutta. Hyvinkäällä järjestettiin syksyllä 2012 nuorisopaneeli, johon osallistui paikallisia 15–18-vuotiaita nuoria. Sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä kuuli 12.9.2012 väkivalta- ja mielenterveystyön asiantuntijoita, minkä lisäksi sisäasiainministeriössä järjestettiin 26.9.2012 asiantuntijapaneeli, johon osallistui nuoriso-, väkivalta- ja mielenterveystyön asiantuntijoita laajasti. Tilaisuuksissa on keskusteltu kysymyksistä, jotka ovat aineistoa läpikäydessä nousseet erityisesti esille. Koulusurmiin erikoistunut sosiaalipsykologian ja sosiologian dosentti Atte Oksanen on lukenut selvitysraportin luonnoksia ja antanut arvokkaita kommentteja työssä huomioon otettavaksi.

Joukkosurmia voidaan tarkastella sekä teko- ja tekijälähtöisesti että yhteiskunnallisia syitä analysoimalla. Tämän selvityksen ensimmäisessä osassa verrataan tarkasteltavia tapauksia tekijöihin ja tekoihin liittyvien piirteiden perusteella. Vertailussa esitetään, miksi kyseinen piirre on aiemman tiedon valossa merkityksellinen seikka selvitetessä

syitä surmatekoon. Tällaisia piirteitä tekijän osalta ovat esimerkiksi hänen perhesuhteensa, koulumenestyksensä ja päihteiden käyttönsä. Teon osalta tarkasteltavia piirteitä ovat muun muassa tekijän suhde uhreihin ja tekovälineeseen sekä tekijän motiivi. Tässä osassa esitetään myös, miten mainitut piirteet tyypillisesti ilmenevät nuorilla väkivallantekijöillä. Selvityksen toisessa osassa keskitytään yksilön ja yhteiskunnan välissä oleviin tekijöihin, joilla voi olla nuorten tekemää suunnitelmallista väkivaltaa edistävä tai hillitsevä vaikutus. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa koulukiusaaminen, väkivaltaviihde sekä perheissä annettu kasvatusta. Kolmannessa osassa tarkastellaan sellaisia yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia, joiden vaikutuksesta useampi nuori voi ajautua vastaavanlaisiin väkivallantekoihin.

2 Nuorten väkivaltaisuudesta ja väkivaltarikoksista – tekijöitä nuoren väkivaltaisuuden taustalla

Nuoruus on ikäryhmien kokoon suhteutettuna aktiivisinta rikoksenteon aikaa. Nuorten osuus on suuri rikoslajeissa, jotka liittyvät vapaa-ajanviettoon, alkoholiin ja ikärajoja koskeviin säännöksiin sekä varkauksiin ja vahingontekoihin. Suunnitelmallisuutta edellyttäviin rikoksiin nuoret syyllistyvät harvoin. Tilastojen mukaan nuorten 18–20-vuotiaiden tekemän vakavan väkivallan määrä on kasvanut viime vuosien aikana. Samaan aikaan kaikkien henkirikosten määrä on kääntynyt hienoiseen laskuun ja henkirikosten yritysten sekä törkeiden pahoinpitelyjen määrä on pysynyt entisellä tasolla.

Kuvio 1: Poliisin tietoon tulleet törkeät pahoinpitelyt ja henkirikoksen yritykset 1980–2010 (tekijöiden lkm 100 000 ikäryhmään kuuluvaa kohden)

Aggressio, väkivaltainen käyttäytyminen ja riskinotto ovat tavallisia murros- ja nuoruusiässä. Aggressiivisuus vähenee iän myötä, mutta noin 10 prosentilla väkivaltaisuus jatkuu ja voi johtaa rikollisuuteen. Aggressiiviset, antisosiaaliset ja väkivaltaiset taipumukset ovat osittain perinnöllisiä, mutta riskikäyttäytymiseen vaikuttaa myös ympäristö ja erityisesti lapsuuden ja nuoruuden ihmissuhteisiin liittyvät kokemukset.

Aggressiivisuus ilmenee eri ikäkausina eri tavoin. Poikien fyysisen aggression huippukohta sijoittuu 13–14 vuoden ikään, ja sen on todettu olevan noin kolminkertainen aikuisiin miehiin verrattuna. Keskimäärin kuusi prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ilmoitti pahoinpidelleensä toista ihmistä viimeisen vuoden aikana. Aggressiivinen käyttäytyminen vähenee suurimmalla osalla nuorista 2–3 vuodessa, mutta arviolta 10 prosentilla näin ei tapahdu vaan vakava aggressiivisuus jatkuu aikuisikään. Nuoruusikään liittyvä epäsosiaalisuus, aivan kuten aggressiivisuuskin, on yleistä ja ohimenevää: suomalaisen seurantatutkimuksen mukaan kolmanneksella miehistä oli nuoruusikään rajoittuvaa epäsosiaalisuutta. Tällainen epäsosiaalisuus ilmenee yksilön kyvyttömyytenä samaistua toisten tunteisiin ja tarpeisiin tai muuna sellaisena käytöksenä, jonka tarkoituksena on toimia impulsiivisesti oman edun ajamiseksi.

Elämänkaaren läpi jatkuva epäsosiaalisuus ja epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö ovat harvinaisempia. Niihin liittyvä väkivaltarikollisuus on vakavaa, ja sitä esiintyy useilla elämänalueilla, esimerkiksi parisuhdeväkivaltana. Erityisen harvinaista on epäsosiaalisuuden ja väkivaltaisuuden ilmeneminen vasta varhaisaikuisuudessa 20–30 vuoden iässä ilman aiempaa nuoruusvuosien rikollisuutta. Riskiä syyllistyä henkirikokseen sekä nuorilla että väestöllä yleensä lisäävät skitsofrenia, epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö ja alkoholismi.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Nuoret ja henkirikollisuus 1980–2004 -raportin ja myöhempien seurantatutkimusten mukaan nuorten henkirikollisuus ei poikkea suuresti aikuisten tekemistä rikoksista. Nuoret henkirikoksen tekijät ovat usein moniongelmaisia poikia ja miehiä.¹ Ikäryhmässä 15–17-vuotiaat keskimäärin 1,4 poikaa 100 000:sta syyllistyy henkirikokseen vuosittain. Samanikäisistä tytöistä ei vuosina 2003–2011 yksikään syyllistynyt henkirikokseen. Hieman vanhemmassa, 18–20-vuotiaiden ikäryhmässä vastaavat luvut ovat 5,46 miestä ja 1,05 naista. Ero kasvaa edelleen henkirikosten tekemisen aktiivisimpana ikä kautena eli 21–24-vuotiaiden ikäryhmässä, josta vuosittain keskimäärin 9,5 miestä 100 000:sta ja 0,66 naista 100 000:sta syyllistyy henkirikokseen.²

Pääosa henkirikoksia tehneistä nuorista on ollut päihteiden väärinkäyttäjii. Myös koulunkäyntivaikeudet ja päihteiden käytön aloittaminen hyvin nuorena ovat yleisiä nuorilla henkirikoksentehtäjäillä. Puolet viime vuosina henkirikoksiin syyllistyneistä nuorista on diagnosoitu alkoholiriippuvaiseksi rikosta seuranneessa mielentilatutkimuksessa (20-vuotiaista 70 prosenttia). Huumausaineiden vaikutuksen alaisina rikoksen tapahtumahetkellä on ollut puolet. Yleisimmin käytetyt huumeet ovat amfetamiini, kannabistuotteet ja alkoholin ja psyykelääkkeiden sekakäyttö. Mielentilatutkimuksissa yleisin diagnoosi on ollut persoonallisuushäiriö. Yli puolet nuorena henkirikoksen tehneistä oli myös ollut aiemmin yhteydessä mielenterveyspalveluihin. Huomattavalla osalla nuorista henkirikoksen tekijöistä on vaikea perhetausta. Tekijöiden vanhemmilla on usein alkoholiongelmia ja rikostaustaa, huomattavalla osalla perhe on hajonnut ja kolmasosa tekijöistä on otettu huostaan.³

Nuorten tekemät henkirikokset tapahtuvat aikuisten tekemiä henkirikoksia useammin julkisella paikalla, kohdistuvat vieraisiin ihmisiin, ja ne tehdään useammin ryhmässä. Tarkastelujaksolla nuorten tekemät henkirikokset olivat myös aikuisten tekemiä henkirikoksia suunnitelmallisempia ja raaempia.⁴ Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen

¹ Lehti, Martti (2007): Nuoret ja henkirikollisuus 1980–2004. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 78.

² Tutkija Venla Salmen alustus sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä 12.9.2012, lähteenä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Henkirikollisuuden seurantarjestelmä.

³ Salmi, Venla (2012): Alustus sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä 12.9.2012.

⁴ Hagelstam, Camilla ja Häkkinen, Helinä (2006): Homicidal adolescents: Offence and offender characteristics. *Forensic Science International*, 164 (2-3), 110–115.

Lehti, Martti (2007): Nuoret ja henkirikollisuus 1980–2004. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 78.

mukaan nuorten henkirikokset ovat yllätyksellisempiä ja vaikeammin ennakoitavia kuin vanhempien ikäryhmien rikokset. Ne tehdään usein ryhmässä ja rikokset kytkeytyvät usein aineellisen hyödyn tavoitteluun. Uhrit ovat aikuisia useammin tekijälle entuudestaan tuntemattomia. Joko uhri, tekijä tai molemmat olivat alkoholin vaikutuksen alaisia 80 % tapauksista.⁵

3 Nuorten tekemiä suunniteltuja henkirikoksia

Seuraavaan on koottu esimerkkejä nuorten tekemistä vakavista väkivallanteoista, jotka poikkeavat yleisestä nuorten tekemästä väkivallasta. Tarkasteluun on otettu mukaan myös Raumanmerellä vuonna 1989 ennen internetaikakautta tapahtunut koulusurma, jotta on voitu arvioida sen yhtäläisyyksiä myöhempien koulusurmien kanssa. Lisäksi on tarkasteltu vuonna 2001 Lopella tapahtunutta neljän nuoren tekemää pariskunnan surmatekoa, joka poikkeaa tietyiltä osin muista tapauksista.

Teot on valittu sen perusteella, että ne poikkeavat usealla tavalla tyypillisistä nuorten tekemistä henkirikoksista. Teot ovat olleet suunnitelmallisia eikä niihin liity impulsiivisuutta, joka on hyvin yleistä nuorten tekemän väkivallan yhteydessä ja väkivallassa yleisesti. Tekijä on hakeutunut tekopaikalle nimenomaan tappaakseen useita ihmisiä ja useimmissa teoissa on ollut lukuisia uhreja. Teot ovat kuitenkin myös monella tapaa erilaisia. Tekojen väliset erot voivat paljastaa, mitkä asiat ovat yhteisiä nuorten suunnitelmallisille henkirikoksille ja mitkä asiat riippuvat enemmän yksilöllisistä tekijöistä.

Aika	Paikka ja tapahtumat	Uhrit	Tekijä	Motiivi
25.1.1989	Rauma, Raumanmeren yläasteen koulu. Koulun oppilas ampuu luokkatovereita päivän ensimmäisen oppitunnin alussa	Kaksi luokkatoveria	14-vuotias poika	Motiivi ehkä koulukiusaaminen. Poliisin mukaan teon syynä oli ampujan henkinen romahdus muista syistä.
24.8.2001	Loppi, kesämökki. Uhrit ammutaan heidän saapuessaan	Pariskunta	4 poikaa, joista kolme oli 16–17-	Raha, mahdollisesti ryhmäpaine

⁵ Salmi, Venla (2012): Alustus sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä 12.9.2012

	kutsuttuina vieraina kesämökille.		vuotiaita ja yksi 18-vuotias	
11.10.2002	Vantaa, Myyrmannin ostoskeskus. Kotitekoinen räjähdde laukeaa kauppakeskuksessa.	7 kuollutta, 80 loukkaantunutta	19-vuotias mies	Tuntematon
7.11.2007	Tuusula, Jokelan koulu. Koulun oppilaita ja opettajia surmataa ampuma-aseella.	9 henkilöä, joista kaksi koulun henkilökuntaa, kuusi oppilasta ja tekijä itse	18-vuotias mies	Ihmisviha, kosto koulu- ja lähiyhteisölle
19.7.2008	Kerava, urheilukenttä. Koulutyttö surmataa teräaseella.	14-vuotias tyttö	18-vuotias mies	Teon taustalla mielenterveysongelmia (pakonomainen ajatus siitä, että henkirikos poistaisi ahdistuksen), tekijä oli hoitojonossa ja halusi mahdollisesti nopeuttaa hoitoon pääsyä
23.9.2008	Kauhajoki, Seinäjoen koulutuskuntayhtymän tilat. Koulun oppilaita ja opettaja surmataa ampuma-aseella.	10 uhria ja tekijä, joista yksi opettaja ja muut oppilaita. 1 vakavasti ja 2 lievästi haavoittunutta.	18-vuotias mies	Ihmisviha, kosto koulu- ja lähiyhteisölle
30.3.2012	Orivesi, toimisto Oriveden keskustassa ja yhteiskoulussa. Tekijä ampuu tuntemaansa miestä valopistoolilla toimistossa, jonka jälkeen tekijä menee koululle ja ampuu siellä laukauksia, pyrkien muun muassa tappamaan koulun opettajan.	1 haavoittunut	23-vuotias mies (ei koulun oppilas)	Kosto entisen tyttöystävän vanhemmille ja tyttöystävän kiusaajille, mielenterveysongelmat, mustasukkaisuus

26.5.2012	Hyvinkää, keskusta. Tekijä ampui ravintoloiden edessä olevia ihmisiä ja paikalle saapunutta poliisipartiota läheiseltä katolta.	2 kuollutta, 7 haavoittunutta	18-vuotias mies	Mahdollisesti akuutti mielenterveyden häiriö (vihanpurkaus)
-----------	---	-------------------------------	-----------------	---

3.1 Ikä ja sukupuoli

Tutkimuksissa on tuotu esille, että sukupuoleen ei useinkaan kiinnitetä riittävästi huomiota väkivaltaista käyttäytymistä pohdittaessa. Pientä suomalaista kaupunkia käsittelevässä tutkimuksessa ilmeni, että valtaosa fyysisestä väkivallasta tapahtuu saman sukupuolen keskinäisissä kahnauksissa ja vakavaa väkivaltaa ilmenee lähinnä poikien välisissä tappeluissa. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että väkivallasta ei useinkaan kerrottu viranomaisille.⁶ Tomi Kiilakosken mukaan poikien väkivaltaa säätelevä normisto näyttää poikkeavan tyttöjen vastaavasta.⁷ Miehin väkivalta voidaan tällöin nähdä osana kulttuurista käsikirjoitusta, joka säätelee koulusurmia ja antaa niille sekä sisältöä että muotoa.

Kauhajoen surmia arvioitaessa nostettiin esille tarve pohtia miehiä ongelmien ratkaisumalleja, kunniakäsityksiä, loukkauksiin suhtautumista ja väkivallan käyttöä yleisemmin. Surmat voivat olla kosto sosiaalisesta hyljeksinnästä ja maskuliinisen arvon alentamisesta.⁸ Myös Jokelan koulusurmien osalta on esitetty, että kyseessä olisi ollut maskuliinisuuden ihanteen täyttämiseksi epäonnistuneen nuoren miehen kosto.⁹ Kuvitteellisen maskuliinisuuden ihanteen on myös useissa kansainvälisissä tutkimuksissa havaittu olevan miehen tekemän henkirikoksen merkittävä taustatekijä. Tekijöiden nuori ikä liittyy tähän selitysmalliin siten, että nuorilla miehillä ei ikänsä vuoksi ole ollut mahdollisuutta hankkia väkivaltaa korvaavia vallan ja omanarvontunnon lähteitä, kuten koulutusta, omaisuutta tai muuta yhteiskunnallista asemaa.

⁶ Liikanen, Veli ja Helve, Helena (2009): Gender Roles, Immigrant Victimization and the Ambiguous Boundaries of Violence among Small Town Teenagers: Järvi-kaupunki, Finland. Teoksessa Barbara Riepl ja Howard Williamson (toim.): Portraits of Peer Violence in Public Space. Contributions to Youth Research, 11. Wien: Austrian Institute of Youth Research, 23–57

⁷ Kiilakoski, Tomi (2009): Viiltoja – Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 28.

⁸ Hoikkala, Tommi ja Suurpää, Leena (2009) (toim.): Kauhajoen jälkipaini. Nuorisotutkijoiden ja ammattilaisten puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 25.

⁹ Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention. New York: Springer.

Joukkosurmien ja muiden vakavien väkivallanteiden tekijät ovat kaikki olleet nuoria miehiä ja poikia, iältään 14–23-vuotiaita. Yhdestätoista tekijästä kuusi oli 18–19-vuotiaita tekohetkellä. Nuorin, Raumanmeren tekijä, oli tekohetkellä lähes 15-vuotias ja vanhin, Oriveden ampuja, oli 23-vuotias. Raumanmeren tekijän osalta on jälkeensä kiinnitetty huomiota siihen, että hän toteutti tekonsa noin kuukautta ennen 15 vuotta täyttämistään ja rikosoikeudellisen vastuun piiriin tulemistaan. Esitutkinnasta ei kuitenkaan käy ilmi, valitsiko tekijä tekohetken tämän perusteella. Lopella tapahtuneessa pariskunnan murhassa kolme neljästä tekijästä oli 16–17-vuotiaita. On esitetty, että suuret muutokset elämäntilanteissa voivat järkyttää väkivallanteiden mielen tilaa ja siten kiihdyttää väkivaltaan johtavaa kehitystä. Tällaisia ajallisia taitekohtia ovat esimerkiksi peruskoulun päättyminen ja täysi-ikäisyyden saavuttaminen.

Asiantuntijakuulemisessa tuli esiin, että koulusurmaajien, koulusurmalla uhkailleiden ja koulusurmia ihannoivien profiilit vaikuttaisivat poikkeavan toisistaan. Koulusurmia ihannoivista nuorista osa on tyttöjä tai nuoria naisia, mutta tekojen toteuttajana on lähes poikkeuksetta nuori mies tai poika. Jokelan koulusurmia seuranneina kolmena ensimmäisenä kuukautena poliisin tietoon tuli 70 uhkausta. Suurin osa koulusurmalla uhkailleista oli yläasteikäisiä poikia, mutta joukossa oli myös tyttöjä ja vanhempia poikia.¹⁰ Ilmiöllä on tältä osin yhtäläisyyksiä väkivaltaan, jota perustellaan äärimmäisellä aatteella tai ideologialla. Esimerkkejä tällaisesta väkivallasta ovat uusnatsismi, väkivaltainen anarkismi ja väkivaltainen ääri-islamismi. Näissä liikkeissä naiset ja tytöt ihannoivat sekä rohkaisevat tekoihin ryhtyviä miehiä. Tällä voi olla merkittävä vaikutus tekoon silloin, kun sen taustalla on miehen omanarvontunteen puute. Perinteisiä sukupuolirooleja korostavissa väkivaltaisissa ääriliikkeissä on kuitenkin nähtävissä kehitys, jossa todennäköisyys naisten toimimiseen varsinaisen teon toteuttajina kasvaa liikkeen nauttiman suosion kasvaessa. Koulusurmien osalta kyseessä ei ainakaan vielä ole selkeä aatteellinen liike, eikä voida tietää, ovatko tytöt ja naiset jatkossa tekijöitä.

¹⁰ Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): *The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland*. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): *School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention*. New York: Springer.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- nuori ikä, suurin osa tekijöistä 18–19-vuotiaita
- sukupuoli, kaikki tekijät miehiä

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- tekijät ovat nuoria, mutta ikäjakauma on kuitenkin varsin suuri (14–23-vuotiaita)

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- äärimmäinen väkivalta voi liittyä ”miehen kunnian” ylläpitämiseen ja häpeän tai sen aiheuttajan poistamiseen
- sukupuolella on merkitystä yhtä lailla perinteisen nuorten tekemän väkivallan kuin suunnitelmallisten henkirikosten osalta: miehet ja pojat ovat voimakkaasti ylliedustettuina molemmissa
- naisten osuus koulusurmien tekijöistä on kansainvälisesti katsottuna pieni
- koulusurmaa *ihannoivien* joukossa naisten osuus suurempi
- koulusurmailmiöllä voi sukupuolen merkityksen osalta olla yhtäläisyyksiä väkivaltaisten ääriilikkeiden kanssa

3.2 Tekijöiden luonne, elämäntapa, päihteiden käyttö ja aiempi rikostausta

Luonne ja elämäntapa

Nuorille henkirikoksen tekijöille on tutkimusten perusteella tyypillistä harrastustoiminnan puuttuminen ja passiivinen, päihteiden käyttöön keskittyvä vapaa-ajanvietto. He ovat enemmän ulospäin suuntautuneita kuin introverteja ja useammin impulsiivisia ja pelottomia kuin harkitsevia ja neuroottisia. Nuorten tappajien älykkyysosamäärä on usein muuta väestöä alhaisempi ja he ovat aloittaneet seksielämänsä muita varhemmin. Viime vuosina joukkosurmia ja vakavia väkivallantekoja tehneet nuoret poikkeavat tästä yleisestä nuoren henkirikoksen tekijän kuvauksesta.

Koulusurmat ovat olleet huolellisesti, jopa vuosien ajan suunniteltuja ja valmisteltuja tekoja. Useiden eri maissa tehtyjen tutkimusten mukaan kouluampujat ovat olleet tekoja tehdessään rauhallisia ja kontrolloituja, minkä tulkitaan kertovan suuresta tekoon valmistautumisen asteesta. Tekoa suunnitellaan pitkään ja samalla uppoudutaan yksityiskohtaisesti aikaisempiin kouluampumisiin. Tämä on merkittävä tekijä, sillä yleensä nuorten rikollisuudessa akuuteilla henkilökohtaisilla konflikteilla on suuri merkitys.

Raumanmeren koulusurmaaja kertoi ajatelleensa tekoja ensi kertaa kaksi vuotta ennen niiden toteuttamista, ollessaan 7. luokalla. Opettaja kuvasi häntä poliisikuulustelussa ”yksinäisemmäksi, omissa oloissaan viihtyväksi ja vähemmän liikunnalliseksi”.

Lopen surmia suunniteltiin ja valmisteltiin hieman yli viikko. Esitutkinnassa teon kolme nuorempaa tekijää kertoivat, että heitä vanhempi, päätekijänä tuomittu mies oli saattanut suunnitella jotain jo hieman pidempään. On esitetty, että päätekijän on täytynyt kärsiä ainakin epäsosiaalisesta persoonallisuushäiriöstä ja manipulatiivisesta persoonallisuudesta, koska hän kykeni suunnittelemaan raa’at murhat ja toteuttamaan ne hyväksikäyttämällä muita olematta itse läsnä tekohetkellä. Tämän puolesta puhuu myös se, että hän pyrki kiinni jäätyään vierittämään syyn muiden niskoille ja vähätteli omaa osuuttaan rikokseen. Hän väitti, että muut valehtelivat hänen osallisuudestaan. Hän perusteli tätä sillä, että muut olisivat olleet kateellisia hänelle kutakuinkin kaikesta. Lisäksi hänen käytöstään tekoja koskevassa oikeudenkäynnissä kuvattiin ”ylimieliseksi” ja tilanteen vakavuutta vähätteleväksi. Muut tekijät olivat teini-ikäisiä ja päätekijää nuorempia. Tekijöillä vaikuttaisi olleen tavanomainen kaveripiiri ja harrastuksia. Heidän koulutoverinsa ovat kuvanneet heitä mukaviksi pojiksi ja jopa ”nössöiksi”.

Myyrmannin pommin räjäyttäjän isä on kertonut kirjassaan siitä, miten tekijä joutui koulukiusatuksi ja sitä kautta sulkeutui yksinäisyyteen. Perheessä isällä oli ehdoton auktoriteettiasema. Tekijästä tuli tietokonenörtti, joka eristäytyi muusta maailmasta

"nettiystävien" pariin ja löysi sieltä käytännön ohjeet pommien valmistamiseksi. Tekijää pidettiin yleisesti melko ujona ja eristäytyneenä, ja hänen ystävä- ja tuttavapiirinsä oli erittäin pieni. Osa-aikaisella työpaikallaan häntä pidettiin hyvätapaisena, kohteliaana ja aktiivisena työntekijänä.

Jokelan koulusurmaaja oli aloittanut teon suunnittelun ainakin noin puoli vuotta ennen tekoa.¹¹ Häntä pidettiin ujona ja syrjään vetäytyvänä ja hänellä oli vähän tuttavuuksia. Jotkin koulutoverit pitivät hänen pukeutumistaan outona. Internetissä hänellä oli laajempi, kansainvälinen kontaktipiiri.

Keravan surman tekijä kertoi esitutkinnassa, ettei hänellä ole ystäviä ja että hän viettää aikaansa pelaamalla tietokone- tai konsolipelejä, katsomalla televisioita, lukemalla lehtiä ja käymällä ulkona. Hänellä ei ennen tekoa eikä nuorempaanakaan ole ollut mitään varsinaisia harrastuksia, joiden kautta hän olisi tutustunut muihin. Hän ei erityisemmin ollut valmistellut tekoaan etukäteen, mutta oli harkinnut sitä noin kuukauden ajan.

Kauhajoen koulusurmaaja oli suunnitellut tekoaan mahdollisesti useita vuosia. Tekijän luonteesta on eri lähteissä vaihtelevia ja osin ristiriitaisia kuvauksia. Häntä on kuvattu hiljaiseksi, mutta ei eristäytyneeksi. Häntä on myös kuvattu jopa puheliaaksi ja sympaattiseksi. Hän tuli toimeen opiskelutovereidensa kanssa. Tekijällä oli myös pidempiaikaisia ystävyys-suhteita, tosin niitä oli vähän.¹² Hänellä oli paljon sosiaalisia ongelmia eri kouluvaiheissa ja myös armeijassa. Hänen harrastuksensa liittyivät tietokoneisiin, joilla hän pelasi pelejä ja oli aktiivinen erilaisissa sosiaalisissa medioissa.

Oriveden ampujaa todistajat ja asianomistajat kuvasivat ensivaikutelmalta ”tavalliseksi nuoreksi mieheksi”. Tuoreessa suhteessaan itseään nuorempaan tyttöystävänsä hän oli kuitenkin nopeasti muuttunut kontrolloivaksi ja omistushalaiseksi. Hänellä oli ainakin yksi ystävä, jonka kanssa oli tekemisissä. Tämän lisäksi tekijä ilmeisesti vietti aikaansa myös isoveljensä kanssa. Hän oli töissä ja teki tekoa edeltävänä aikana paljon ylityötä. Tekijä ja tyttöystävä olivat eronneet hiljattain ennen tekoa. Tekijä kertoi esitutkinnassa päättäneensä mennä entisen tyttöystävänsä isän työpaikalle surmaamaan tämän vasta tekopäivänä. Tekijä kertoi ”ajautuneensa” teosta toiseen aloittaen ensin menemällä tyttöystävän kotiin uhkailemaan tämän äitiä, tämän jälkeen tyttöystävän isän työpaikalle surmaamaan tämän sekä lopuksi tyttöystävän kouluun. Koulussa tekijän tarkoituksena oli surmata hänen tyttöystävänsä ”kiusanneet” koulutoverit. Hän oli selvittänyt missä luokassa hänen tyttöystävänsä oli tekoaan edeltävänä päivänä internetistä. Tarkoituksena oli tuolloin kuitenkin ollut hänen mukaansa ainoastaan hakea tyttö pois koulusta.

Hyvinkään ampujaa kuvataan hänet tuntevien todistajien lausunnoissa rauhalliseksi ja mukavaksi kaveriksi. Hänellä oli ystäviä sekä opiskelutovereidensa parissa

¹¹ Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2:2009.

¹² Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 11/2010.

Järvenpäässä että hänen kotikaupungissaan Hyvinkäällä. Nämä kaveripiirit ovat kuitenkin esitutkinnassa antaneet toisistaan poikkeavia lausuntoja muun muassa tekijän alkoholin- ja vapaa-ajankäytöstä. Häntä ei ole ennen tekoa pidetty väkivaltaisena eikä hänen tiedetä aiemmin kimpaantuneen vastoinkäymisiä kohdatessa. Tekijä itse kertoi esitutkinnassa, että hänellä oli ennen surmantekoa kerran aiemmin tullut tekohetkeä vastaava raivonpuuska. Hän oli noin vuoden ennen ampumista osallistunut nettikeskusteluun ja suuttunut keskustelutovereilleen siinä määrin, että hän oli kirjoittanut ampuvansa heidät tai jonkun heistä. Tämä tapahtui viikonloppuna, mutta tunnetila jatkui maanantaille asti. Maanantain jälkeen hän rauhoittui. Hän kertoi, että joku hänen keskusteluun osallistuneista ystävistään oli ottanut häneen keskustelun jälkeen yhteyttä ja pyrkinyt rauhoittelemaan häntä. Tekijä ei myöskään ollut suunnitellut ampumisia etukäteen vaan ajatus syntyi hänen suututtuaan tekopäivänä hävittyään leikkimielisen painiottelun matkalla ravintolaan. Hän kertoi rauhoittuneensa ennen tekoja jo matkalla kotiin hakemaan aseita, mutta ei enää tässä vaiheessa luopunut ajatuksesta, ”koska oli jo näin päättänyt tehdä”.

Päihteiden käyttö

Suomalaiselle väkivallalle on tyypillistä, että se liittyy alkoholin ongelmakäyttöön. Yleisin henkirikoksen tekijä on työelämästä syrjäytynyt keski-ikäinen mies, jolla on päihdeongelma. Henkirikoksista 80 prosentissa joku osapuolista on tekohetkellä alkoholin vaikutuksen alaisena, ja 60 prosentissa henkirikoksista kaikki osapuolet ovat tekohetkellä päihteiden vaikutuksen alaisina. Myös pääosa nuorista tappajista on päihteiden väärinkäyttäjii. Koulusurmiin ja muihin vakaviin väkivallantekoihin syylistyneet nuoret eivät kuitenkaan pääsääntöisesti ole olleet alkoholin ongelmakäyttäjii.

Raumanmeren ampujan päihteidenkäytöstä ei ole tietoa, mutta esitutkinta-aineistossa mikään ei viittaa siihen, että tekijä olisi ollut päihtyneenä tekohetkellä. Tekijän nuorena iän ja muilta saadun luonnekuvauksen perusteella voidaan olettaa, että päihteet eivät olleet merkittävässä asemassa hänen elämässään.

Myyrmanin tekijä ei esitutkinnassa saatujen tietojen mukaan käyttänyt lainkaan alkoholia tai muita päihteitä.

Lopen surmaajat eivät olleet päihtyneitä tekohetkellä. Tekijät käyttivät alkoholia ikäryhmälleen tyypillisellä tavalla lähinnä viikonloppuisin eikä heistä kukaan tiettävästi ollut huumausainetaustaa.

Keravan surmaaja kertoi esitutkinnassa juoneensa pullollisen keskivahvaa viiniä tekopäivänä. Hänen oman arvionsa mukaan alkoholin päihdyttävä vaikutus oli jo lakannut tekohetkeen mennessä. Hän kertoi käyttävänsä vähän alkoholia ja tavanneensa juoda kerran tai kaksi kertaa viikossa kolme annosta olutta tai siideriä. Varsinaisia

huumausaineita hän ei kertomuksensa mukaan ollut kokeillut mutta kertoi syöneensä joitakin vuosia ennen tekoa laittomasti hankittuja lääkkeitä ahdistusoireisiinsa.

Tutkintalautakunnan raportin mukaan Jokelan koulusurmaaja ei ollut tekohetkellä lääkeaineiden, huumausaineiden tai alkoholin vaikutuksen alainen. Hän ei käyttänyt huumeita tai tupakoinut ja alkoholiakin hän käytti vain harvoin.

Tutkintalautakunnan raportin mukaan Kauhajoen koulusurmien tekijä sai alkoholinkäyttöä arvioivassa audit-testissä niin korkeita pisteitä, että hoitoon ohjaaminen olisi ollut suositeltavaa. Opiskelijatoverit kertoivat myös vahvoista juopumisen tiloista, jolloin tekijän kanssa oli vaikeaa keskustella. Juopumiseen liittyi ajoittain aggressiivista käyttäytymistä, käsirysyjä ja pelottavaa puhetta ystävien keskuudessa. Koulusurmien aikaan tekijä ei ollut päihteiden vaikutuksen alainen. Kuitenkin alkoholin käytön yhteys tekijän masentuneisuuteen on saattanut olla merkityksellinen, sillä hän on voinut käyttää alkoholia ulospääsynä masentuneisuuteensa. Raskaan alkoholinkäytön tiedetään myös lisäävän masentuneisuutta.

Oriveden ampuja ei entisen tyttöystävänsä mukaan hyväksynyt päihteitä. Oman kertomansa mukaan hän ei ollut käyttänyt alkoholia lähes ollenkaan tavattuakaan tyttöystävänsä eli hieman yli puoli vuotta ennen tekojaan. Hän ei tekohetkellä ollut minkään laittomien päihteiden vaikutuksen alainen, mutta voi olla, että hän oli käyttänyt hänelle määrättyä psyykelääkitystä.

Hyvinkään tekijän alkoholinkäytöstä on osittain ristiriitaista tietoa. Hänen nuoruudenystävänsä, jonka kanssa hän edelleen oli läheinen, on kertonut poliisille, että tekijä ei juuri koskaan käyttänyt alkoholia. Tekijä itse kertoi, että hän on Järvenpäässä sijaitsevan koulunsa asuntolassa ajoittain juonut kerrallaan neljästä viiteen tölkkiä olutta. Hän kertoi juoneensa rankasti tekoa edeltävänä vappuna, jolloin hän oli niin päihtynyt, ettei melkein ollut päässyt kotipihaltaan sisälle. Hän oli yksin tuolloin. Tekijän opiskelutoverit kertoivat, että hän oli ollut useitakin kertoja yhdessä heidän kanssaan juomassa alkoholia. Esitutkinta-aineistossa ei kuitenkaan ole selkeää näyttöä siitä, että tekijä olisi juonut tyypillisiä ikätovereitaan enemmän alkoholia. Tekijä oli ennen ampumisia juonut 12 tölkkiä olutta illan aikana. Hänelle tehtyjen tutkimusten perusteella hän on tekohetkellä ollut n. 1,35 promillen humalassa.

Aiempi rikoshistoria

Tässä tarkasteltavilla surmaajilla ei pääsääntöisesti ollut aiempaa rikoshistoriaa. Muille nuorille surmaajille on tyypillistä, että he ovat ennen surmatekoa joutuneet selkeään rikoskierteeseen, jossa väkivallan määrä ja sen vakavuus ovat lisääntyneet ajan mittaan. Lopen surmaajista kahdella oli aiempaa, vähäistä ja väkivaltaan liittymätöntä

rikostaustaa. Jokelan koulusurmaajalla ei ollut aiempaa rikoshistoriaa.¹³ Keravan surmaajalla ei ollut aiempaa väkivaltarikostaustaa. Kauhajoen koulusurmaajaa ei ollut aikaisemmin syytetty tai tuomittu väkivaltarikoksista. Poliisin rekisterissä on kuitenkin merkinnät rattijuopumuksesta ja tapahtumasta grillikioskilla, jossa tekijää oli uhkailtu, sekä näpistyksen yrityksestä. Lisäksi tietoon on tullut, että tekijä joutui kesällä 2008 laivaristeilyllä laivan putkaan oltuaan väkivaltainen ystäväänsä kohtaan.¹⁴ Muilla tekijöistä ei ole mitään rikostaustaa ajalta ennen surmatekoa.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- suuri osa tekijöistä yksinäisiä tai syrjään vetäytyviä, osalla myös ystäviä ja sosiaalista kanssakäymistä
- vähäinen rikoshistoria tai ei rikoshistoriaa ollenkaan, ei lainkaan väkivaltarikoksia
- ei päihtymystä tekohetkellä, pois lukien Hyvinkään surmaaja
- koulusurmilla (Raumanmeri, Jokela, Kauhajoki) pitkä suunnittelu- tai valmistelu-aika, puolesta vuodesta useisiin vuosiin
- akuutteihin mielenterveydellisiin ongelmiin viittaavissa teoissa (Kerava, Orivesi, Hyvinkää) valmistelu-aika merkittävästi lyhyempi, mutta ne eivät kuitenkaan olleet impulsiivisia tekoja

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- vaihteleva päihdehistoria: joukossa alkoholin suurkulutusta (Kauhajoki) ja lääkkeiden väärinkäyttöä (Kerava), mutta monella pidättyväinen suhtautuminen päihteisiin (Orivesi, Myyrmanni, Jokela, Raumanmeri)
- Lopen surmat tehtiin ryhmässä ja niitä valmisteltiin yhteistuumin viikon ajan ennen tekoja
- Hyvinkään surmissa tekijä ei ollut valmistellut tai suunnitellut tekoaan, mutta teko ei ollut perinteisessä mielessä impulsiivinen

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- yksinäisyys ja sosiaalinen eristyneisyys merkittäviä riskitekijöitä vakavalle suunnitelmalliselle väkivallalle
- alkoholi ja muut päihteet eivät ole nuorten tekemän suunnitelmallisen väkivallan taustalla yhtä selvästi kuin muussa vakavassa nuorten tekemässä väkivallassa
- ikäryhmälle normaali tai runsas alkoholinkäyttö ei kuitenkaan estä tämän tyyppiseen väkivaltaan ryhtymistä (Loppi, Kauhajoki, Kerava, Hyvinkää)

¹³ Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2:2009.

¹⁴ Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 11/2010.

3.3 Tekijöiden perhetausta

Tutkimusten mukaan koulusurmaajien perhetaustat eroavat muiden väkivalta- ja henkirikollisten taustoista. Perheet ovat ehjiä, eikä niissä ole sosiaalisia tai taloudellisia vaikeuksia. Koulusurmaajien perheissä on kuitenkin ollut kurinpidollisia ja ihmissuhteiden läheisyyteen liittyviä ongelmia. Vinoutuneita tai kylmiä varhaisia vuorovaikutussuhteita pidetäänkin vakavan väkivaltakäyttäytymisen riskinä.

Vielä 1990-luvulla henkirikoksiin syyllistyneet nuoret tulivat suurimmaksi osaksi moniongelmaisista perheistä. Tutkimuksissa on kuitenkin saatu viitteitä siitä, että nykyään henkirikoksista epäillään yhä useammin tavallisista perheoloista tulevia nuoria, joiden perheessä ei ole vanhempien päihderiippuvuutta, rikollista taustaa tai perheväkivaltaa.¹⁵

Raumanmeren ampujan perhetaustasta ei ole lähdeaineistosta saatavilla olevaa tietoa. Lopella pariskunnan surmaamiseen syyllistyneiden nuorten perhetaustassa ei ole tiedossa sellaista, mikä selittäisi väkivaltaista tekoa. Tekijöitä tuntevat henkilöt kommentoivat tapausta laajamittaisesti lehdistössä ja keskustelussa tuotiin jatkuvasti ilmi se, että tekijät olivat varsin varakkaista perheistä, asuivat arvostetulla alueella ja heillä oli liikunnallisia harrastuksia. Ainakin osan tekijöistä tiedettiin käyttävän paljon rahaa viikoittain rahapeleihin ja harrastuksiin.

Myyrmannin, Jokelan ja Kauhajoen koulusurmiin syyllistyneet nuoret miehet olivat keskiluokkaisista perheistä eikä heillä ollut ilmennyt lapsuudessa julmaa tai epäsosiaalista käyttäytymistä. Myyrmannin pommin räjäyttäneen tekijän isä on itse todennut olleensa autoritäärinen isä, jopa tyranni. Hän korosti omien sanojensa mukaan kasvatuksessaan sitä, miten tärkeää on pärjätä omillaan, ilman muiden apua. Jokelan koulusurmaajan vanhemmat olivat kiinnostuneita lastensa asioista ja aktiivisesti yhteydessä kouluun.¹⁶ Kauhajoen koulusurmaaja oli muuttanut elämänsä aikana paljon ja vaihtanut kouluja peruskoulun aikana yhteensä neljä kertaa. Hänen biologiset vanhempansa olivat eronneet ja hänen sukunimensä vaihtui hänen äitinsä avioiduttua uudelleen vuonna 1993 tekijän ollessa 7-vuotias. Hän oli myös kokenut raskaana 21-vuotiaan veljensä kuoleman ollessaan itse 17-vuotias.¹⁷

Keravan surmaaja asui ydinperheensä (äiti, isä ja sisko) kanssa viettäen ”rauhallista perhe-elämää”. Perheellä oli taloudellisesti tiukkaa ja tekijä eli yhteiskunnan myöntämien tukien varassa.

¹⁵ Häkkänen ja Hagelstam 2002.

¹⁶ Jokelan koulusurmat 7.11.20007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2/2009.

¹⁷ Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 11/2010.

Oriveden ampuja asui omassa asunnossaan ja kävi töissä. Hänellä oli ilmeisen hyvät välit vanhempiinsa ja veljeensä, ja he olivat säännöllisesti tekemisissä keskenään. Hänen vanhempansa olivat kuitenkin huolissaan hänen mielenterveydestään, mikä ilmeni konkreettisesti muun muassa siten, että he olivat piilottaneet asekaapin avaimen tekijältä. Heidän pelkonsa oli, että tekijä vahingoittaisi itseään aseilla. Tekijä itse kertoi esitutkinnaissa, että hän ei osaa selittää tekoaan mitenkään eikä hän pitänyt perhettään tai kotikasvatustaan syynä teoilleen.

Hyvinkään ampujan perhetaustasta tai -suhteista ei esitutkinta-aineiston julkisesta osasta saa kovinkaan laajaa kuvaa. Aineiston perusteella hän asui viikonloppuisin vanhempiensa luona eikä perhesuhteilla ollut ainakaan välitöntä vaikutusta tekoon.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- tapauksissa ei ilmene sellaista ongelmallista perhetaustaa, joka on muuten yleistä nuorena väkivaltaan syyllistyneillä

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- vaihteleva perhetausta (kotikasvatus, avioerot ja asumispaikat)
- vaihtelua sosioekonomisessa asemassa, suurin osa keskiluokkaisista perheistä

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- niukasti tietoja saatavilla kotikasvatuksesta sekä perheiden sisäisistä suhteista ja vuorovaikutuksesta, täten ei voida tehdä selkeitä johtopäätöksiä perhesuhteiden vaikutuksesta tekoon

3.4 Koulumenestys ja muut kouluun liittyvät seikat sekä koulukiusaaminen

Yhdysvaltaisia koulusurmaajia tutkittaessa on havaittu, että heidän koulumenestyksensä oli pääsääntöisesti ollut melko hyvää.¹⁸ Kansainvälisten tutkimusten mukaan on hyvin yleistä, että koulusurmaan syyllistyneitä on kiusattu koulussa. Myös Suomessa koulusurman tekijöille on ollut yhteistä se, että he ovat kaikki olleet koulukiusaamisen uhreja.

Raumanmeren koulusurmaajaa oli oppilastovereiden kertoman mukaan kiusattu, mutta ei poikkeuksellisen paljon. Tekijä itse kertoi kuulustelussa, että teon yksiselitteinen motiivi oli useita vuosia jatkunut pääasiassa fyysinen kiusaaminen, ja uhrin olivat juuri

¹⁸ Vossekuil, B., Fein, R., Reddy, M., Borum, R., & Modzeleski, W. (2002): The Final Report and Findings of the Safe School Initiative: Implications for the prevention of School Attacks in the United States. Washington, DC: United States Secret Service and United States Department of E.

kiusaamiseen syyllistyneitä poikia. Esitutkinnassa kuulusteltiin tekijän opettajia ja rehtoreita eri ikäkausilta ja kouluista. Nämä kertoivat yhteneväisesti, että heidän tietoonsa ei ollut tullut, että tekijää olisi jossain vaiheessa kiusattu koulussa. He olivat myös tiedustelleet asiaa koulun muulta henkilökunnalta, kuten koulupsykologilta ja terveydenhoitajalta. Tekijällä ei ollut koulussa ilmeneviä käytöshäiriöitä ja hän oli ”osa porukkaa”.

Lopen surmaajia pidettiin koulussa sosiaalisina ja mukavina nuorina. Lähdeaineistossa mikään ei viittaa siihen, että heistä ketään olisi kiusattu koulussa. Kolme heistä opiskeli lukiossa ja yksi opiskeli ravintolakoulussa. Tekojen päätekijänä tuomittu oli abiturientti, jonka odotettiin valmistuvan lukiosta ilman koulumenestykseen liittyviä ongelmia.

Myyrmannin, Jokelan ja Kauhajoen rikoksiin syyllistyneet nuoret miehet olivat menestyneet kohtalaisen hyvin opinnoissaan. Heidän koulumenestyksensä oli kuitenkin heikentynyt ennen surmia. Myyrmannin pommi-iskun tekijä oli joutunut kiusatuksi koulussa, mikä oli johtanut hänen sosiaaliseen eristäytymiseensä. Jokelan ja Kauhajoen surmaajat olivat kärsineet henkisestä ja fyysisestä kiusaamisesta ala-asteelta lähtien. Jokelan tapauksessa kiusaamisasiaa ei kuitenkaan käsitelty ala-asteen aikana oppilashuoltoryhmässä eikä koulun ja perheen välille syntynyt yhteistä näkemystä tilanteesta. Koulun arvion mukaan tekijää ei varsinaisesti kiusattu. Yläasteella tekijällä ei ollut kavereita. Jotkut oppilaat ja opettajat ovat kertoneet havainneensa tekijään kohdistunutta kiusaamista myös lukiossa.¹⁹

Kauhajoen koulusurmaajaa kiusattiin hänen äitinsä mukaan ala-asteella ja yläasteella tekijää myös pahoinpideltiin fyysisesti. Kiusaaminen jatkui myös lukiossa ja mahdollisesti vielä armeijassa. Kauhajoen koulusurmaaja keskeytti lukion, mutta jatkoi opintoja ammattikoulussa ja myöhemmin ammattikorkeakoulussa. Kauhajoen ammattikorkeakoulusta ei ole tietoja tai viitteitä siitä, että tekijää olisi syrjitty tai kiusattu. Hän pärjasi opiskelussa siellä hyvin.

Keravan surmaaja kertoi, että hänen surmatekoon johtanut ahdistuksensa alkoi alun perin koulusta. Alakoulun lopussa hän alkoi saada stressiä koulunkäynnistä, mistä kehittyi pelko huonosta opintomenestyksestä ja luokalle jäämisestä. Hänen opintomenestyksensä laski yläasteen alussa ja stressi laajeni yleiseksi ahdistukseksi, joka liittyi nimenomaan koulunkäyntiin. Hän kävi puhumassa asiasta kerran koulukuraattorin kanssa, mutta tämä ei johtanut jatkotoimenpiteisiin. Yläasteella hän lintsasi keskimäärin yhden päivän viikossa koulusta. Häntä ei kertomuksensa mukaan kuitenkaan kiusattu koulussa eikä hänen koulunkäynnistä johtuva ahdistuksena kuitenkaan ilmeisesti ollut laajasti tiedossa. Tekijää voidaan saatavilla olevien tietojen perusteella pitää koulupudokkaana. Hän ei ollut tekohetkellä kirjoilla missään koulussa eikä hänellä ollut ammattiin pätevöittävää koulutusta.

¹⁹ Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2:2009.

Oriveden ampuja on koulutustaustaltaan levyseppähitsaaja. Esitutkinta-aineistossa mikään ei viittaa siihen, että häntä olisi kiusattu koulussa eikä hänen koulumenestyksestään ole tietoa. Sitä vastoin hänen entinen tyttöystävänsä, jonka puolesta tai eduksi hän kertoi teot tehneensä, oli tekijän mukaan joutunut luokkatovereidensa kiusaamaksi. Tekijä oli myös siinä käsityksessä, että nämä luokkatoverit olivat ajaneet tyttöystävän huumeiden ja alkoholin käyttöön.

Hyvinkään ampuja opiskeli Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksessa kiinteistöhoitoalaa ja menestyi opinnoissaan hyvin. Kyseinen oppilaitos tarjoaa ammatillista erityisopetusta. Aineistosta ei ilmene syytä siihen, miksi tekijä oli tämän kaltaisessa oppilaitoksessa. Tekijä oli teon aikaan juuri päättänyt opintoihinsa liittyvän työharjoittelun kiinteistöhoitoalan yrityksessä. Hän oli saanut yrityksestä kesätöitä tulevalle kesälle. Aineistosta ei ilmene, oliko tekijää kiusattu koulussa, mutta todistajien kertomusten mukaan häntä ei mitä ilmeisimmin kiusattu ainakaan Järvenpään oppilaitoksessa. Kyseisessä oppilaitoksessa hän oli opiskellut jo ainakin vuoden verran.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- neljää yksin rikoksensa tehnyttä oli joko näiden oman kertomuksen tai muiden havaintojen perusteella kiusattu koulussa pitkään (Raumanmeri, Myyrmanni, Jokela, Kauhajoki)
- kahdessa akuutteihin mielenterveyden ongelmiin viittaavassa teossa (Orivesi, Kerava) tekijät ovat yksiselitteisesti kiistäneet tulleet kiusatuiksi
- tekijöiden koulumenestys on saatavilla olevan tiedon perusteella ollut vähintään keskitasoa, tekijöissä ei ole koulupudokkaita Keravan surmaaja lukuun ottamatta

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- Oriveden tekijän eräänä motiivina oli hänen oman kertomuksensa mukaan entiseen tyttöystävään koulussa kohdistunut kiusaaminen
- Keravan surmaajan koulumenestys oli heikkoa eikä hän ilmeisesti ollut jatkanut opiskeluaan peruskoulun jälkeen
- Hyvinkään ampuja oli ammatillisessa erityisopetuksessa, syy erityisopetuksen tarpeeseen on tuntematon

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- koulumenestyksestä ja suhteesta kouluun on saatavilla niukasti tietoja
- Raumanmeren tapaus antaa viitteitä siitä, että kiusaamisen vakavuus tai toistuvuus ei välttämättä lisää väkivaltaisen koston riskiä vaan se, miten tekijä on kokenut kiusaamisen

3.5 Ampuma-aseharrastus ja pääsy tekovälineisiin

Kansainvälisten tutkimusten mukaan vakaviin väkivallantekoihin, kuten koulusurmiin, syyllistyneet nuoret ovat olleet lähes poikkeuksetta hyvin kiinnostuneita ampuma-aseista ja käyttäneet ammattimaisesti useita automaattiasia. Ampuma-aseiden merkitys joukkosurmissa on suuri. Joukkosurmia on vaikea toteuttaa veitsillä tai vastaavilla välineillä, ja aseiden käyttö mahdollistaa teon spehtaakkelimaisuuden. Koulusurmia kansainvälisesti tutkinut professori Newman on arvioinut, että koulusurmien yleisyyttä Yhdysvalloissa selittää juuri ampuma-aseiden helppo saatavuus. Suomessa koulusurmat on tehty laillisilla aseilla, jotka oli joko hankittu omaan käyttöön luvallisesti tai otettu kotoa luvatta.

Raumanmeren koulusurman tekijä oli ottanut aseet käyttöön luvatta isältään. Aseet olivat olleet tekijän helposti saatavilla heidän kotonaan ja tekijän kuulustelussa kertoman perusteella hän tunsi ainakin näiden aseiden käytön. Hän oli ennen tekoa osannut valita niihin oikeat patruunat ja osasi tekohekellekäkin suorittaa aseisiin häiriönpoiston. Yhden todistajan kertomuksen mukaan tekijä oli kovin kiinnostunut aseista ja tiesi niistä paljon. Tekijä oli esitellyt hänelle miekkoja. Useat todistajat kertoivat tekijän myös esitelleen koulussa deaktivoituja käsikranaatteja.

Lopella tapahtuneeseen pariskunnan surmaamiseen käytettiin yhden tekijän laillisesti omistamaa pienikaliiperista kivääriä, joka oli varustettu äänenvaimentimella ja kiikaritähäimellä. Tekijöiden esitutkinnassa kertoman mukaan varsinainen ampuja oli heistä ainoa, joka omisti aseensa ja jolla oli kokemusta aseista ja että tämä oli harrastanut metsästystä.

Myyrmannissa räjähtänyt pommi oli kotitekoinen haulipommi. Pommi-iskun syystä on useita teorioita. On esitetty, että pommi oli alun perin tarkoitus räjäyttää läheisessä metsässä käyttäen ajastinta. Pommin hauleilla tehty rakenne kuitenkin kertoo siitä, että pommi oli todennäköisesti suunniteltu aiheuttamaan ihmisvahinkoja. Tekijä oli löytänyt ohjeet pommintekoon internetistä, jossa hän oli jonkin aikaa toiminut aktiivisena osallistujana räjähteiden kotivalmistusta käsittelevillä keskustelusivustoilla.

Jokelan tekijä oli ilmoittanut poliisille ampuma-aseen hankkimislupaa hakiessaan kuuluneensa 31.8.2007 lähtien Helsinki Shooting Clubiin, jonka jäsenkortin hän myös esitti. Hakemuksessaan hän kertoi harrastavansa tarkkuusammuntaa tauluihin kyseisen seuran ampumaradalla Helsingissä kerran tai kaksi kertaa viikossa. Hänelle myönnettiin ampuma-aseen hankkimislupa 19.10.2007, ja luvan perusteella hän osti 2.11.2007 .22-kaliiperisen pienoispistoolin, jolla hän toteutti koulusurman vajaan kuukautta myöhemmin.

Keravalla 14-vuotiaan tytön surmannut mies hankki tekovälineenä käyttämänsä Mora-puukon tekopäivän aamuna ostamalla sen tavaratalosta. Tekijällä ei tiettävästi ollut kokemusta ampuma-aseista tai pääsyä aseisiin.

Kauhajoen ampujalle oli myönnetty vuodeksi määräaikainen aseiden hallussapitolupa elokuussa 2008 noin kuukausi ennen kouluampumisia. Lupa oikeutti .22-kaliperiseen pistooliin. Tekijä hankki aseiden samasta Tuusulassa sijaitsevasta asekaupasta kuin mistä Jokelan ampuja oli aseensa hankkinut. Poliisi haastatteli tekijää koulusurmaa edeltävänä päivänä Youtube-palvelussa olleen ampumisvideon vuoksi mutta ei ottanut tekijältä asetta pois.

Ottaen huomioon sen, miten pitkään Jokelan ja Kauhajoen koulusurmaajat olivat tekojaan ilmeisesti suunnitelleet, vaikuttaa siltä, että aseet oli hankittu tätä nimenomaista tarkoitusta varten. Tätä tukee myös se, että he tekivät tekonsa varsin pian aseiden saannin jälkeen. Kauhajoen ampujan osalta tätä olettamusta tukee edelleen se, että hän ilmeisesti pyrki jäljittelemään Jokelan ampujaa hankkimalla aseiden samasta paikasta kuin tämä. Myös Virginia Techin kouluampuja käytti samanlaista asetta.

Oriveden ampujalla oli rinnakkaisluvat hänen isänsä haulikkoon, pienoiskivääriin ja hirvikivääriin. Teoissa hän käytti isänsä asekaappiin lukitsemaa luvallista hirvikivääriä ja valopistoolia. Tekijä mursi lukitun asekaapin päästäkseen aseisiin käsiksi. Hänen isänsä oli estänyt tekijän pääsyn asekaappiin siinä pelossa, että tämä pyrkisi vahingoittamaan itseään aseilla. Tekijän kertomuksen mukaan hän ei ennen tekoa kuitenkaan ollut ampunut aseilla viiteen vuoteen. Näkemystä tekijän mahdolliseen perehtymättömyyteen ampuma-aseisiin tukee se, että hän yritti surmata entisen tyttöystävänsä isän valopistoolilla, jolla kuolettavan vamman tuottaminen on vaikeaa.

Hyvinkään ampujalla ei ollut omia ampuma-aselupia vaan hän otti teoissa käyttämänsä aseet luvatta käyttöönsä isänsä asekaapista. Todistajien lausuntojen mukaan aseet kiinnostivat häntä yleisesti. Hän oli kertomansa mukaan ampunut tarkkuutta teoissa käyttämillään aseilla isänsä valvonnassa lukuisia kertoja aiemmin, mutta ei säännöllisesti. Tämän lisäksi hän harrasti aktiivisesti airsoft-peliä. Kyseessä on taistelupeli, jossa pelaajat jakautuvat joukkueisiin ja pyrkivät eliminoimaan vastustajiaan ampumalla näitä ilmanpaineella toimivista aseista lähtevillä muovikuulilla. Aseet ovat ulkoisesti oikeiden ampuma-aseiden jäljitelmiä. Pelit pelataan yleensä maastossa. Niissä voidaan simuloida esimerkiksi historiallisia taisteluja tai nykyaikaisia ampuma-asetaisteluja.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- kaikissa tapauksissa, joissa on käytetty ampuma-asetta, aseet olivat laillisia
- aseet olivat ampujan hallussa joko tämän oman luvan nojalla tai ampuja oli ottanut kotona säilytetyt isän omistamat aseet luvatta haltuunsa

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- tekijällä on ollut ampuma-aseisiin liittyvä konkreettinen harrastus ainoastaan Lopen, Raumanmeren ja Hyvinkään tapauksissa
- Jokelan ja Kauhajoen surmissa aseet on todennäköisesti hankittu nimenomaan teon toteuttamiseksi, mutta tekijöillä on ollut kiinnostus aseisiin jo ennen tätä
- kahdessa tapauksessa tekovälineenä jokin muu kuin ampuma-ase (Kerava, Myyrmanni)

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- luvatta käyttöön otetut aseet on saatu perheen asekaapista, johon motivoituneella tekijällä on suhteellisen helppo pääsy

3.6 Mielenterveys, lääkitys ja itsetuhoisuus

Viime vuosina henkirikoksiin syyllistyneistä nuorista runsas puolet on ollut joko avo- tai laitoshoidossa mielenterveysongelmien takia jo ennen rikosta. Vakavista mielisairauksista kärsiviä on yksi kymmenestä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan 15 % kaikista henkirikoksista keskeisinä taustatekijöinä teoille ovat mielenterveysongelmat. Kaksi suomalaisista koulusurman tekijöistä surmasi myös itsensä kuten ulkomaisissakin koulusurmissa on usein käynyt. Molempien tekijöiden kohdalla heidän varusmiespalveluksensa lykkääntyi mielenterveyssyistä, eli viimeistään tässä vaiheessa on havaittu mielenterveysongelmia.

Suomessa itsemurha on yleisin nuorten miesten kuolinsyy, ja noin neljännes 15–24-vuotiaiden kuolemista on itsemurhia. Pojat tekevät 70–80 prosenttia itsemurhista, ja he käyttävät väkivaltaisempia ja nopeammin kuolemaan johtavia menetelmiä verrattuna tyttöihin. Tilastokeskuksen tietojen mukaan suomalaisnuorten (15–24-vuotiaat) itsemurhat ovat vähentyneet viimeisen 20 vuoden aikana yli kolmanneksen: 1990-luvulla 117–206 nuorta teki vuosittain itsemurhan, kun 2000-luvulla määrä vaihteli 101 ja 141 välillä. Silti Suomi oli vuonna 2007 viidennellä sijalla maailmassa nuorten miesten ja toisella sijalla nuorten naisten itsemurhakuolleisuudessa. Suomalaisten itsemurhakuolleisuus on yleisestikin vähentynyt 2000-luvulla. Tutkimusprofessori Hannu Lauerman mukaan tämä selittyy suurelta osin nykyaikaisten masennuslääkkeiden laajalla käyttönotolla. Hänen mukaansa esimerkiksi murha-

itsemurhana²⁰ tehdyt perhesurmat voivat selittyä sillä, että narsistisesta mielenhäiriöstä kärsivälle tekijälle tulee vakava kriisi tai masennus. Tällainen tekijä ei kykene erottamaan omaa huonoa vointiaan muiden tilasta, jolloin hän ”vapauttaa” itsensä lisäksi läheisensä kärsimyksestä surmaamalla myös heidät. Lääkintöneuvos Tapani Sipilä on puolestaan esittänyt, että nuoren vakavakaan masennus ei yksin riitä selittämään koulusurman tyyppistä väkivallantekoa. Hän pitää mahdollisena, että koulusurmaajilla on ollut alkava skitsofrenia tai muu akuutti psykoosisairaus. Hänen mukaansa on tärkeää huomioida, että masennuksen hoitoon käytetyt SSRI-lääkkeet eivät suojaa vaikeiden psykoosisairauksien oireilta, joihin voi kuulua vakava väkivalta.

Raumanmeren surmaaajan osalta ei ole saatavilla tietoja mahdollisista mielenterveysongelmista. Tekijä oli epätavallisen kiinnostunut aseista, mutta esitutkinnassa ei ilmennyt viitteitä siitä, että hän olisi esimerkiksi ollut mielenterveyspalvelujen piirissä. Hän oli suunnitellut pakonsa ampumisen jälkeen, mikä osoittaa, että hänellä ei ollut tarkoitus surmata itseään samassa yhteydessä. Hän ei esitutinnan loppuvaiheessakaan osoittanut katumusta teoistaan vaan kertoi ”eliminoineensa kaksi ikävää tyyppiä”.

Lopen surmien tekijöiden osalta kenenkään käytös ennen tekoja ei ollut herättänyt ympäristön huomiota. Heidän ei tiedetä olleen mielenterveyspalvelujen piirissä. Tekijöiden tarkoituksena oli selvittää rikoksesta jäämättä kiinni. Heidät passitettiin kiinni jäätyään mielentilatutkimuksiin, jossa heidän kaikkien todettiin toimineen teon aikaan täydessä ymmärryksessä.

Myyrmannin pommi-iskun tekijän mielentilasta on vaikea saada tietoja. Tekijän isän kirjoittamassa kirjassa on analysoitu tekijän mielialaa ja sen vaihteluita läheisen näkökulmasta. Tämän tiedon perusteella on mahdollista, että tekijä kärsi masennuksesta. Hän oli internetin keskustelupalstalla ilmaissut huolensa viranomaisten mahdollisesta kiinnostuksesta räjähdesharrastukseensa. Hän kertoi nähneensä unia, joissa poliisin saapuessa räjähdyspaikalle hän oli ”onneksi jo leijailemassa toiseen suuntaan”.

Jokelan koulusurmaajan vanhemmat olivat pyytäneet tekijälle lähetettä nuorisopsykiatrian poliklinikalle. Lähetettä ei annettu, koska tekijän ongelmat määriteltiin silloin lieviksi, ja oireita pyrittiin hoitamaan ensin perusterveydenhuollon keinoin käyttäen hoitomuotona mielialalääkitystä. Hänelle oli määrätty lääkehoito paniikkihäiriöön ja sosiaalisten tilanteiden pelkoon, mutta hänellä ei ollut kokonaisvaltaista hoitosuunnitelmaa tai lääkeseurantaa. Samalla viitattiin jono- ja resurssitilanteeseen, jonka vuoksi lähetettä kerrottiin voitavan antaa vain selvästi vakavammista oireista kärsiville. Kutsuntojen ennakkotarkastuksessa hänen palveluskelpoisuudekseen määriteltiin mielenterveydellisistä syistä E-luokka, joka olisi tarkoittanut kolmen vuoden lykkäystä. Ennakkotarkastuksessa tekijä oli asiallinen eikä

²⁰ Tämän tyyppisiä tekoja kutsutaan joskus myös ”laajennetuksi itsemurhaksi”, mutta tämä on eri keskusteluissa koettu ongelmalliseksi, koska se saattaa vähätellä muihin kohdistuneen henkirikoksen merkitystä.

tuonut esiin masennusoireita tai itsetuhoaiteita lomakekyselyssä.²¹ Tekijä surmasi itsensä tekojensa päätteeksi ja oli jättänyt itsemurhaviestin.

Keravan surmaajalla oli kärsinyt yläkouluiästä asti progressiivisesti kehittyneestä vakavasta ahdistuksesta, joka ennen tekoa eteni psykoosiksi, jossa tekijä koki ”pakottavan tarpeen” surmata joku. Tekijä oli aiemmin lääkinnyt itseään laittomasti hankkimillaan lääkkeillä mutta ei sittemmin ollut syönyt hänelle määrättyjä mielialalääkkeitä. Hän oli hoitojonossa mielenterveyspalveluiden piiriin. Esitutkinnassa hän myös totesi, että ehkä tekemällä tällaisen äärimmäisen teon hän pääsisi nopeammin hoitoon. Hänen kertomuksestaan ei ilmene, että hänellä ainakaan teon aikaan olisi ollut itsetuhoisia aikeita. Hän pyrki teon jälkeen pakenemaan ja peittelemään jälkensä siten, ettei jäisi kiinni teostaan. Tekijän todettiin olleen syyntakeeton tekohetkellä.

Kauhajoen koulusurmaaja oli ilmaissut yläasteelle siirtymiseen liittyvässä terveystieteissä, että hänellä oli unensaantivaiveuksia, keskittymisvaikeuksia, alakuloisuutta, masentuneisuutta sekä pelokkuutta ja arkuutta. Tekoa edeltävinä vuosina tekijällä oli ahdistus- ja paniikkihäiriökohtauksia, masennusta, itsetuhoisuuteen liittyviä ajatuksia ja nukkumisvaikeuksia. Äidin kertoman mukaan tekijän psyykkinen vointi saattoi vaihdella jyrkästi. Terveystieteiden lääkäri oli määrännyt Kauhajoen koulusurmaajalle depressiohoitajan pyynnöstä lääkkeitä sekä masennukseen että ahdistuskohtauksiin.²² Keskusrikospoliisin laatiman jälkikäteisen psykologisen arvion mukaan tekijällä oli syvä itseinho jo varhaislapsuudessa alkaneiden traumaattisten kokemusten sarjan johdosta. Hän oli kuitenkin naamioinut tämän yleiseksi ihmisvihaksi, mikä yhdessä hänen kiusaamiskokemustensa kanssa mahdollisti sen, että hän kohdisti tekonsa myös muihin. Arvion mukaan tekijän persoonallisuudessa ei ollut viitteitä patologisesta narsismista, hänellä oli ystäviä ja hän oli sosiaalinen. Kauhajoen koulusurmaaja keskeytti varusmiespalveluksen ja hänet siirrettiin E-luokkaan odottamaan palvelukseenastumiskelpoisuuden uudelleenarviointia. Häntä oli palvelustovereiden kertoman mukaan kiusattu armeijassa ja lisäksi hän kärsi mielialaongelmista sekä itsetuhoisista ajatuksista, nukkumishäiriöistä ja ahdistuneisuudesta. Ongelmia aiheutti myös fyysinen vaiva jalassa.²³ Poliisi löysi esitutkinnassa tekijän tietokoneelta ensimmäiset aineistot yhdysvaltalaisista koulusurmista ajalta, jolloin tekijä oli juuri lopettanut armeijan. Tekijä surmasi itsensä tekojensa päätteeksi ja oli jättänyt itsemurhaviestin.

Oriveden ampuja oli tekohetkellä mielenterveyspalvelujen piirissä, ja hän oli tekojaan edeltävänä päivänä käynyt hoitosuunnitelmakokouksessa. Esitutkinnassa ilmi tulleiden seikkojen perusteella hän käytti jotain lääkitystä. Tekoa edeltävänä päivänä hän kertoi käyneensä vanhempiensa luona ja harkinneensa heidän surmaamistaan. Hän oli ennen tekoa miettinyt eri vaihtoehtoja ”poispääsyy” senhetkisestä elämästään, mukaan lukien ulkomaille lähtö ja itsensä surmaaminen. Tekijä oli tekohetkellä kriisissä. Tähän oli

²¹ Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2/2009.

²² Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 11/2010.

²³ Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 11/2010.

ilmeisesti myötävaikuttanut hänen jonkin aikaa jatkunut, työkyvyttömyyttä aiheuttanut selkäkipunsa sekä ongelmallisen parisuhteen katkeaminen. Hän on jälkeenpäin kertonut, että hän ei hyväksy tällaisia tekoja, hän paheksuu kouluampujia ja on ihmetellyt omaa käytöstään. Tekijä todettiin mielentilatutkimuksessa syntyakeettomaksi, ja hänen todettiin kärsivän paranoidisesta skitsofreniasta. Hän oli suorittanut varusmiespalveluksen ja kotiutunut miehistön sotilasarvossa.

Julkisuudessa olleiden tietojen mukaan Hyvinkään ampuja oli ollut hoidossa mielenterveysongelmien takia vuonna 2008. Hän kertoi esitutkinnassa, ettei hän ollut puhunut viha- tai raivonkohtauksistaan lääkärille tai muulle hoitohenkilöstölle. Tästä saa käsityksen, että hänen aiemmat hoitoon johtaneet mielenterveysongelmansa liittyivät johonkin muuhun kuin vihanhallintaongelmiin. Tekijä on kertonut tekonsa motiiviksi leikkimielisen painin häviämisen tekohetkeä edeltävänä iltana. Hän on myöhemmässä kuulustelussa itsekin pitänyt tätä ”kummallisena” ja täysin riittämättömänä syynä laajamittaiseen väkivallantekoon, joka kohdistui hänelle tuntemattomiin ihmisiin. Hän kertoi ymmärtäneensä tekojensa vakavuuden täysin vasta tekoja seuraavana päivänä. Tekijän mieliala oli vaihdellut voimakkaasti aggressiivisuuden ja itkuisuuden välillä ennen tekoa. Vaikka tekijä olikin tekohetkellä päihtynyt, antavat nämä seikat yhdessä vahvoja viitteitä siitä, että tekijä oli ennen tekoa ajautunut jonkinlaiseen psykoosiin. Tekijä kertoi, ettei hän ollut ennen tekoa harkinnut surmaavansa itseään. Hän lähetti kuitenkin hieman ennen tekohetkeä hyvälle ystävälleen tekstiviestin, jolla hän ”testamenttasi” jotakin omaisuuttaan tälle. Lisäksi hän lähetti puhelimellaan Facebook-sivuilleen tilapäivityksen ”oli kivaa kaverit”.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- kuudessa tapauksessa tekijä oli joko tekohetkellä mielenhäiriössä tai hänellä oli aiempia mielenterveysongelmia (Myyrmanni, Jokela, Kerava, Kauhajoki, Orivesi, Hyvinkää)
- lähes kaikki tekijät, joilla oli mielenterveysongelmia, olivat olleet mielenterveyspalvelujen piirissä ja olivat saaneet lääkehoitoa ongelmiinsa, lääkehoitona masennuslääkitys
- tekijöiden diagnosoidut mielenterveysongelmat liittyivät ahdistukseen, paniikkihäiriöön ja masennukseen
- kaksi tekijää surmasi itsensä tekojensa lopuksi (Jokela, Kauhajoki), suunniteltuna tarkoituksenaan teossa kuoleminen omasta tai poliisin luodista
- näiden lisäksi Oriveden ampujalla oli ennen tekoa ollut itsetuhoisia ajatuksia ja hän oli uhkaillut itsemurhalla
- myös Hyvinkään ampujalla oli jonkinlainen ajatus siitä, että hän voi menehtyä tekojensa seurauksena

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- Myyrmannin tekijä kuoli pommin räjähtämisen seurauksena, mutta ei ole näyttöä siitä, että tekijän aikomuksena oli surmata itsensä teossa
- Lopen surmissa kaikki tekijät olivat syyntakeisia tekohetkellä, mutta on esitetty, että päätekijällä olisi ollut jonkinlainen epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö ja kyky manipuloida muut mukaan tekoon

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- Jokelan ja Kauhajoen surmaajien osoittama voimakas ihmisviha on poikkeuksellista, mutta sitä ei ole aineistossa selitetty mielenterveyteen liittyvällä sairaudella tai persoonallisuushäiriöllä
- Keravan, Oriveden ja Hyvinkään tapaukset vaikuttavat mielenterveydellisten selitystekijöiden osalta olevan tyypillisiä psykoosista johtuvia väkivallantekoja
- aineiston perusteella voidaan sanoa, että mielenterveysongelmista kärsineiden tekijöiden saama hoito ja lääkitys eivät riittäneet estämään väkivallantekoa
- avoimeksi jäivät kysymykset siitä, olivatko teoissa kuolleet tekijät
 - ajautuneet psykoosiin,
 - oliko heillä persoonallisuushäiriö,
 - vakava masennus, tai
 - näiden eri yhdistelmiä, ja
 - oliko heidän hoitodiagnoosinsa ja lääkitys oikea, sekä
 - oliko hoito oikea-aikaista ottaen huomioon tekijän tilassa mahdollisesti tapahtuneet nopeat muutokset
- Kauhajoen ja Jokelan tapauksissa tekijät olivat kuitenkin suunnitelleet tekoa pitkän aikaa, joten akuutista psykoosista ei ollut kysymys
- On myös epätodennäköistä, että pitkään jatkunut ja väkivaltaisuutena laukeava psykoosi olisi jäänyt ympäristöltä huomaamatta

3.7 Seurusteluhistoria

Eräiden tutkimusten mukaan nuoren tekemän koulusurman tai muun vakavan väkivallanteon laukaisevana tekijänä on usein tyttöystävän eroilmoitus. Näissä tutkimuksissa surmateon tarkoituksena on nähty miehisyyden palauttaminen. Läheisillä ihmissuhteilla, ja etenkin seurustelusuhteilla, voi olla tekoa hillitsevä vaikutus. Hyvässä seurustelusuhteessa nuori kokee olevansa arvokas ja arvostettu. Jos hän on yleistänyt heikon omanarvontunteensa ja katkeruutensa ihmisvihaa, positiiviset ihmissuhteet antavat ”uskoa ihmiseen”. Itsetuhoiselle tekijälle hyvät ihmissuhteet antavat syyn elää. Tärkeäksi koetun suhteen päättymisen voi poistaa tekoa estävän ratkaisevan tekijän.

Raumanmeren ampujaa koskevista tiedoista ei ilmene, oliko tällä ennen tekohetkeä ollut tyttöystävää. Hänestä annetun luonnekuvauksen ja hänen nuoren ikänsä perusteella voi olettaa, että hänellä ei ollut ollut merkittäviä seurustelusuhteita.

Esitutkinta-aineistosta käy ilmi, että Lopen surmaajista ainakin päätekijällä oli tyttöystävä, jonka kanssa hän vietti aikaa. Suhteen laatua on vaikea arvioida. Tyttöystävällä ei tiettävästi ollut tekoihin vaikuttavaa merkitystä.

Myyrmannin pommi-iskun tekijän seurusteluhistoriasta ei ole tietoja. Kuten Raumanmeren tapauksessa, voidaan kuitenkin olettaa, että tekijällä ei ollut ollut merkittäviä seurustelusuhteita.

Jokelan koulusurmaajalla oli kesästä 2007 alkaen internetissä ulkomaalainen tyttöystävä, joka oli mukana koulusurmiin liittyvissä keskusteluissa. Syksyllä tyttö kuitenkin löysi keskusteluryhmästä uuden nettipoikaystävän ja etääntyi tekijästä. Näiden kolmen keskustelu muuttui osittain aggressiiviseksi, keskinäiseksi solvaamiseksi ja nimittelyksi.²⁴

Keravan surmaajan osalta mistään ei käy ilmi, että tällä olisi ollut vakavaa seurustelusuhdetta lähiaikoina ennen tekoa tai aiemmin. Kuulustelussa hän kiisti yksiselitteisesti mahdollisen seksuaalisen motiivin teolleen.

Kauhajoen koulusurmaajan lyhyt, kuukauden kestänyt seurustelusuhte päättyi muutamaa viikkoa ennen tekohetkeä. Tyttöystävän kertoman mukaan tekijä oli todennut varmasti ”saavansa masennuskohtauksen” suhteen päättymisen johdosta. Joitakin päiviä ennen tekojaan hän oli useaan kertaan ravintolassa pyrkinyt tuntemansa nuoren naisen seuraan. Hän tuli torjutuksi, jolloin tekijä totesi naiselle useaan kertaan, että ”tulet vielä katumaan tätä”. Nainen ei ollut surmattujen joukossa.

²⁴ Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2:2009.

Oriveden ampumisten keskeinen motiivi oli tekijän entiseen tyttöystävään liittyvä. Tekijä halusi ilmeisesti kostaa tyttöystävän vanhemmille näiden heidän suhteelleen aiheuttamat hankaluudet. Hän perusteli tekoaan myös tytölle pidetyllä kovalla kotikurilla ja väitteillä tyttöön kohdistuneesta perheväkivallasta. Tekijä halusi myös kostaa tytön koulutovereille, joiden hän kertoi kiusanneen tyttöä ja välittäneen hänelle alkoholia ja huumeita. Koska tekijä oli ilmeisesti skitsofrenisessä tilassa, tulee perustelujen todenperäisyyteen suhtautua erittäin varauksellisesti. Ennen tekoja suhde oli useaan kertaan päättymässä joko tekijän, tyttöystävän tai tyttöystävän vanhempien aloitteesta. Tekohetkellä suhde oli päättynyt ja tyttö seurusteli toisen miehen kanssa, mutta tekijä selvästi toivoi, että suhde voisi vielä jatkua. Esitutkinnassa ilmi tulleen perusteella tekijällä ja tytöllä oli varsin eriävä käsitys heidän suhteestaan. Tyttö kertoi aiemmin suostuneensa jatkamaan suhdetta tekijään vain, koska pelkäsi häntä ja sitä, mitä tekijä voisi tehdä itselleen, jos suhde päättyisi.

Hyvinkään ampujalla ei todistajanlausunnon perusteella ollut minkäänlaista seurusteluhistoriaa.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- suurella osalla tekijöitä ei ollut tekohetkellä tai sitä ennen merkittäviä seurustelusuhteita
- kahdessa tapauksessa (Kauhajoki, Orivesi) vaikuttaa siltä, että suhteen katkeamisella on ollut merkitystä yhtenä teon laukaisevana tekijänä

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- hyödyn tavoitteluun liittyvässä Lopen tapauksessa ainakin päätekijällä oli tyttöystävä

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- seurustelun merkitys liittyy laajemmin tekijöiden yksinäisyyteen ja mahdollisesti hauraaseen maskuliinisuuden tunteeseen
- selvityksessä käytetyn aineiston ja aiemman tutkimuksen perusteella seurustelun päättyminen on riskitekijä vakavalle väkivallalle

3.8 Harrastukset ja kiinnostuksen kohteet

Yhdysvaltalaisen piirreanalyysin mukaan maan kouluampujista 59 prosenttia oli osoittanut voimakasta kiinnostusta väkivaltaviihteeseen sekä video- ja

tietokonepeleihin.²⁵ Myös Jokelan ja Kauhajoen surmaajat pelasivat intensiivisesti ampumispelejä. Toinen surmaajista oli niiden suurkuluttaja pelaten pääosin suosittuja strategia- ja sotapelejä, kun taas toisen kohdalla löytyi vain viitteitä verkossa pelattavista sotapeleistä.

Raumanmeren ampujan harrastuksista ei ole muuta tietoa kuin hänen kiinnostuksensa ampuma- ja muihin aseisiin, mistä on kerrottu edellä. Raumanmeren surmien osalta on huomioitava, että teot tapahtuivat vuonna 1989, jolloin nuorten suhde esimerkiksi väkivaltaviihhteeseen oli erilainen kuin myöhemmin tehtyjen tekojen aikana. Esimerkiksi ampumapeliä realismi on muuttunut valtavasti niin sanottujen FPS-pelien (engl. *first person shooter*) tultua markkinoille 1990-luvun puolivälissä.

Lopella pariskunnan surmanneiden poikien ei lehtien raportoiman oikeuskäsittelyn perusteella tiedetä katselleen erityisesti väkivaltaviihdettä.²⁶ He myös kiistivät esitutkinnassa harrastaneensa sellaisia asioita, jotka olisivat tehneet heidät enemmän alttiiksi väkivallalle, kuten väkivaltapelejä tai -elokuvia. Useampi heistä oli liikunnallisesti aktiivinen ja harrasti joukkueurheilua.

Myyrmannin pommi-iskun tekijä oli aktiivinen internetissä ja keskustelupalstoilla. Hän osallistui aktiivisesti räjähteiden kotivalmistusta käsittelevään internet-keskusteluun. Hänen ystävänsä ja lähipiirinsä eivät tienneet mitään tästä harrastuksesta. Hän harrasti myös koripalloa ja oli etukäteen sopinut valmentajansa kanssa tulevana otteluun ajankohtana, joka ajoittui pommin räjähtämisen jälkeiseen aikaan.

Jokelan ja Kauhajoen tekijät olivat aktiivisesti läsnä internetin keskustelupalstoilla. Molempia kiinnostivat aiemmat ulkomailla tapahtuneet koulusurmat. Jokelan tekijä otti aktiivisesti osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun eri verkkofoorumeilla ja oli näissä keskusteluissa myös aloitteellinen. Hän esiintyi verkossa aggressiivisesti ja häntä voidaan pitää erittäin aktiivisena sosiaalisen median käyttäjänä. Hän latsi verkkoon esimerkiksi musiikkivideoita, joissa taustalla soi ”industrial rock”-tyylinen musiikki, sekä omia filosofisia pohdintojaan sisältäviä videoita ja sadomasokistisia videoita.²⁷ Lisäksi tiedetään, että hän kulutti väkivaltaviihdettä ja luki muun muassa Nietzscheä, Huxleyä ja Orwellia.²⁸ Tutkintalautakunnan raportin mukaan Jokelan koulusurmaajan vanhemmat valvoivat tekijän väkivaltaisten pelien pelaamista ja myivät pelejä pois. Tekijän pelaamat pelit olivat pääosin suosittuja strategia- ja sotapelejä. Hän jätti kuitenkin jälkeensä manifestin, jossa hän kieltää syyttämästä elokuvia, musiikkia,

²⁵ O’Toole 2001.

²⁶ Aitamurto, Tanja (2004): Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – Miksi? Syylliset ja syyttömät Heinojen murhaa seuranneen moraalisen myrskyn pyörteissä kolmessa sanomalehdessä.

²⁷ Kiilakoski, Tomi ja Oksanen, Atte (2011): Cultural and peer influences on homicidal violence. A Finnish perspective.

²⁸ Oksanen, Atte (2007): Radikaalia huomiotalous. Teoksessa Tommi Hoikkala ja Leena Suurpää (toim.) Jokela-ilmiö. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 17.

kirjoja tai pelejä teoistaan. Viimeisimmässä Jokelan surmaajaa koskevassa tutkimuksessa²⁹ todetaan, että Jokelan surmaajan kulttuuriset kulutustottumukset muuttuivat viimeisenä vuonna. Hän alkoi pelata väkivaltaisempia pelejä ja kuunnella synkempää musiikkia. Tämä viittaa siihen, että hänellä oli suunnitelma surmista jo olemassa, ja hän haki siihen lisää inspiraatiota väkivaltavihteestä.

Kauhajoen tekijä oli myös aktiivinen verkossa. On viitteitä siitä, että hän olisi ottanut tekoihinsa vaikutteita Jokelan koulusurmaajalta.³⁰ Kauhajoen koulusurmaajan koneelle ei ollut tutkintalautakunnan raportin mukaan asennettu pelejä, mutta verkkoaineistossa oli viitteitä erään tavanomaisen verkossa pelattavan sotapelin pelaamisesta. Tietokoneisiin liittyvien harrastusten lisäksi tekijä harrasti rumpujen soittoa ja piti kauhuelokuvista.

Keravan surmaajalla ei ollut varsinaisia harrastuksia edellä mainitussa passiivisessa elämäntyyliään. Hänen käytössään olleesta tietokoneesta löydettiin kuitenkin lukuisia valokuvia esineistä ja tavanomaisista asioista ja hän onkin esitutkinnassa myöntänyt olleensa kiinnostunut valokuvaamisesta. Hän on kertonut pelanneensa erilaisia tietokonepelejä mutta kiistänyt pelanneensa sotapelejä.

Oriveden ampujan harrastuksista ei ole saatavilla tarkkoja tietoja, mutta esitutkinnassa hän on nimenomaisesti halunnut tuoda esiin, että hän ei ole pelannut sotapelejä ja että hän suhtautuu kielteisesti väkivaltaan.

Hyvinkään ampuja poikkesi harrastustensa osalta jonkin verran muista tekijöistä. Hän harrasti airsoft-peliä joukkueessa ja jääkiekkoa ystäviensä kanssa. Lisäksi hän pelasi urheilu- ja ammutapelejä pelikonsoleilla yksin ja ystäviensä kanssa. Näitä hän pelasi joitakin tunteja viikossa eivätkä hänen ystävänsä pitäneet hänen pelaamistaan muista ikätovereista poikkeavana.

²⁹ Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): *The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland*. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): *School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention*. New York: Springer.

³⁰ Kiilakoski, Tomi ja Oksanen, Atte (2011): *Cultural and peer influences on homicidal violence. A Finnish perspective*.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- suuri osa tekijöistä oli varsin passiivisia tai heidän harrastuksensa olivat sellaisia, joita harrastetaan yksin
- 2000-luvun koulusurmaajat (Jokela, Kauhajoki) olivat aktiivisia keskustelijoita verkossa ja käyttivät sosiaalista mediaa
- molemmat osoittivat avoimesti kiinnostusta koulusurmiin ja sotapeleihin
- myös Myrmanin tekijä oli aktiivinen verkossa
- Lopen, Keravan ja Oriveden tekijät ovat kiistäneet pelanneensa sotapelejä tai kuluttaneensa merkittävän paljon väkivaltaviihdettä

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- Jokelan tekijällä ei ollut juuri ollenkaan ystäväpiiriä reaali maailmassa, mutta hän oli vahvasti verkostoitunut internetissä
- Lopen surmien tekijöillä ja Hyvinkään ampujalla oli sosiaalisia harrastuksia, kuten joukkueurheilua

3.9 Motiivit, suhde uhreihin ja kiinnijäämiseen sekä uhrivalinta

Suomalaisen Tiedeakatemian koulusurmien yhteiskunnallisia ja psykologisia taustoja ja ehkäisyä analysoivassa julkaisussa tuodaan esille, että koulusurmille on muista henkirikoksista poiketen luonteenomaista suunnitelmallisuus ja näyttämöllisyys ja motiiveina ovat kosto ja kunnian palauttaminen. Ampujien motiivina näyttää olleen kosto kiusaamisesta ja kärsitystä vääryydestä. Sekä koulukiusaajien että koulukiusattujen riski väkivaltaiseen käyttäytymiseen myöhemmin näyttäisi lisääntyvän erityisesti, jos nuorelta puuttuu perheen ja koulun tuki ja tunne siitä, että vertaisryhmä välittää. Samalla sekä sulkeutuminen tiiviiseen omaan vertaisryhmään että ulkopuolisuus ja ryhmän hyljeksintä lisäävät väkivaltatekojen ja koulusurmien vaaraa. Amerikkalaisista vuosina 1974–2000 koulusurman tehneistä nuorista koston motiivikseen ilmoitti suurin osa ja noin kolmasosalle julkisuus oli merkittävä tekijä.³¹

Eräissä tutkimuksissa koulusurmia on verrattu surmanjuoksuun. Tällä antropologian ja etnopsykiatrian piirissä tunnetulla ilmiöllä kuvataan yleensä nuoren miehen tekemää tekoa. Näitä nuoria miehiä oli kohdannut jonkinasteinen, kenties kiusaamista muistuttava sosiaalinen nöyryytys. Surmanjuoksua esiintyi esimoderneissa ja esiteollisissa oloissa, mahdollisesti epidemiaa muistuttavina ryppäinä. Hannu Lauerma

³¹Lindberg, Nina; Sailas, Eila ja Kaltiala-Heino, Riittakerttu (2012): The copycat phenomenon after two Finnish school shootings: an adolescent psychiatric perspective. BMC Psychiatry 2012, 12:91.

tuo myös Suomen osalta esiin surmanjuoksua esimodernilta ajalta.³² Historiallis-antropologinen näkökulma viittaa siihen, että nuorten miesten yllättävät ja moniuhriset henkirikokset eivät liity pelkästään nyky-yhteiskuntaan. Mainemotiivi lienee sama riippumatta siitä, millä tavalla maine yhteisössä leviää. Entisaikoihin verrattuna moderni media kuitenkin tehostaa mainevaikutuksia ja tekee epidemioista potentiaalisesti maailmanlaajuisia.

Kouluampumisia on analysoitu myös moraalisen toiminnan lähtökohdista. Kouluampumiset voidaan nähdä toimintana, jota ohjaa sisäinen pahoinvointi tai tiedostamaton viha. Tällöin kouluampuminen tapahtuu ikään kuin tekijän aikomatta, ei-intentionaalisena ja tiedostamattomista syistä. Kouluampumisia voidaan myös pitää myös kostomotiivisena toimintana, jossa ampumista käytetään keinona tappaa tietty henkilöt tai tiettyyn joukkoon kuuluvia. Kolmas tapa on nähdä kouluampumiset ihmisvihan motivoimana toimintana, jolloin ammuskelemalla pyritään purkamaan vihaa tai tuottamaan vihan kohteille vahinkoa. Ampuminen olisi siis keino ratkaista henkilökohtaiset tunteet tai tyydyttää tunteen luoma tuhoamistarve. Kouluampumiset voidaan myös nähdä matkimishalun motivoimiksi julkisuushakuisiksi teoiksi, joiden tuloksena on näyttävä tuho ja seurauksena julkisuus ja sen tuoma kauhun ja pelonsekainen kunnioitus. Tutkimuksen mukaan kouluampumisia koskevissa kirjoituksissa ei kuitenkaan ole kirjoitettu mahdollisuudesta, että itse ampuminen saattaisi tarjota tekijöille jotakin näiden tavoittelemaa. Hyökkäyksessä koettuja tunteita tai sen tarjoamaa tyydytystä, kuten vallan tunnetta tai uhrien pelottelua ei ole nähty tekijöiden toiminnan tavoitteena.³³

Raumanmeren yläasteen koulusurmassa tekijä surmasi nimenomaisesti ne henkilöt, joiden hän katsoi loukanneen häntä. Tekijä yritti kuitenkin surmatilanteessa ampua kahta muuta, häntä keskeyttämään pyrkinyttä luokkatoveria. Esitutkinta-aineistosta ei ilmene, oliko surmaamisen tarkoituksena kosto vai ainoastaan kiusaamisen lopettaminen. Kiusaamista oli tekijän kertomuksen mukaan jatkunut useita vuosia ja tekijä oli miettinyt kiusaajien surmaamista jo kaksi vuotta ennen varsinaista tekoa. Todistajien kertomusten mukaan tekijällä oli ollut fyysistä yhteenottoa ja sanaharkkaa uhriensa kanssa jo vuosien ajan, mutta tekijä ei ollut erityisesti ollut kiusaajien ”silmitikkuna”. Tekijä oli suunnitellut ja valmistellut tekoaan. Hän oli etukäteen muun muassa selvittänyt itselleen pakoreitin koulusta, ilmeisesti hämäämistarkoituksessa anastanut itselleen polkupyörän pakoa varten ja piilottanut makuupussin pakoreitilleen. Esitutkinnasta ei ilmene, oliko tekijä aikonut selvittää jäämättä kiinni ollenkaan vai varmistiko hän ainoastaan välittömän poispääsyn tilanteesta.

Lopen surman taustalla olivat päätekijän ja miespuolisen uhrin väliset rahalliset kiistat ja mahdollisuus saada uhrilta suuri summa rahaa. Tekijät olivat kuitenkin suhteellisen varakkaista perheistä ja etenkin päätekijä oli ikäisekseen erityisen varakas. Päätekijäksi

³² Lauerma, Hannu (2009): *Pahuuden anatomia*. Edita

³³ Pelkonen, Taina (2012): *Kouluampumiset moraalisenä toimintana* Helsingin Sanomien kantaottavissa kirjoituksissa.

katsottu täysi-ikäinen mies ei esitutkinnassa myöntänyt henkirikoksen suunnittelua, tapahtumaketjun johtamista tai surmaamisaikomusta ylipäänsä, vaikka muut tekijät kertoivat asiasta yhteneväisesti. Hän oli muiden kertomusten mukaan antanut kullekin heistä 1000 markan ”sitouttamisrahan” tekoon osallistumisesta. Muut tekijät selittivät tekoa rahan saamisella ja ”ryhmän merkityksellä”. Tekijöitä on lehdistössä kuvattu ”jopa ujoiksi”, joten voi olla, että tekijöiden muodostama ystäväpiiri oli korostuneen yhtenäinen ja tiivis. Vaikka rikokset valmisteltiin yhdessä, oli päätekijä selkeän aloitteellinen, ja hänellä oli viimeinen päätösvalta useissa tekojen yksityiskohtiin liittyvissä seikoissa. Vinoutuneen ryhmädynamiikan ja siihen liittyvän vahvan johtajahahmon merkitystä on korostettu myös muissa vakavissa, usean henkilön tekemissä väkivallanteoissa (esimerkiksi Lontoon metropommi-iskut), joissa muut väkivaltaa yleensä selittävät tekijät eivät yksinään riitä selittämään tekoa. Lopen surman tekijät olivat laatineet selkeän suunnitelman kiinnijäämisen välttämiseksi. Tekijöiden pääkohde oli keski-ikäinen mies, jonka kanssa päätekijä oli ollut eniten tekemisissä. Tekijät päättivät yhdessä, että he surmaavat myös miehen vaimon, koska tämä olisi voinut johdattaa poliisin tekijöiden jäljille.

Myyrmannin pommi-iskun tutkinnassa ei kyetty selvittämään, oliko tekijän tarkoituksena räjäyttää pommi kauppakeskuksessa vai jossain muualla. Vaikuttaisi siltä, että hän ei myöskään tuntenut uhreja vaan nämä valikoituivat sattumalta. Vaikka tekoväline oli haulipommi, jota sotilaskäytössä käytetään nimenomaan ihmisiä vastaan, ei ole selvää, oliko tekijällä varsinaista surmaamistarkoitusta. Hänen tietokoneeltaan löytyi osittainen verkossa käyty keskustelu, jossa viitattiin Myyrmannin turvajärjestelmiin. Keskustelun toista osapuolta ei tutkinnassa kyetty tunnistamaan. Tekijän muissa verkossa käydyissä keskusteluissa kosto esiintyy teemana ja tekijä puhui niissä ihmisten ”lahtaamisesta”. Koston kohde jää kuitenkin epäselväksi. Sinänsä voidaan tietyllä tavalla pitää varsinaisena tekona jo sitä, että kantaa mukanaan ladattua pommia ostoskeskuksessa, riippumatta siitä, mihin aikaan ja missä pommi oli tarkoitus räjäyttää.

Jokelan koulusurmaaja kirjoitti päiväkirjaansa aloittavansa operaation ihmiskuntaa vastaan tarkoituksenaan tappaa niin paljon ihmisiä kuin mahdollista. Lisäksi hän kirjoitti haluavansa, että teko muistetaan ikuisesti ja että siitä jää pysyvä vaikutus. Perheelleen osoittamassaan jäähyväisviestissä hän perusteli tekoa yhteiskunnan parantamisella ja toivoi, ettei jatkossa tällaisia tekoja tarvitsisi tehdä. Jokelan koulusurmaaja harkitsi surmien tekopaikaksi myös ostoskeskusta, mutta päätyi siihen, että koulussa tehdyt surmat herättäisivät enemmän huomiota.³⁴

Kauhajoen koulusurmaaja jätti jälkeensä kaksi viestiä, joiden mukaan teon motiivina oli ihmisviha ja kiusaamiseen liittyvä kosto. Tutkintalautakunnan raportin johtopäätöksissä todetaan kuitenkin, ettei ole viitteitä siitä, että teko perustuisi suoranaisesti koston.

³⁴ Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2:2009.

Uhreiksi joutuivat ne opiskelijat, jotka olivat tekijän kanssa samassa ryhmässä ja paikalla tapahtumahetkellä.³⁵

Suomen kaksi kouluampumista poikkeavat toisistaan tarkoituksellisuudessaan ja siinä, keihin ne kohdistettiin. Jokelan kouluampumisissa tekijä ampui käytävä- ja aulatiloissa tappaakseen, mutta luokissa vain pelotellakseen. Tekijä hyökkäsi omaan kouluunsa, tuttua ympäristöä ja yhteisöä vastaan mutta valitsi uhrinsa sattumanvaraisesti. Kauhajoella tekijä kohdisti iskunsa tarkemmin ja tappoi opettajan ja omaan ryhmäänsä kuuluvia, jotka kaikki olivat samassa luokkatilassa. Hän halusi ilmeisesti aiheuttaa mahdollisimman paljon myös materiaalista tuhoa sytyttämällä koulurakennuksessa tulipaloja.³⁶ Tämä ja tekijöiden ideologisissa motiiveissa ilmenneet erot puhuvat sen puolesta, että Kauhajoen tekijälle teko oli henkilökohtaisempi ja noudatti enemmän tunnepohjaista kostomotiivia kuin kokonaisvaltaisempaa aatemaailmaa kuvaavaa tekoa.

Keravan surmassa tekijä on esitutkinnassa kertonut tekonsa syyksi syvän ahdistuksen ja synkät ajatukset. Teon tarkoituksena oli ”päästä ahdistuksesta eroon tekemällä jotain äärimmäistä”. Tekoa seuranneessa uutisoinnissa teon motiiviksi on tulkittu tekijän halu päästä hoitoon. Esitutkinnassa tekijä itse esitti tämän yhtenä epämääräisenä syynä teolleen, mutta pääasiallisesti viittasi edellä mainittuun pahan olon tunteesta pääsyyn. Teon uhrivalinta oli tekijän mukaan satunnainen, vaikkakin tekijä on ennen tekoa selvästi harkinnut valitsevansa sellaisen uhrin ja teko-olosuhteet, että henkirikos olisi mahdollisimman helppo toteuttaa. Tekoa hän oli jo pitkään ennen sen toteutumista pitänyt lähes kohtalonomaisena ”väistämättömyytenä”, joka olisi toteutunut ennemmin tai myöhemmin. Surmaaaja tiesi jäävänsä kiinni teostaan ja suhtautui tähän välinpitämättömän oloisesti, vaikka hän ei itse ilmoittautunutkaan poliisille.

Oriveden ampuja tunsu kohteensa. Ensimmäisessä ampumatapauksessa hän kohdisti teon entisen tyttöystävänsä isään, ja teko vaikuttaisi olevan kuviteltuihin tai oikeisiin tapahtumiin perustuva kosto. Tekijä syytti entisen tyttöystävänsä vanhempia siitä, että nämä olivat vaikeuttaneet heidän suhdettaan siinä määrin, että se päättyi eroon. Lisäksi tekijä oli siinä käsityksessä, että tytön isä oli satuttanut tyttöä. Koulussa tapahtuneessa ampumisessa tekijä kertoi aikoneensa ampua entistä tyttöystäväänsä kiusanneet luokkatoverit. Näin ei missään vaiheessa käynyt, vaikka tekijä pääsikin luokkahuoneeseen, jossa sekä entinen tyttöystävä että hänen valitsemansa kohteet olivat. Hän yritti ampua myös häntä estämään tulleen opettajan eli hän ainakin tekohetkellä hyväksyi sivulliset uhrin. Tekijä ei ennen poliisin tuloa päässyt koululuokkiin enää sisälle mutta jatkoi entisen tyttöystävän luokkaan ampumista oven läpi. Hän ei esitutkinnassa osannut kertoa, oliko hänen tarkoituksenaan osua luokan sisällä oleviin ihmisiin vai ampua pelkästään ovi rikki. Hänellä ei ollut varsinaista pakosuunnitelmaa tilanteesta, ja vaikuttaisi siltä, että tekijä on toiminut sellaisen tunnekuohun tai mielenhäiriön vallassa, että hän on kyennyt keskittymään ainoastaan

³⁵ Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 11:2010.

³⁶ Pelkonen, Taina (2012): Kouluampumiset moraalisenä toimintana Helsingin Sanomien kantaottavissa kirjoituksissa.

päämääräänsä eli tiettyjen entisen tyttöystävän luokkatoverien surmaamiseen ja tytön pois hakemiseen koulusta.

Hyvinkään ampujan tekojen motiivina oli ilmeisesti kosto. Kosto ei kuitenkaan kohdistunut henkilöön, jonka hän koki nöyryyttäneen itseään, vaan viha ja häpeän tunne purkautuivat tuntemattomia ihmisiä kohtaan. Tekopaikka oli kuitenkin lähellä ravintolaa, jossa tekijä oli ennen aseiden hakemista ollut ystäviensä seurassa. Tekohetkellä tekijä kykeni käyttämään ampuma-aseita määrätietoisesti ja surmaamaan useita ihmisiä. Hän hakeutui katolle, josta hän ampui uhrejaan. Ennen ampumisen aloittamista hän kertoi vielä miettineensä, ryhtyisikö hän siihen.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- kostomotiivi näkyy tavalla tai toisella lähes kaikissa tapauksissa
- ainoastaan Keravan tapauksessa ei ole viitteitä kostomotiivista
- teoissa, joissa tekohetkellä on ollut muitakin kuin kuolonuhrit läsnä, on tekijä yrittänyt surmata myös muita
- suurin osa tekijöistä mielsi tai ymmärsi jäävänsä kiinni teosta

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- koston kohteen konkreettisuus vaihtelee ennalta valituista uhreista kouluyhteisöön yleisesti
- Lopen surmissa päämotiivina oli taloudellinen hyöty, ja tekijät pyrkivät välttymään kiinnijäämiseltä
- Jokelan surmaaja harkitsi myös kauppakeskusta mahdollisena iskun kohteena
- Kauhajoen ja Jokelan tapaukset sekä Hyvinkää ovat näytön perusteella ainoita, joissa tekijän nimenomaisena tarkoituksena on ilmeisesti ollut surmata suuri määrä ihmisiä
- tekijät saivat tukea tekoihinsa eri asioista: Jokelan, Kauhajoen ja Myyrmannin tapauksissa tekijä sai tukea verkko-yhteisöstä ja Lopen surmissa päätekijällä katsottiin olleen merkittävä rooli, muut toimivat yksin

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- koston kohde tietystä yksilöstä tiettyyn yhteisöön tai ihmiskuntaan yleisesti vaihtelee sen perusteella, kenet tekijä kokee ”syyllisenä”: tietyt yksilöt, tietyn yhteisön vai koko ihmiskunnan
- tämä näkyy osittain tekijöiden ennen tekoa käyttämässä retoriikassa
- tekijöillä oli heille itselleen selkeä syy ja motiivi tekoon, mutta se jäi heidän ympäristölleen hämäräksi tai sitä ei tunnistettu
- julkisuuden tavoittelu ja teon näyttävyys olivat tavoitteina ainoastaan Kauhajoen ja Jokelan tapauksissa
- julkisuus ja näyttävyys yhdistyvät myös muihin näille teoille erityisiin piirteisiin: ennalta suunniteltu itsemurha teon päätteeksi, dramaattinen jäähyväisviesti, epämääräiset ennakkovaroitukset verkossa sekä järjestelmällinen ja aiempia koulusurmia jäljittelevä valmistelutapa

3.10 Ideologiset tekijät

Koulusurmien ja muiden vakavien väkivallanteiden ideologisten syiden selvittäminen on sidoksissa aikaan ja paikkaan. On mahdollista, että vuonna 2012, kun Pohjoismaissa on koettu sekä Tukholman että Oslon terroristi-iskut, myös koulusurmien tyyppisiä uusia tekoja tarkasteltaisiin voimakkaammin tästä näkökulmasta. On esitetty, että koulusurmat edustavat misantropiaa eli tietyistä filosofian opeista löyhästi ammentavaa ihmisvihaa. Vaikka aihepiirin ympärillä käydään ajoittain vilkastakin verkkokeskustelua, on yleisesti katsottu, että misantropia ei edusta sellaista yhtenäistä ideologiaa, joka voisi vahvistuessaan aiheuttaa uusia laajamittaisia väkivallanteita. Pikemminkin kyseessä on yleisemmin ilmiö, jossa samassa elämäntilanteessa olevat ja samankaltaisia kokemuksia omaavat ihmiset nykyään löytävät toisensa helpommin ja verkostoituvat maa-, kieli- ja kulttuurirajojen yli.

Vakavien väkivallanteiden taustatekijänä ihmisvihaa tai muita ideologisia tekijöitä ei kuitenkaan voi sivuuttaa. Tekijöiden mahdollinen radikalisoituminen on otettava huomioon, koska sitä ei voida selittää yksinkertaisesti esimerkiksi psykiatrian termein. Tekijät voivat nähdä tulevaisuutensa varsin synkkänä, ovat kehittäneet vihantunteita yhteiskuntaa ja muita ihmisiä kohtaan ja voivat nähdä itsensä muita parempina ihmisinä. Kyynisyys ja tunteiden poissulkeminen on nähty ominaisiksi kaikelle harkitulle väkivallalle. Vaikka yhteiskunta yleisesti ei tunnustaisi ideologian olemassaoloa tai pitäisi sitä yhtenäisenä, on se tekijälle merkityksellinen ja järkeenkäypä. Dosentti Vesa Puuronen on esittänyt, että koska Jokelan tekijä ajatteli suuren osan ihmisistä olevan arvottomia ja uskoi itse kuuluvansa eliittiin, jolla on jumalankaltainen valta päättää, kuka elää ja kuka kuolee, on johdonmukaista, että hän teki mitä teki.³⁷ Vaikka perussyys väkivallanteelle olisi tekijän tunne-elämän järkkäminen, voi se, että hän pystyy perustelemaan tekoa jonkin todellisen tai näennäisen ideologian kautta, vahvistaa tekijän motivaatiota.

Suomen ensimmäiseen koulusurmaan Raumanmerellä 1989 ei liitetty ideologisia motiiveja. Tekijä ei myöskään selvitysten mukaan pyrkinyt teollaan julkisuuteen. Myyrmannin tekijän motiiveista ei ole saatu selkeää käsitystä, mutta mikään hänen henkilöhistoriassaan ei viittaa siihen, että tekoon liittyi varsinaisia ideologisia motiiveja. Mediatiedoissa on tuotu esiin, että hänellä olisi ollut Che Guevaraa koskeva kirja lainassa, mutta tästä ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Lopen surmissa tekijöitä ohjasi hyödyn tavoittelu ja ryhmadynamiikka.

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmaajat noudattivat teoissaan Columbinen (1999) ja Virginia Techin (2007) koulusurmien antamaa mallia. Tekijät ihannoivat aiempia

³⁷ Puuronen, Vesa (2008): Kauhajoen ja Jokelan tapahtumat –koulumurhakulttuurin jäljillä. Blogikirjoitus 28.9.2008. http://vesapuuronen.net/blogi_8.htm

kouluampujia ja ideologisia ääriliikkeitä sekä ilmaisivat avoimesti ihmisvihaansa. Jokelan surmaaaja toi myös koulussa esille radikaaleja ajatuksiaan, mutta vain harva opettaja oli halukas väittelemään hänen kanssaan asioista. Hänen idoleita olivat terroristit ja sekä äärioikeistolainen että äärivasemmistolainen väkivalta kiehtoi häntä. Tutkijat ovat esittäneet, että terrorismi antoi ideologisen taustatuen nuorelle perinteiseen politiikkaan pettyneelle tekijälle.³⁸ Kauhajoen surmaaaja ei esittänyt maailmankuvaansa yhtä yksityiskohtaisesti kuin Jokelan tekijä, mutta hänkin viittasi nettisivuillaan sotaan ihmiskuntaa vastaan ja siihen että hän käy sotaansa yksin. Hän oli myös jättänyt jälkeensä viestejä, joissa hän kertoi vihaavansa ihmiskuntaa.

Oriveden ja Keravan surmiin ei ole liitettävissä ideologista motiivia, eivätkä tekijöiden lausumat teoistaan anna viitteitä siitä, että tekoja olisi edistänyt jokin ideologinen tekijä.

Hyvinkään surmien tekijä itse ei ole selittänyt tekoaan ideologisella motiivilla tai esimerkiksi omalla yliveraisuudellaan. Todistajanlausunnon mukaan tekijä oli kuitenkin erityisen kiinnostunut toisen maailmansodan tapahtumista ja sotahistoriasta yleensä. Hän pukeutui ennen tekoa maastoasuun. On epäselvää, liittyykö tähän ideologista motiivia vai varustautuiko hän vaistomaisesti samalla tavoin kuin esimerkiksi pelatessaan airsoftia.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- Jokelan ja Kauhajoen tekijät perustelivat tekojaan ihmisvihalla ja ihannoivat aiempia kouluampujia
- Myyrmannin ja Hyvinkään osalta mahdolliset ideologiset tekijät ovat epäselviä
- muissa teoissa ei ole merkkejä ideologisista motiiveista

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- tekijän omaksuma todellinen tai näennäinen ideologia voi vahvistaa tekijän aietta toteuttaa joukkosurma, joka normaalin moraalikäsitteen mukaan on äärimmäinen ja tuomittava teko

³⁸ Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention. New York: Springer.

3.11 Merkit tulevasta surmateosta

Suomalaisen Tiedeakatemian kannanotossa tuodaan esille, että vain pieni osa koulusurmaajista on käyttäytynyt poikkeavasti, esimerkiksi uhkaavasti, julmasti tai tunteettomasti muita lapsia ja heikompia kohtaan. Tästä huolimatta on kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota nuoruusiässä tapahtuviin persoonallisuuden muutoksiin, joista merkkejä voivat olla odottamaton vetäytyminen muista, mieltyminen aseisiin ja väkivallan ihannointi. Riskitekijöitä voivat olla vihaa lietsovaan kulttuuriin samastuminen, toisten epäinhimillistäminen, suuri huomiontarve, väkivallan ihannointi ja väkivaltaviihteen suurkulutus, vaikeudet selvitä stressistä ja turhaumista sekä kyvyttömyys ratkaista ristiriitatilanteita. Kannanotossa todetaan kuitenkin, ettei koulusurmaajilla ole riittävästi profilointiin tarvittavia yhteisiä ominaisuuksia. Eroja on muun muassa perhetaustassa, vertaissuhteissa, yksinäisyyden kokemuksissa ja koulumenestyksessä.³⁹

Vuosina 2003–2012 tapahtuneita perhe- ja lastensurmia kartoittaneessa tutkimuksessa havaittiin, että lähes jokaisessa tapauksessa tekijä oli antanut viitteitä tai kertonut suoraan aikomuksistaan etukäteen. Haasteena on tiedon saaminen viranomaisten käyttöön, jotta rikoksia voitaisiin ennalta ehkäistä.⁴⁰ Lisäksi haasteena on kyetä erottamaan, ketkä erilaisista mielenterveyden ongelmista kärsivistä nuorista ja aikuisista saattavat käyttäytyä väkivaltaisesti muita kohtaan.

Raumanmeren koulusurmaajan toiminta poikkeaa myöhemmistä surmista, sillä tekijä ei tiedottanut aikeistaan selvästi etukäteen, ei pukeutunut erikoisesti surmaa varten tai käyttäytynyt poikkeavasti, eikä suunnitellut ampuvansa itseään tai joutuvansa ammutuksi. Tämä voi osittain selittyä sillä, että koulusurmille ei tuolloin ollut kansainvälistä tai kotimaista mallia. Voi myös olla, että tekijän tausta erosi myöhemmistä kotimaisista kouluampujista siten, että hän koki tarvetta kostaa ainoastaan häntä kiusanneille henkilöille.

Lopen surmateoista ei ollut ennakkomerkkejä. Teon valmistelu-aika oli lyhyt ja tekijät pyrkivät salaamaan aikeensa mahdollisimman hyvin. Aineistosta ei käy ilmi, oliko esimerkiksi päätekijällä ennen tekoa sellaista käytöstä, joka olisi herättänyt huolta hänen lähipiirissään. Teon valmistelussa tekijät järjestivät peitetarinoiden turvin itselleen pääsyn tekopaikkana toimineelle kesämökille sekä ruumiiden upottamiseen käytettyyn veneeseen. Tarinat olivat kuitenkin uskottavia ja tavanomaisia eivätkä ulkopuoliset voineet niiden perusteella järkevästi epäillä mitään henkirikokseen liittyvää.

³⁹ Punamäki, Raija-Leena; Tirri, Kirsi; Nokelainen, Petri; Marttunen, Mauri (2011): Koulusurmat – Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen tiedeakatemian kannanottoja 2/2011.

⁴⁰ Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. SM julkaisu 35/2012.

Myöskään Myyrmannin pommi-iskusta ei voida sanoa olleen mitään merkkejä etukäteen. Tekijän käytös ennen räjähdystä ei viitannut siihen, että hän aikoi vahingoittaa muita tai surmata itseään räjähteellä. Hänen lähipiiriinsä kuuluneiden kuulusteluissa ja haastatteluissa on ilmennyt, että hänen räjäkeharrastuksensa oli pysynyt salassa muilta. Selvittämättömäksi jää, oliko hän salannut harrastuksensa, jotta voisi toteuttaa varsinaisen pommi-iskun, vai siksi, että harrastus sinällään oli laiton.

Jokelan koulusurmaajan poikkeava käyttäytyminen, pukeutuminen ja toiminta olivat huolestuttaneet koulutovereita, ja he olivat kertoneet huolestaan erityisnuorisotyöntekijälle. Tämä keskusteli tekijän kanssa kolme kertaa. Rehtori ja muut koulun työntekijät olivat tietoisia siitä, että oppilaat olivat huolestuneita surmatyön tekijän käyttäytymisestä. He seurasivat tilanteen kehittymistä, mutta eivät olleet yhteydessä kotiin, koska oppilas oli täysi-ikäinen. Surmaaja ilmaisi aikeensa selkeimmin internetissä julkaisemassa viimeisessä videossaan, mutta jo ennen tätä hän oli julkaissut aiempia koulusurmia ihailevia videoita, jotka olivat herättäneet huolta verkkoyhteisössä. Muut tekijän koulun nuoret olivat myös tietoisia siitä, että tekijä oli hankkinut ase. Vanhemmilla tällaista tietoa ei ollut.⁴¹ Koululla liikkui erilaisia huhuja tekijästä jo surmia edeltävänä keväänä. Tekijältä oli ennen tekoja kysytty, aikooko hän mennä ampumaan ihmisiä aseellaan, mihin hän oli vastannut myönteisesti, että ”ehkä ali-ihmisiä”. Lisäksi hän oli sanonut jättävänsä nimensä historiaan. Puuttumattomuuden taustalla saattoi olla epäusko siihen, että koulusurmia voisi tapahtua Suomen kaltaisessa maassa tai ainakaan Jokelan kaltaisessa, pienessä kylämaisessa yhteisössä.⁴²

Keravan surmaaja vaikuttaa aineiston perusteella syrjäytyneeltä eikä hänellä ollut kovin paljon sosiaalisia kontakteja. Niiden ihmisten piiri, joka olisi voinut havaíta merkkejä tulevasta teosta, oli siis varsin pieni. Hänen vanhempansa ja mahdollisesti muu lähipiiri mitä ilmeisimmin tiesi hänen mielenterveydellisistä ongelmistaan, mutta mikään esille tullut seikka ei puhu sen puolesta, että heidän olisi pitänyt käsittää näiden mielenterveysongelmien johtavan väkivaltaan.

Kauhajoen koulusurman tekijä oli poliisin mukaan mahdollisesti suunnitellut tekoaan jopa kuusi vuotta, ja hän ilmaisi aikeensa tekopäivänä melko selvästi Internetin välityksellä. Konkreettista aineistoa teon suunnittelusta useiden vuosien ajan ei kuitenkaan löytynyt. Poliisi oli haastatellut tekijää surmapäivää edeltävänä päivänä tarkoituksenaan selvittää, pitäisikö hänen laillinen käsiaseensa ottaa pois sen perusteella, että tämä oli internetissä julkaissut videon itsestään ampumaradalla. Poliisiviranomainen teki haastattelun perusteella päätöksen olla ottamatta asetta pois tekijältä. Kauhajoen koulusurmaaja oli näyttänyt ystävälleen vuonna 2006 netistä

⁴¹ Kiilakoski, Tomi (2009): Viiltoja –Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 28.

⁴² Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention. New York: Springer.

videopätkän koulusurmista ja ilmaissut haluavansa tehdä samanlaisen jutun. Siskopuolelleen hän oli sanonut kolme kuukautta Jokelan surmien jälkeen: ”jos menis omaan kouluun ampumaan”. Elokuussa tekijä otti itsestään ja aseestaan kuvia, jotka ovat jäljitelmiä Jokelan koulusurmiin liittyvistä kuvista. Kauhajoen koulusurmaaja ilmaisi uhkaa useimmiten kuitenkin peitellysti ja vakuutti ystävälleen, ettei aio tehdä mitään.⁴³

Oriveden ampujan käytös ennen tekoa oli kiinnittänyt ympäristön huomiota, ja hänen epäiltiin olevan itsetuhoisin. Hänen isänsä oli pyrkinyt estämään tekijän pääsyn asekaapilleen. Tekijä oli mielenterveyspalvelujen piirissä, mutta hänen ei kuitenkaan pelätty olevan väkivaltainen muita kohtaan. Kun tekijä tapasi entisen tyttöystävänsä ennen tekoa, hän oli sitonut tämän kädet ja jalat, mutta vapautti tytön nopeasti tämän vedottua siihen, että tekijä ”ei ole sellainen”. Tekijä oli myös lyhyellä karkumatkalla entisen tyttöystävän kanssa, ja karkumatkasta oli ilmeisesti tehty poliisille ilmoitus.

Hyvinkään ampuja lähetti juuri ennen tekoaan mahdollisesta itsemurha-aikeesta kertovan viestin ystävälleen ja Facebook-palveluun. Tämä tapahtui viikonloppuyönä, jolloin kyseinen ystävä oli nukkumassa. Ystävä heräsi viestiin ja kysyi tekijältä, mitä tämä tarkoitti, mutta tekijä ei suostunut selittämään syytä kummalliseen viestiinsä. Ystävä ei pitänyt tekijää itsetuhoisena, eikä hän kertomansa mukaan voinut kuvitella, mihin tekijä oli ryhtymässä. Tekijä oli ennen aseiden hakemista myös uhannut tappamisella niitä ystäviä, joiden kanssa hän oli ollut viettämässä iltaa. Nämä eivät pitäneet uhkauksia vartenotettavina vaan luulivat tekijän vain lähteneen kotiin nukkumaan. Tekijän aiemmin internetissä esittämään uhkaukseen oli jokin hänen keskustelutovereistaan reagoinut, mutta tämä ei tietävästi ollut tekijän kanssa yhteydessä aikana ennen tekohetkeä.

⁴³ Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 11/2010.

Yhtäläisyyksiä tekijöiden välillä:

- suurimmalla osalla tekijöistä ei esiintynyt havaittavia ennusmerkkejä siitä, että he aikovat surmata jonkun
- tekijöillä kuitenkin useita samojen ongelmien ja taustatekijöiden kasautumista

Eroavaisuuksia tekijöiden välillä:

- konkreettisimmin teosta ennakkoon ilmoittivat Jokelan ja Kauhajoen koulusurmaajat, joiden teoissa oli vahvimmin kopioitu aiempia malleja

Huomioita ja johtopäätöksiä:

- useimmilla tekijöillä on useiden haavoittuvuuksien kasautumista:
 - nuori mies
 - yksinäisyys tai eristäytyneisyys sekä sosiaalisten suhteiden ja harrastusten puute
 - suurimmalla osalla vähäinen tai olematon seurustelutausta, suhteen katkeaminen voi laukaista teon
 - koulukiusaaminen
 - pitkittynyt ahdistus tai masentuneisuus, osalla tähän liittyvää itsetuhoisuutta
 - helppo pääsy laillisiin aseisiin
- haavoittuvuudet ovat usein samoja riippumatta siitä, mitä tekijä on ilmoittanut teon motiiviksi ja onko kyse kouluampumisesta vai muusta suunnitelmallisesta henkirikoksesta
- tekijän ympärillä olleet aikuiset eivät tunnistanee tai uskoneet selviäkään merkkejä, vaikka nuoret olivat esittäneet huolensa
- näitä tekoja *ei* selitä tai ennakoit:
 - tekijöiden perhetausta tai sosioekonominen asema
 - päihteiden käyttö
 - koulunkäyntimenestys
 - syrjäytyminen
 - ideologia yksinään
 - väkivallan ihannointi tai väkivaltaviihde yksinään
 - harrastusten puute
 - pitkään jatkunut ampuma- tai aseharrastus

4 Yksilön ja yhteiskunnan välissä olevat riskitekijät

4.1 Väkivaltaviihde, pelit

Nuorten tekemien vakavien väkivallantekojen yhteydessä on esitetty kysymys siitä, mikä on niiden yhteys väkivaltaviihhteeseen ja erityisesti väkivaltaisten tietokonepelien pelaamiseen. Tutkimus ei anna tähän kysymykseen yksiselitteistä vastausta. Yhdysvaltalaisen piirreanalyysin mukaan maan kouluampujista 59 prosenttia oli osoittanut voimakasta kiinnostusta väkivaltaviihhteeseen sekä video- ja tietokonepeleihin. Myös Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien tekijät pelasivat intensiivisesti ampumispelejä. Jokelan surmaajan kohdalla tämä ajoittuu eritoten viimeiseen vuoteen ennen tekoja. On esitetty, että kyse on saattanut olla suoranaisesta joukkosurman tekemisen harjoittelusta.

Koululaisten pelaamista tietokonepeleistä 73 prosenttia on luokiteltu erittäin väkivaltaisiksi. Jotkut tutkijat ovat päättelleet väkivaltapelien lisäävän lasten ja nuorten aggressiivisuutta merkittävästi. Väkivaltapelien yleistyminen merkitsee heidän mukaansa kasvavia yhteiskunnallisia ja kansantaloudellisia ongelmia. Tavanomaista intensiivisempi väkivaltapelien pelaaminen on eräiden tutkimusten mukaan yhteydessä vihamielisiin tunteisiin, väkivallan käytön hyväksyviin asenteisiin ja empatian puutteeseen.

On tutkijoita, joiden mukaan väkivaltaisten videopelien ja nuorten aggressiivisen käyttäytymisen välille ei voida löytää väitettyä yhteyttä. Suurin osa 13–15-vuotiaista pelaa väkivaltaisia videopelejä, mitä pidetään normaalina käyttäytymisenä. Väkivaltapelit eivät ole ainoita suosittuja internet-pelejä, vaan nuoret pelaavat myös roolipelejä, seikkailupelejä sekä urheilu- ja taitopelejä. On myös näyttöä siitä, ettei väkivaltapelien pelaamisella ole yhteyttä todettuun aggressiiviseen käyttäytymiseen tai väkivaltarikollisuuteen. Tutkimuksissa on saatu tuloksia, joiden mukaan väkivaltaisten videopelien pelaamisen ja aggressiivisen käyttäytymisen yhteys on merkitsevä vain silloin, jos nuoren elämässä on muitakin riskitekijöitä. Niitä ovat esimerkiksi perheen sosiaalitaloudelliset vaikeudet, muut väkivallan kokemukset (esimerkiksi perheväkivalta), aggressioon yhteydessä olevat persoonallisuuden piirteet (esimerkiksi impulsiivisuus ja empatian puute), epäsosiaalinen toveripiiri ja vihamielisyyden, voiman ja ylivertaisuuden ihannointi. Pelit saattavat johtaa aggressioon vain impulsiivisilla nuorilla, joilla on epäsosiaalinen toveripiiri. On esitetty, että väkivaltapelaaminen ei johda suoraan nuorisorikollisuuteen tai väkivaltaan. Pelit

kuitenkin aiheuttavat väkivaltaisen käyttäytymisen riskin silloin, kun myös muut ehdot toteutuvat. Yhteydet pelaamisen ja aggressiivisuuden välillä on löydetty laboratorion koeolosuhteissa, joissa on tutkittu vihamielisiä tunteita ja ajatusmalleja ja niiden psykofysiologisia vasteita. Nämä tutkimustulokset eivät siis riitä selittämään kouluampumisia ja niiden taustatekijöitä.

Johtopäätöksiä:

- Tutkijat eivät ole yhtä mieltä siitä, lisääkö väkivaltapeliin pelaaminen tai muu väkivaltaviihde nuoren riskiä toteuttaa suunnitelmallinen väkivaltainen teko.
- Tutkimuksissa on kuitenkin kyetty osoittamaan, että ainakin valmiiksi väkivaltaiset yksilöt kuluttavat mielellään väkivaltaista viihdettä.

4.2 Mielenterveysongelmat ja -lääkitys, kehityshäiriöt

Kansainvälisten tutkimusten mukaan yli puolella nuorista joukkosurman tekijöistä on ollut hyvin vakava mielenterveyden häiriö, kuten kehittyvä skitsofrenia, kaksisuuntainen mielialahäiriö ja enemmistöllä myös vakava masennus. Neljällä viidestä ampujasta on ollut itsemurha-ajatuksia ennen ampumisia. Jokaisella on ollut ainakin jokin psyykinen alttiutta lisäävä tekijä. Vuosina 1974–2000 koulusurman tehneistä amerikkalaisista 17 %:lla oli diagnosoitu mielenterveyden häiriöitä, ja puolet heistä oli kokenut masennusta ja epätoivoa ennen tekojaan. Tekijöistä 80 prosentilla oli ollut itsetuhoisia ajatuksia.⁴⁴

Nuorten diagnosoitujen mielenterveysongelmien yleisyys on Suomessa pysynyt samalla tasolla 2000-luvulla, mutta koululaisten itse raportoimat masennusoireet ja masennuslääkkeiden käyttö ovat lisääntyneet. Itsemurhien määrä on vähentynyt merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana, mutta itsemurha on edelleen nuorten miesten yleisin kuolinsyy Suomessa. Nuorten mielenterveysongelmien psykoterapia ja lääkehoito ovat tehokkaita, mutta niiden piiriin hakeutuu vain noin puolet esimerkiksi masennuksesta kärsivistä.⁴⁵

Nuorten mielenterveystyön palvelujärjestelmä on hajanainen ja palveluiden saatavuuden alueellinen vaihtelu suurta. Erityisesti moniongelmaiset, syrjäytyneet tai syrjäytymisriskissä olevat nuoret jäävät hoito- ja tukiverkoston ulkopuolelle. Osa ajautuu lastensuojelun palveluiden piiriin vailla tarvitsemaansa hoitoa. Nuorten

⁴⁴Lindberg, Nina; Sailas, Eila ja Kaltiala-Heino, Riittakerttu (2012): The copycat phenomenon after two Finnish school shootings: an adolescent psychiatric perspective. BMC Psychiatry 2012, 12:91.

⁴⁵Punamäki, Raija-Leena; Tirri, Kirsi; Nokelainen, Petri; Marttunen, Mauri (2011): Koulusurmat – Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen tiedeakatemian kannanottoja 2/2011.

mielenterveyspalveluihin kohdistuukin merkittäviä kehittämishaasteita. Nykyisellään lastensuojelulain tarkoittamasta koulujen mielenterveys- ja sosiaalityöstä ei ole olemassa valtakunnallista ohjausta.⁴⁶

Tuoreen tutkimuksen mukaan kouluterveydenhuoltoon ja perhe- ja kasvatusneuvolatoimintaan 1990-luvulla tehdyt säästöt lisäsivät lasten ja nuorten psykiatrisen laitoshoidon tarvetta runsaasti, ja avohoidossa eniten säästäneet kunnat joutuivat käyttämään muita kuntia huomattavasti enemmän erikoissairaanhoidon palveluja. Tutkimuksen mukaan erityisesti lapset, joiden vanhemmilla on päihdeongelmia ja rikollista käyttäytymistä ja lapsella itsellään väkivaltaista käyttäytymistä, ovat psykososiaalisen tuen tarpeessa. Lisäksi havaittiin, että vaikeahoitoisten alaikäisten psyykkisen oireilun taustalla oli myös koulukiusaamista. Tutkimuksessa havaittiin, että vaikeuksia kokeneet lapset, joilta puuttuu riittävä vanhemmuuden tuki, ovat riskissä syrjäytyä erikoissairaanhoidon painottuneesta palvelujärjestelmästä.⁴⁷

Suomalaiset nuoret näyttäisivät kärsivän muita pohjoismaisia nuoria enemmän psykologisista ja sosiaalisista ongelmista. Tutkimuksissa on myös saatu tuloksia, joiden mukaan suomalaisilla nuorilla on ruotsalaisia ja norjalaisia nuorempia vähemmän kontakteja aikuisiin ja heidän suhteensa omiin vanhempiin on muita huonompi. Suhde vanhempiin korreloi nuoren hyvinvoinnin kanssa.⁴⁸ Maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan suomalaislapset viihtyvät huonosti koulussa, ja heillä on vertailumaita useammin ongelmia lähisuhteissaan.

Mielialahäiriöiden ilmaantuvuuden huippu on 15–18-vuotiaana. Tyttöillä depression esiintyvyys on noin kaksinkertainen poikiin verrattuna. Vakava masennustila on yleisin nuorten mielialahäiriöistä. Pitkäaikaista masennusta on noin 10 %:lla masentuneista nuorista ja sen esiintyvyys väestössä on 1-2 %. Kaksisuuntaisen mielialahäiriön esiintyvyyden on arvioitu olevan 0,6-1,0 %.

Masennus voi ilmetä eri tavoilla. Vakavassa masennuksessa henkilön kyky tuntea empatian tunteita muita ihmisiä kohtaan voi hävitä. Masentunut ihminen on lähinnä vaaraksi itselleen, mutta joissakin, harvoissa tapauksissa riski voi suuntautua ulospäin. Silloin on usein kysymys statuksen romahduksesta. Koulussa suosittu opiskelija voi olla masentunut ja tehdä jopa itsemurhan, mutta joukkomittaista koulusurmaa hän ei tee.⁴⁹

⁴⁶ Perusopetuslain mukaisen oppilashuollon toteutuminen peruskouluissa. Oikeuskanslerin päätös 30.1.2012 Dnro OKV/6/50/2011.

⁴⁷ Paakkonen, Tarja (2012): Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujärjestelmä vaikeahoitoisuuden näkökulmasta. Itä-Suomen yliopisto.

⁴⁸ Oksanen, Atte (2008): Jokela Connection. Shattering social ties and the risk of violent virtual identities. Drama2/08. Oksanen, Atte (2006): Hurting as Subjectivity: Violence and Self-Destruction among Finnish Children in a Nordic Comparative Perspective. Teoksessa Atte Oksanen: Haavautuva minuus. Väkivallan barokki kontrolliyhteiskunnassa. Tampere & Helsinki: Tampereen yliopistopaino ja Nuorisotutkimusverkosto.

⁴⁹ Laine, Matti (2011): Joukkosurmien taustalla heikko status vertaisryhmässä. Lääkärilehti 25.8.2011.

Masennuslääkkeiden käyttö on lähes kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Myös lapsille ja nuorille määrätään aiempaa enemmän masennuslääkkeitä. Suurin osa lääkkeitä on tarkoitettu masennuksen hoitamiseen. Muita syitä määrätä masennuslääkkeitä ovat paniikkihäiriöt, ahdistus ja sosiaalisten tilanteiden pelko. Masennuslääkkeet ovat erilaisia, ja niihin liittyy erilaisia sivuvaikutuksia. Suomessa arviolta 10 000 alle 19-vuotiaasta käyttää serotoniinitasapainoon vaikuttavia SSRI-lääkkeitä. SSRI- ja muiden masennuslääkkeiden käyttöön lasten ja nuorten masennustilojen hoidossa on suhtauduttava varovaisuudella, koska ne saattavat lääkehoidon alussa lisätä joidenkin nuorten ahdistuneisuutta ja itsemurha-ajatuksia. Suomen lääkäriseura Duodecimin käypä hoito -suositusten mukaan alle 17-vuotiaille ei tulisi perusterveydenhuollossa määrätä masennuslääkitystä lainkaan vaan masentunut nuori tulisi ohjata erityissairaanhoidon piiriin. Erityissairaanhoidossa masennuslääkettä saavan nuoren vointia on seurattava huolella erityisesti lääkehoidon ensipäivien aikana. Tiedossa ei ole tapauksia, joissa nuoren tekemä henkirikos olisi kytköksissä juuri aloitettuun masennuslääkitykseen. Nuorisopsykiatrian dosentti ja ylilääkäri Nina Lindberg on esittänyt, että Suomessa masennuslääkkeiden käytöllä on nimenomaisesti saatu vähennettyä nuorten itsemurhia. Lindbergin mukaan yleisesti ottaen mielialalääkityksen osalta Suomessa on kansainvälisessä vertailussa pikemminkin alilääkintää kuin yllilääkintää.

Sosiaalisessa statuksessa tapahtuvat muutokset vaikuttavat suoraan ja mahdollisesti pysyvästikin aivojen serotoniinitasapainoon. Väkivaltatutkijoiden mukaan serotoniinin vähäisyys edistää väkivaltaa, koska se heijastaa sellaista kokemusta, jossa ihminen huomaa sosiaalisen menestymisensä mahdollisuudet olemattomiksi. Tästä johtuen esimerkiksi masennus yhdistyneenä yksittäiseen äärimmäisen nöyryyttävään kokemukseen on vaarallista, erityisesti nuorilla miehillä.⁵⁰ Tämä selittää monelta osin myös sen, miksi ”tavalliset, kunnan kansalaiset” voivat syyllistyä traagisiin tekoihin. Oikea-aikaisella ja suositusten mukaisella seurannalla toteutettu lääkehoito yhdessä muiden hoitomuotojen kanssa voi tämän perusteella suojata väkivallanteolta sellaisessa tapauksessa, jossa ei ole kyse muusta mielenterveyden häiriöstä.

Skitsofreniaa sairastaa Suomessa noin 50 000 ihmistä, ja joka vuosi skitsofreniaan sairastuu noin 800 ihmistä. Kumpaaakin sukupuolta sairastuu skitsofreniaan yhtä paljon, mutta miehet sairastuvat naisia nuorempina ja syrjäytyvät sairauden seurauksena yleensä naisia pahemmin. Skitsofrenia alkaa lähes aina 15–35 vuoden iässä ja miehillä sairastuvuuden huippu on 22-vuotiaana. Skitsofrenian yhtenä seurauksena on tunne-elämän vaurioituminen, ja aiemmin kiltistä ja hiljaisesta henkilöstä voi tulla vihamielinen, empatiakyvytön ja väkivaltainen. On esitetty arvioita, joiden mukaan Suomessa joukkosurmiin syyllistyneillä olisi saattanut olla alkava skitsofrenia.⁵¹ Heitä on usein hoidettu ei-psykoottisen masennuksen tai ahdistuksen diagnoosin perusteella,

⁵⁰ Laine, Matti (2011): Joukkosurmien taustalla heikko status vertaisryhmässä. Lääkärilehti 25.8.2011.

⁵¹ Lääkintöneuvos Tapani Sipilän alustus sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä 12.9.2012.

jolloin hoito ei ole ollut riittävää poistamaan psykoottisen masennuksen tai paranoidisen skitsofrenian aiheuttamaa väkivaltariskiä.

Suunnitelmallisiin henkirikoksiin aikuisiällä syyllistyneistä suurella osalla on epäsosiaalinen, tai narsistinen persoonallisuushäiriö tai psykopatia. Tästä ei kuitenkaan ole samanlaisia selkeitä merkkejä nuoren tekijän ollessa kyseessä. Tämä voi johtua siitä, että persoonallisuushäiriön diagnosointi nuorella kehittyvällä ihmisellä on vaikeampaa kuin täysikasvuisella. Suomalaisessa tutkimuksessa tarkasteltiin 77 koulu-uhkauksen tehnyttä 13–18-vuotiasta nuorta, jotka olivat saaneet lähetteen psykiatrisen hoidon tarpeen arviointiin. Koulu-uhkailijoista 87 prosenttia oli miehiä, 90 prosenttia asui yhden tai molempien biologisten vanhempiensa kanssa ja 66 prosenttia menestyi koulussa vähintään keskitasoisesti. Uhkailijoista suurella osalla oli positiivisia asenteita aggressiivista käyttäytymistä kohtaan, ja yli puolet heistä suhtautui myönteisesti koulusurmaajiin. Uhkailijat pitivät koulusurmia oikeutettuna erityisesti koston näkökulmasta. Yli puolta uhkauksen tehneistä voitiin pitää kykenevinä surmien tekemiseen ja noin joka viides oli tehnyt valmisteluja uhkauksen toteuttamiseksi. Pääosin surmien toteuttamisen riski oli kuitenkin matala ja jäi passiivisten ajatusten tasolle. Näistä koulusurmilla uhkailleista lähes kaksi kolmasosaa oli saanut aiemmin hoitoa mielenterveysongelmiin. Lähes kaksi kolmasosaa kärsi ahdistuneisuudesta ja masennuksesta ja lähes puolella oli itsetuhoisia ajatuksia. Myös impulssikontrolliongelmien, aggressiivisten reaktioiden, omaisuuden tuhoaminen ja väkivalta muita kohtaan oli yleistä. Lisäksi koulusurmilla uhkailleet kärsivät käyttäytymis- ja tunnehäiriöistä, mielialahäiriöistä ja skitsofreniaan liittyvistä häiriöistä. Koulusurmaajien tapaan surmilla uhkailleet nuoret osoittivat psykoottisia oireita, ja heillä oli taustallaan traumaattisia kokemuksia. Koulusurmaajista poiketen uhkailijat eivät kuitenkaan olleet psykopaatteja. Lähes puolet koulu-uhkailijoista oli kokenut perheessään stressiä lisääviä asioita, kuten vanhempien mielenterveysongelmia tai alkoholismia. Vanhempien mielenterveysongelmien ollessa surmilla uhkailleilla myös muita psykiatrista hoitoa saaneita nuoria yleisempiä. Uhkauksen tekijöistä 39 prosenttia kertoi joutuneensa koulukiusatuiksi. Koulusurmilla uhkailleista skitsofreniaan viittaavia oireita oli 12 prosentilla, kun nuorilla yleensä esiintyvyys on 1-2 prosentin tasoa. Kehityshäiriöitä on ruotsalaisen tutkimuksen mukaan arviolta 0,6-1 prosentilla väestöstä, kun koulu-uhkaajilla niitä oli 10 prosentilla.⁵²

Koulusurmalla uhkailleiden nuorten parissa hoitotyötä tehneiden mukaan näillä nuorilla esiintyy myös Aspergerin syndroomalle tyypillisiä ominaisuuksia. Vaikka heillä on tavanomaiset kielelliset ja älylliset valmiudet, on heillä usein vaikeuksia viestiä tunne-elämään liittyviä asioita ja ymmärtää tällaisia viestejä viestijän tarkoittamalla tavalla. Tästä johtuen jotkut heistä ovat sulkeutuneita ja muista eristäytyviä. Lisäksi heillä on usein fokuksitoituja mielenkiinnon kohteita, joihin he perehtyvät antaumuksellisesti ja yksityiskohtaisesti. Hoitokokemusten perusteella on esitetty, että syndroomaan liittyvä

⁵² Lindberg, Nina; Sailas, Eila ja Kaltiala-Heino, Riittakerttu (2012): The copycat phenomenon after two Finnish school shootings: an adolescent psychiatric perspective. BMC Psychiatry 2012, 12:91.

sosiaalinen haitta voi altistaa yksinäisyydelle, kiusaamiselle, masennukselle ja muille koulusurmaajille tyypillisille haavoittuvuuksille. Mikäli henkilöllä on lisäksi väkivaltaan tai esimerkiksi aseisiin liittyvä mielenkiinnon kohde, on mahdollista, että tämä yhdessä muiden altistavien tekijöiden kanssa voi laukaista koulusurman tyyppisen laajamittaisen väkivallanteon. On kuitenkin huomattava, että autismidiagnoosien määrä on kasvanut voimakkaasti viime aikoina. Lääketieteessä tähän on suhtauduttu skeptisesti ja on esitetty, että sitä käytetään ”romukoppadiagnoosina” sosiaalisista vaikeuksista kärsiville lapsille ja nuorille.

Joukkosurmilla on myös laajempia vaikutuksia nuorten mielenterveydelle. Tutkimuksissa on käynyt ilmi, että lähes puolet kouluampumisen kokeneista kärsi vielä neljän kuukauden kuluttua traumaperäisistä stressioireista, ja kolmanneksella oli vakavia masennus- ja ahdistusoireita.⁵³

Johtopäätöksiä:

- Nuorten mielenterveysongelmat ovat keskeisin taustatekijä nuorten vakavalle väkivallalle.
- Haasteina on, että hoito ei aina tavoita sitä tarvitsevia eikä hoitoa saavan vakavan väkivallan riskiä välttämättä arvioida tapauksissa, joissa ongelmat eivät ilmene väkivaltaisuuksina vaan esimerkiksi masennuksena ja ahdistuneisuutena.

4.3 Koulukiusaaminen

Koulukiusaamisen kohteeksi joutuminen näyttää olevan tekijä, joka yhdistää suomalaisia koulusurmaajia. Tomi Kiilakosken mukaan koulusurmia ja muita aseellisia välikohtauksia ei voida pitää muusta kouluissa tapahtuvasta väkivallasta irrallisena ilmiönä vaan niitä voidaan pitää ennemminkin kouluväkivallan näkyvimpänä ja dramaattisimpana muotona.⁵⁴

Tutkimusten mukaan yksi lapsi kymmenestä joutuu toistuvasti kiusaamisen kohteeksi. Kiusaaminen ajoittuu erityisesti ikävuosiin 11–15, jolloin tapahtuu myös lukuisia murrosikään liittyviä fyysisiä ja sosiaalisia muutoksia. Kiusaajat ja kiusatut kärsivät muita lapsia ja nuoria enemmän mielenterveysongelmista kuten masennuksesta, itsetuhoisuudesta ja ahdistuneisuudesta. Eniten ongelmia on niillä, jotka ovat olleet sekä kiusaajan että kiusatun rooleissa. Tutkimusten mukaan koulukiusaaminen näyttäisi olevan yhteydessä myös rikollisuuteen erityisesti miehillä, joilla on ollut lapsuudessa

⁵³ Punamäki, Raija-Leena; Tirri, Kirsi; Nokelainen, Petri; Marttunen, Mauri (2011): Koulusurmat – Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen tiedeakatemian kannanottoja 2/2011.

⁵⁴ Kiilakoski, Tomi (2009): Viiltoja – Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 28.

käytöshäiriöitä ja hyperaktiivisuutta tai henkilöillä, joilla on voimakkaita vihamielisyyden tunteita ja myönteinen suhtautuminen väkivaltaan.⁵⁵

Lapsesta aikuiseksi - ja Pojasta mieheksi -tutkimusten mukaan koulukiusaamisen kokeminen alaluokilla ennusti rikollisuutta miehuusiässä yhdessä varhain aloitetun alkoholin käytön ja nuoruusiän ahdistuneisuuden kanssa. Kiusatut oppilaat kokevat mielialan laskua, alentunutta toimintakykyä, motivaation puutetta, itsetunnon alenemista, masennusta, jännittämistä, pelokkuutta ja eriytymistä muista.

Kiusatut oppilaat jäävät pahimmassa tapauksessa hyvin yksin. Vuoden 2010 kouluterveyskyselyyn vastanneista yläkouluikäisistä joka kymmenes vastasi, että heillä ei ole yhtään läheistä ystävää. Moni nuori kohtaa koulussa kiusaamista, uhkailua ja väkivaltaa. Viimeisimmän kouluterveyskyselyn mukaan yläkoululaisista pojista kiusatuksi useita kertoja viikossa joutuu noin 4 prosenttia ja tytöistä noin 3 prosenttia. Opetusministeriön selvityksen mukaan vain noin neljäsosa toistuvan koulukiusaamisen osapuolista ilmoitti, että koulun aikuiset ovat puuttuneet kiusaamiseen. Selvityksen mukaan koulun aikuisten ja oppilaiden käsitykset kiusaamisen yleisyydestä poikkesivat selvästi toisistaan.⁵⁶ Tämä voisi osin selittää Raumanmeren kouluampujan ja hänen opettajiensa eriävää näkemystä koulussa tapahtuneesta kiusaamisesta. Koulukiusaaminen voi olla myös henkistä, kuten ryhmästä ulossulkemista. Koulun kyvyttömyyttä integroida Jokelan surmaajaa yhteisöön on pidetty surmien kannalta merkittävä tekijänä ja esimerkkinä ennalta ehkäisevien toimien heikosta toimivuudesta.⁵⁷

Yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan 71 prosenttia kouluampujista oli kokenut joutuneensa koulukiusaamisen, ahdistelun tai väkivallan kohteeksi ennen surmaa. Toisessa tutkimuksessa havaittiin, että koulusurmaajista suuri enemmistö oli tuntenut toveriryhmän hylänneen ja hyljeksivän heitä ja kokenut systemaattista kiusaamista.

Tätä selvitystä varten järjestetyssä nuorisopaneelissa kävi ilmi, että nuoret eivät aina miellä henkistä väkivaltaa väkivallaksi. Varsin moni myös esitti näkemyksensä, että kaikki joutuvat jossain määrin kiusaamisen kohteeksi ja että jonkin verran kiusaamista pitää myös pystyä kestäämään. Kiusaamisen seurauksia pohdittaessa on pidettävä mielessä, että kiusaamisessa on kyse myös subjektiivisesta kokemuksesta, ja ihmiset voivat kokea samankaltaiset tilanteet eri lailla ahdistavina.

⁵⁵ Punamäki, Raija-Leena; Tirri, Kirsi; Nokelainen, Petri; Marttunen, Mauri (2011): Koulusurmat – Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen tiedeakatemian kannanottoja 2/2011.

⁵⁶ Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000-2007. Opetusministeriön julkaisuja 2008:7.

⁵⁷ Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2012, tulossa): The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention. New York: Springer.

Johtopäätöksiä:

- Koulukiusatuksi tuleminen ei yksinään lisää riskiä tehdä vakavaa väkivaltaa.
- Kyse on ennen muuta kiusatuksi tulemisen kokemuksesta, joka on subjektiivinen.
- Koulusurma tai muu vakava väkivallanteko on ylimitoitettu kosto suhteessa koettuun kiusaamiseen tai ulossulkemiseen.
- Lapsuusiän käytöshäiriöt ja hyperaktiivisuus, vihamielisyyden tunteet sekä myönteinen suhtautuminen väkivaltaan lisäävät kiusatuksi tulleen riskiä ryhtyä käyttämään väkivaltaa.

4.4 Tappamisen riskitekijät

Tutkimuksissa on selvitetty murrosikäisten nuorten riskitekijöitä ryhtyä tappajaksi. Tutkimuksen mukaan pojilla on kaksinkertainen mahdollisuus päätyä murhaajiksi silloin kun pojan perheessä on rikollisen käyttäytymisen historia, poika on ollut hyväksikäytetty, poika kuuluu jengiin ja hän käyttää alkoholia ja huumeita. Riski kasvaa kolminkertaiseksi silloin, kun poika käyttää asetta, hän on ollut pidätettynä, hänellä on neurologisia ongelmia, jotka heikentävät arviointikykyä ja hänellä on vaikeuksia suoriutua koulunkäynnistä ja on siksi paljon poissa koulusta. Viimeaikaisten nuorten tekemät joukkosurmat tai muut vakavat väkivallanteot eivät noudata edellä kuvattuja riskitekijöitä.

Ulkomaisessa tutkimuksessa on nostettu esille tekijöitä, jotka näyttävät toistuvan kouluampujien kohdalla. Tyypillinen kouluampuja on poika tai nuori mies, jolla ei ole aiempia rikostuomioita, jolle ampuma-aseet ovat entuudestaan tuttuja ja joka on luonteeltaan syrjään vetäytyvä. Häntä on voitu kiusata ja hän on saattanut kärsiä masennusoireista. Tekijä on hautonut tekoaan pitempään, fantasioinut väkivallasta, puhunut aikomuksestaan jollekulle ja kokenut juuri ennen tekoa jonkin vastoinkäymisen. On myös viitteitä siitä, että kouluampujat mallintavat tekojaan aiempien samanlaisten tekojen pohjalte. Myös aiempien surmien saama mediahuomio voi houkutella.⁵⁸

Professori Newman työryhmineen on esittänyt viisi välttämätöntä, joskaan ei riittävää ehtoa kouluampumisten taustalla. Nämä poikkeavat yleisistä riskitekijöistä, jotka on liitetty nuoriin tappajiin.

Nuoren joukkosurmaajan riskitekijät:

⁵⁸ Kivivuori, Janne (2007): Kouluampumisten syitä. Teoksessa Tommi Hoikkala ja Leena Suurpää (toim.) Jokela-ilmiö. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 17.

- tekijä kokee vahvaa syrjäytymisen, nöyryytyksen ja usein kiusattuna olemisen tunnetta
- tekijällä on vakavia mielenterveyden ongelmia ja syvää masennusta, jotka vahvistavat marginaalisuuden kokemuksia
- surmat ovat osoitus sellaisesta kulttuurisesta käsikirjoituksesta, jossa ampuminen ”ratkaisee ongelmat”: se nostaa statuksen ja palauttaa miehisyyden, jota on usein haavoitettu
- tekijä jää ”tutkaan”, mutta useista merkeistä tai uhkauksista huolimatta riskiä ei havaita ajoissa
- aseiden helppo saatavuus lisää huomattavalla tavalla toteutumisen mahdollisuutta.⁵⁹

Yhdysvaltalaisia kouluampujia tutkittaessa ampumiseen vaikuttaneet tekijät jaettiin yksilötekijöihin, perhetekijöihin, koulu- ja kaveritekijöihin, yhteiskunnallisiin ja ympäristötekijöihin, tilannetekijöihin ja hyökkäykseen liittyvään käyttäytymiseen. Yhdysvaltalaisia kouluampujia yhdistivät seuraavat tekijät: he syyttivät muita ongelmistaan, kokivat hallitsematonta vihaa ja olivat aikaisemmin uhanneet väkivallalla. Kaikilla oli huonot sosiaaliset ja selviytymistaidot. Enemmistöllä oli taipumusta masennukseen ja he olivat koulukiusattuja. Suurimmalla osalla ampujista oli ongelmia perhesuhteissa tai vanhemmat eivät pitäneet heille kuria tai molempia. Kaikki ampujat tunsivat vetoa aseisiin tai räjähteisiin ja heidän oli mahdollista saada niitä. Kaikki tutkimuksessa mukana olleet ampujat olivat valmistautuneita hyökkäykseen ja yhdeksän kymmenestä oli myös kertonut aikeistaan kavereilleen, mutta heitä ei ollut otettu todesta.⁶⁰

5 Nuorten tekemät joukkosurmat - yhteiskunnallisia selityksiä

Nuorten joukkosurmaajien teoille on etsitty selitystä yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista, jotka voivat lisätä joukkosurmien tekemisen todennäköisyyttä. Yhteiskunnan muutos näkyy muun muassa resurssien vähenemisenä kouluista, yhteiskunnan polarisoitumisena ja lapsuuden lyhentymisenä. Väkivallan määrä suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti on kuitenkin vähentynyt viimeisten vuosikymmenten aikana.

Lopen surmat nähtiin seurauksena arvojen rappeutumisesta. Taustalla nähtiin arvomaailma, jota luonnehditaan kylmäksi, itsekkääksi ja taloudellista hyötyä

⁵⁹ Kts. esim. Kiilakoski, Tomi ja Oksanen, Atte (2011): Soundtrack of School Shootings: Cultural Script, Music and Male Rage. Young 19 (3).

⁶⁰ Pelkonen, Taina (2012): Kouluampumiset moraalisenä toimintana Helsingin Sanomien kantaaottavissa kirjoituksissa.

korostavaksi. Murhien taustalla nähtiin myös merkkejä laajemmasta nuorten elämäntapojen ja nuoruuden muutoksesta, joka ilmenee muun muassa entistä varhaisempaa itsenäistymisenä. Nuoria voidaan myös pitää herkästi johdateltavissa olevina ja alttiina vaikutteille. Tällöin kaveriporukalla tai esimerkiksi internet-yhteisöllä, johon tekijä tuntee kuuluvansa, on suuri merkitys.⁶¹

Lopen surmien uutisointia analysoineessa tutkimuksessa kävi ilmi, että tapahtumia tulkittiin eri lailla riippuen tulkitsijan taustoista. Poliisi näki nuoret ikänsä vuoksi ymmärtämättöminä ja suojeltavina ja alttiina vaikutuksille. Psykologit puolestaan selittivät tapahtumia nuoruuden lisäksi vanhemmuuden puutteilla tai väkivaltaviihteen kautta. Yhteiskuntatieteilijät keskittyivät yhteiskunnan rakenteiden muutokseen, kun taas pääkirjoitustoimittajat esittivät nuoret tämän muutoksen uhreina. Pääkirjoitustoimittajat kyseenalaistivat yleensä sen, että tapahtuneelle voisi löytyä yksi selitys. Yhteistä Lopen surmia analysoineille oli kuitenkin vanhempien roolin tuominen esiin. Näytti vallitsevan konsensus siitä, että vanhemmat ovat enemmän syyllisiä kuin nuoret ja toisaalta yhteiskunta on syyllisempi kuin yksilö.⁶²

Tommi Hoikkalan mukaan selityksiä Jokelan ampumisille esitettiin puolestaan ainakin yhdeksän.⁶³ Näitä ovat:

1. *Psykologis-psykiatrinen selitys*: mieleltään järkkynyt – mahdollisesti masentunut ja koulukiusattu – poika riehuu ennakoimattomasti aseensa kanssa koulussa. Taustalla on nuorten psyykkisen ja muun pahoinvoinnin riittämätön tunnistaminen, nuorten mielenterveyspalvelujen puutteet, perhe ja vanhempien kasvatusvastuu.
2. *Ampumalupa-argumentti*: aseita saa liian helposti. Syyt ovat löysissä lupakäytännöissä. Kehys on juridinen, ja sitä tukee sosiobiologia (nuorten miesten biopohjainen aggressiivisuus).
3. *Internet-selitys*: yksinäinen ampuja on löytänyt netin anonyymeilta sivuilta muiden kouluampujien ja samankaltaisesti ajattelevien muodostamia digitaalisia, ei-kasvokkaisen vuorovaikutuksen yhteisöjä. Tätä kautta tekoa on mahdollista simuloida ennakolta. Tähän selitykseen liittyy myös erikoinen ja ennennäkemätön julkisuussuhde.
4. *Yhteiskunnallinen yhteisöselitys*: koulut ja muut nuorten elämässä keskeiset instituutiot ovat muuttuneet. Tieto huolestuttavista ja hälyttävistä asioista ei

⁶¹ Aitamurto, Tanja (2004): Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – Miksi? Syylliset ja syyttömät Heinojen murhaa seuranneen moraalisen myrskyn pyörteissä kolmessa sanomalehdessä.

⁶² Aitamurto, Tanja (2004): Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – Miksi? Syylliset ja syyttömät Heinojen murhaa seuranneen moraalisen myrskyn pyörteissä kolmessa sanomalehdessä.

⁶³ Tommi Hoikkala ja Leena Suurpää (2007) (toim.) Jokela-ilmiö. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 17.

kulje koulun, kodin, kavereiden, naapurustojen ja nuorten ympäristöjen välillä. Tähän selitykseen liittyy myös pohdinta luokattoman lukion ongelmista ja koulun filosofis-yhteiskunnallisen opetuksen rajallisuudesta, jolloin tieto korostuu elämäntaitojen kustannuksella.

5. *Terrorismiselitys*: Auvisen nettimanifesti ja muu poliittinen kirjoittelu nähdään keskeisenä ja paneudutaan ideologisiin kysymyksiin. Selitystä haetaan radikaalista kapinallisuudesta ja poliittisesta terrorismista.
6. *Kouluterveydenhuollon ja oppilashuollon huonontuneet resurssit –selitys*: tämä selitys nostaa esille kouluterveydenhuollon laajat puutteet.
7. *Kansanluonneselitys*: taustalla nähdään suomalaisten puhumattomuus, sosiaalisten kontaktien puute ja masentuneisuus sekä korkeat itsemurhaluvut.
8. *Mediaselitys*: tässä huomio kiinnitetään tiedotusvälineiden toimintaan ja etiikkaan tapahtuman uutisoinnissa ja käsittelyssä. Lisätukea antaa Jokelan nuorten mediakriittinen adressi tapahtuman journalistisesta käsittelystä.
9. *Kieltäytyminen selittämästä mitään*: kaikki puhe lehdistössä nähdään puhtaana spekulatiiona, koska riittävä tieto on ainoastaan onnettomuuslautakunnan tutkimusryhmällä.

Kauhajoen koulusurmia puolestaan selitettiin muun muassa yhteiskunnan kontrollikoneiston pettämisellä, internetin antamilla malleilla ja ihannoinnilla, suomalaisen yhteiskunnan kovuudella, väkivallan perinteellä ja vanhempien liian kovilla vaatimuksilla, yhteisöllisyyden puutteella, kouluterveydenhuollon ongelmilla ja koulukiusaamisella sekä psyykkisillä syillä kuten mielenterveyden ongelmilla, yksinäisyydellä, vihalla ja narsismilla.⁶⁴

5.1 Demokratia, osallisuus ja yksilöllisyys

Viime vuosien aikana on lisääntynyt huoli kansalaisten osallisuudesta ja vaikuttamisesta demokraattisen järjestelmän kautta. Erityisesti nuorten osallisuus ja sen puute on noussut huomion kohteeksi. Vuoden 2012 Nuorisobarometrin mukaan nuoret ovat kuitenkin nyt kiinnostuneempia politiikasta kuin koskaan viimeisten 15 vuoden aikana. Reilut 60 prosenttia nuorista on ainakin jonkin verran kiinnostuneita politiikasta ja vain noin yksi kymmenestä nuoresta ei ole lainkaan kiinnostunut. Kansainvälisesti vertailtuna suomalaisnuorten kiinnostus politiikkaan on kuitenkin vähäistä. Suomalaisnuorten luottamus poliittisiin instituutioihin, kuten tasavallan presidenttiin, eduskuntaan, poliittisiin puolueisiin, kunnanvaltuustoihin ja virkamiehiin näyttäisi

⁶⁴ Salonen, Hannele (2010): ”Ikuisesti kolisevat sanat tyhjyyteen” Kauhajoen kouluampumisen selitystarinat Aamulehdessä.

olevan vahvistumassa. Vaikka nuorten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin on vahvistumassa, luottamus kanssaihmiin on heikentynyt varsin nopeasti. Heikointa luottamus on työttömillä ja vailla ammatillista tutkintoa olevilla nuorilla. Nuorten osallistuminen vapaaehtoistoimintaan näyttäisi olevan kasvussa, vaikka järjestöihin kuuluminen onkin vähenemässä.⁶⁵

Yhteiskunnallinen osallistuminen polarisoituu ja kasautuu. Suurelle suomalaiselle enemmistölle vaaleissa äänestäminen on perinteisesti ollut ainoa osallistumisen muoto. Tämä on muuttumassa, sillä uudet sukupolvet äänestävät selvästi vanhempia ikäluokkia laiskemmin. Kehitys voi johtaa siihen, että kasvavalla joukolla suomalaisista ei ole mitään tekemistä parlamentaarisen demokratian kanssa. Tunne aidosta vaikuttamisesta on erittäin tärkeä. Jos ihmisillä ei ole kokemusta osallistumisesta rauhanomaisin demokraattisin keinoin, saatetaan vaipua helpommin joko apatiaan tai turvautua laittomiin, jopa väkivaltaisiin menetelmiin. Yhteiskunnalliset muutokset ovat nopeita, ja elämä koetaan monella tavalla arvaamattomaksi ja ennakoimattomaksi. Jatkuvista arjen muutoksista kärsivät etenkin ne lapset, joiden neurologinen pohja on heikko. Yhteisön kannattelu edellyttää ihmissuhteiden vakautta.

Eräät tutkijat ovat esittäneet huolensa yksinäisyyden ja yksilöllisyyden äärimmäisyyksimuodoista ja niistä seuraavista ongelmista. Aivan erityinen huoli syntyy kuitenkin silloin, kun totalitaristiset liikkeet ja ääri-individualistiset nuoret löytävät toinen toisensa. Eurooppalaiset nuorisotutkijat ovat olleet huolissaan tästä jo pidemmän aikaa. Totalitarismi saattaa olla vetovoimainen älyllisessä tyhjiössä elävälle fiksulle nuorelle. Se vetää puoleensa myös niitä nuoria, joiden elämisen pulmat ovat lähes päinvastaisia. Nämä ovat nuoria, jotka eivät lue tai kirjoita juuri mitään ja jotka elävät näköalattomassa sosiaalisessa tyhjiössä. Näille nuorille totalitaristisen liikkeen tarjoama yhteinen toiminta ja seikkailu tarjoavat toiminnallisen vaihtoehdon. Sama antidemokraattinen liike voi siis houkuttaa mukaan toisilleen lähes vastakkaisia nuorten ryhmiä, ja se voi käyttää erilaisten nuorten erilaisia taitoja ja energiaa omiin tarkoituksiinsa.

Vaikka suurimmalla osalla nuorista menee hyvin, on osa jäänyt tai on jäämässä yksinäisyyteen. Tällaiset nuoret saattavat olla vaikeasti tunnistettavissa ja tavoitettavissa. Tällöin kontaktia on vaikea saada. Välittämistä ja nuorten kuulemista onkin pidetty keskeisinä kysymyksinä. Nuoret kokevat enenevässä määrin, etteivät he voi vaikuttaa omiin asioihinsa yhteiskunnassa tai edes kouluissaan. Kouluterveyskyselyn mukaan (2008) lähes joka kolmas peruskoululainen kokee, ettei tule kuulluksi koulussa.

⁶⁵ Myllyniemi, Sami (2012) (toim.): Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 46.

5.2 Yhteisöllisyys

Edellä mainitussa professori Newmanin tutkimuksessa esitetään, että yhteisöllisyys on nuorten tekemien joukkosurmien kohdalla riskitekijä. Perinteisissä tiiviissä maaseudun yhteisöissä erilaisuus ja syrjään joutuminen on kaksin verroin kauheampaa, sillä se korostuu ja näkyy. Professori Newmanin tutkimusryhmän mukaan yhteisöllisyyden kääntöpuolena voi myös olla esimerkiksi oletamus, että kaikki reagoivat saman kulttuurisen mallin mukaisesti. Tällöin huolta aiheuttaviin seikkoihin ei välttämättä kiinnitetä ajoissa huomiota. Tiiviissä yhteisöissä voi myös olla hankala keskustella vaikeista asioista. Newmanin tutkimuksen kohteena olleista surmista 82 prosenttia oli tehty maaseudulla tai esikaupungissa ja vain kahdeksan prosenttia kaupunkialueella. Suurkaupungissa voi olla monenlaista muuta väkivaltaa, mutta sen mahdollisuudet erilaisuuden sietoon pienentävät oleellisesti koulusurmien riskiä. Useat koulusurmapaikkakunnat ovat olleet vahvasti yhteisöllisiä: kaikki tuntevat toisensa, käyvät kirkossa, osallistuvat erilaiseen kansalaistoimintaan ja ovat aktiivisia koulun suhteen. Tiukka yhteisöllisyys voi jopa estää ongelmien huomaamista etukäteen. Suomessa koulusurmat ovat tapahtuneet pienillä paikkakunnilla. Eräiden mallien mukaan väkivaltaa selitetään nuorten miesten vähäisellä vaikutusvallalla ja heikolla omanarvontunteella, jotka tulevat korostetusti esiin tiiviissä yhteisöissä. Ratkaisevaa ei ole tekijän absoluuttinen sosioekonominen tai sosiaalinen asema vaan se, miten hän kokee sen suhteessa lähiympäristöönsä. Tällöin pienessä tai keskikokoisessa keskiluokkaisessa yhteisössä elävä ja materiaalisesti hyvin toimeen tuleva nuori mies voi kokea arvottomuutta, joka lisää riskiä ryhtyä väkivaltaisiin tekoihin.

Kouluterveyskyselyssä 13 prosenttia yläkouluikäisistä pojista ilmoitti, että heillä ole yhtäkään ystävää, jonka kanssa puhua luottamuksellisesti. Nuorella saattaa olla suuri joukko kavereita, mutta hän voi silti tuntea olonsa yksinäiseksi. Yksinäisyyden kokemukset nousivat esille myös esimerkiksi Jokelan surmaajan tapauksessa. On esitetty, että kokemus siitä, ettei tule hyväksytyksi omana itsenään voi olla merkittävä syy surma-ajatusten taustalla. Tästä näkökulmasta yksinäisyyttä ei voida pitää yksittäisten ihmisten ongelmana vaan vaarallisena koko yhteiskunnalle.

Suomalaisessa tutkimuksessa Jokelan ja Kauhajoen asukkaat arvioivat itse, että internetin ja tietoverkkojen levittäytymisen sekä terveyspalveluiden karsimisen ohella tärkein syy koulusurmien taustalla olisi kuitenkin perinteisen yhteisöllisyyden heikentyminen. Koulusurmat miellettiin internetin myötä tulleenä kansainvälisenä ilmiönä eikä niinkään suomalaiseen kulttuuriin liittyvänä ongelmana. Viranomaiskontrollin heikentymistä pidettiin harvemmin tekojen syynä kuin yhteisöllisyyden heikentymistä.⁶⁶ Keskustelussa on nostettu esille myös suomalaisen yhteiskunnan ihanteina pidetyt riippumattomuus, yksilöllisyys, varhainen itsenäistyminen ja niin sanottu negatiivinen solidaarisuus, jolloin solidaarisuutta on se, että toinen jätetään rauhaan. Nämä ihanteet ovat omalta osaltaan olleet rapauttamassa

⁶⁶ Lindström et al. 2010. Jokelan ja Kauhajoen asukkaiden arviot koulusurmien yhteiskunnallisista syistä.

yhteisöllisyyttä. Jokelan koulusurmia analysoitaessa on nostettu esille myös sosiaalisen integraation ja moraalisen valvonnan puutteet. Surmaaja ja hänen perheensä jäivät yhteisön ulkopuolelle eivätkä aikuiset, kuten koulun opettajat, asettuneet vastustamaan surmaajan radikaaleja ajatuksia.⁶⁷

Vuoden 2012 Nuorisobarometrin mukaan nuorten yhteenkuuluvuuden tunne on lisääntynyt aiemmista vuosista. Erityisesti on vahvistunut yhteenkuuluvuus nettiyhteisöihin, mutta myös kuulumuus ystäväpiiriin, sukuun, koulu- tai työyhteisöön ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Samalla kuitenkin havaittiin, että sosiaalinen epäluottamus kanssaihmiin näyttäisi periytyvän sukupolvien ylitse. Epäluottamus vaikuttaa muun muassa koulumenestykseen eikä siltä suojaa edes äidin korkea koulutus. Epäluottamus on yleisempää alemman koulutuksen ja sosioekonomisen ryhmän sisällä.⁶⁸ Sosiaalisen tuen ja solidaarisuuden on havaittu suojaavan väkivaltaisten tekojen aiheuttamalta pelolta jälkikäteen.⁶⁹

5.3 Verkkoyhteisöt

Suomalaiset nuoret viettävät keskimäärin kaksi tuntia päivässä internetissä.⁷⁰ Lisääntyneen ajankäytön lisäksi verkolla ja sen ominaisuuksilla on ollut muita merkittäviä vaikutuksia nuorisokulttuuriin. Ryhmään kuuluminen on tärkeää murros- ja nuoruusiässä. Kasvokkaiseen vuorovaikutukseen pohjautuvat sosiaaliset nuorisoyhteisöt ovat olemassa rinnakkaisesti myös verkossa. Nuoreen kohdistuu vaatimuksia olla esillä ja arvioitavana netissä. Pelkkä passiivinen läsnäolo tai tiedonhankinta ei usein ole sosiaalisesti riittävää. Tosielämän ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemukset voivat tällöin vinouttaa kehitystä väkivaltaisuuden suuntaan. Verkko ikään kuin kaksinkertaistaa ulkopuolisuuden tunteen.

Melkeinpä mille tahansa idealle tai ajatukselle löytyy maailmanlaajuisesta verkosta nopeasti tukijoita ja ihailijoita. Tästä kertoo se, että Jokelan tapahtumia ihailtiin pian tapahtuman jälkeen verkkoyhteisöissä. Myös tekoja vastustavia kannanottoja löytyy verkosta, mutta suurin osa tekoihin tuomitsevasti suhtautuvista jättää kommentoimatta.

⁶⁷ Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): *The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland*. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): *School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention*. New York: Springer.

⁶⁸ Myllyniemi, Sami (2012) (toim.): *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 46.

⁶⁹ Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): *The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland*. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): *School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention*. New York: Springer.

⁷⁰ Myllyniemi, Sami (2009): *Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009*.

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 97. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 41.

Tämä voi vääristää potentiaalisen joukkosurmaajan kuvaa siitä, miten tekoihin suhtaudutaan yleisesti.

Suomalaiset tutkijat ovat esittäneet, että monella koulusurmaajalla nuoruuden aggressio on kehittynyt väkivaltaisuudeksi vihaa lietsovan maailmankatsomuksen vaikutuksesta. Taustalla on ollut väkivaltaa ihannoiva nettiyhteisö, joka on kannustanut tekijää väkivaltaan. Suomalaistutkijoiden mukaan surmiin kannustavaa nettiyhteisöä ei kuitenkaan voida pitää koulusurmien varsinaisena syynä.⁷¹

Koulusurmilla näyttäisi olevan merkittävä vaikutus nuorisokulttuureihin. Internetiin ladatut videot antavat surmaajille väylän keskustella samanmielisten ihmisten kanssa.⁷² Jokelan koulusurmaaja keskusteli viimeisinä päivinä ennen tekoaan Columbinen koulusurmia käsittelevässä yhteisössä aktiivisesti. Keskusteluissa hän antoi ymmärtää, että oli menossa kouluun aseensa kanssa.⁷³

Netin tarjoama anonymiteetti voi vaikuttaa myös nuoren identiteetin kehittymiseen. Jokelan koulusurmaajan netti-identiteetti poikkesi vahvasti hänen arkisesta minästään. Häntä kuvailtiin tosielämässä lähinnä ujoksi ja hiljaiseksi, kun taas netissä hän esiintyi korostetun maskuliinisesti ja väkivaltaisesti.⁷⁴ Koulusurmien toteutushetkellä hän ”toi tosimailmaan netti-minänsä”, jota hän oli kehittänyt pitkän aikaa. Väkivaltafantasioita omaavalle nuorelle netti voi toimia jonkinlaisena väkivallanteon hautomona. Hyvinkäällä järjestetyssä nuorisopaneelissa nuoret toivat esiin, että he eivät ajaudu internetissä sattumalta, vahingossa, huvikseen tai pelkkää uteliaisuuttaan väkivaltaa ihannoiville tai siihen kannustaville sivustoille. Vaikka aineisto lienee helposti saatavilla, tulee motivaatio sen etsimiseen jostain muualta. Tätä tukee se, että verkkoyhteisöt ja internetissä julkaistu aineisto eivät selkeästi ole kaikkien tai edes useimpien suunnitelmallisten väkivallantekojen taustalla.

5.4 Median rooli

Erityisesti koulusurmaajien tapauksessa on olemassa näyttöä siitä, että tekijät pyrkivät saamaan teoillaan laajaa mediahuomiota. Koulusurmaajien saama huomio lisää myös niin sanottujen harmittomien, hetken mielihohteesta tai ajattelemattomuuttaan tehtyjen uhkausten määrää. Lokakuuhun 2011 mennessä Jokelan koulusurmien jälkeen poliisin tietoon oli tullut 580 uhkausta, joista 57 oli edennyt tuomioistuimeen asti.⁷⁵ Ennen

⁷¹ Punamäki, Raija-Leena; Tirri, Kirsi; Nokelainen, Petri; Marttunen, Mauri (2011): Koulusurmat – Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen tiedeakatemian kannanottoja 2/2011.

⁷² Kiilakoski, Tomi ja Oksanen, Atte (2011): Soundtrack of the School Shootings: Cultural Script, Music and Male Rage. Young 19 (3).

⁷³ Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2:2009.

⁷⁴ Kiilakoski, Tomi ja Oksanen, Atte (2011): Soundtrack of School Shootings: Cultural Script, Music and Male Rage. Young 19 (3).

⁷⁵ Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja

Jokelan surmia poliisin tietoon tuli vuosittain 5-10 uhkausta. Muissa Pohjoismaissa, joissa koulusurmia ei ole tapahtunut, uhkausten määrä on pysynyt matalana.⁷⁶ Lähellä olevalla esikuvalla näyttäisi siis olevan varsin merkittävä vaikutus.

Vesa Puuronen on arvioinut, että Jokelan koulusurmat olivat Kauhajoen koulusurmien esimerkkinä, ja tekijä saattoi aavistaa nousevansa kuuluisuuteen edeltäjiensä tavoin niin suuren yleisön kuin nettiyhteisöjenkin keskuudessa.⁷⁷ Jokelan ja Kauhajoen teot olivat monella tapaa toistensa kaltaisia, ja ne jäljittelivät Columbinessa vuonna 1999 tapahtuneita koulusurmia. Tietyn mallin mukaisesti toteutettu joukkosurma vähentää teon alkuperäisyyttä, mutta sillä tekijä voi varmistaa, että teosta puhutaan tietyssä viitekehityksessä. Onkin esitetty, että koulusurmat edustavat julkisuutta korostavan kulttuurin pimeää puolta.⁷⁸

Koulusurmaajien tekojen voidaan nähdä myös vastaavan johonkin tarpeeseen. Koulusurmaajien tekemillä videoilla on jatkuvasti satojatuhansia katsojia. Vaikka laukaiseva tekijä teon taustalla olisi kosto omaa yhteisöä, yhteiskuntaa tai ihmiskuntaa kohtaan, ei teon saaman julkisuuden merkitystä voi väheksyä. Tekijä voi nähdä oman henkensä menettämisen merkityksettömänä suhteessa siihen kuoleman jälkeiseen valtaan ja huomioon, jotka hänen tekonsa saavat. Tekijä voi jopa nähdä itsensä tietynlaisena marttyyrinä. Äärimmäinen oman hengen uhraus varmistaa, että teko, tekijä tai hänen ajatuksensa ovat pitkään yhteiskunnallisen huomion keskipisteenä. Tekijä itsekin on saattanut motivoitua aiempien esimerkkien saamasta huomiosta, ja hän voi kokea omalla teollaan motivoivansa muita samantyyppisiä tekoja harkitsevia tai niitä ihannoivia nuoria. Median ja laajan julkisuuden avulla tekijä ei pelkästään pääse tietyn yhteisön jäseneksi vaan hänestä tulee yksi yhteisön esikuvista.

Media on hankalassa roolissa. Sen perustehtävä on kertoa yhteiskunnallisesti kiinnostavista asioista. Yleisön mielenkiinto suuntautuu luontaisesti laajamittaiseen yhteiskuntarauhaa järkyttäneeseen tekoon. Utisoinnin haasteena on tasapainon säilyttäminen tiedonvälityksen ja toisaalta rikoksen uhrien ja läheisten tunteiden sekä uusien rikosten ennalta ehkäisemisen välillä. Tekijän saama huomio voi innostaa tulevia tekijöitä. Liian yksityiskohtainen uutisointi tekotavasta voi lisätä vastaavien tekojen uhrien määrää, kun tieto aiemmista tekotavoista ja menetelmistä on kehittänyt uudet teot tuhoisammiksi ja vaikeammin estettäviksi. Sosiaalisen median kautta yksityiskohtaisetkin tiedot teoista leviävät riippumatta siitä, kertovatko perinteiset tiedotusvälineet niistä vai ei.

Peter Sitzer (toim.): *School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention*. New York: Springer.

⁷⁶ Lindberg, Nina; Sailas, Eila ja Kaltiala-Heino, Riittakerttu (2012): The copycat phenomenon after two Finnish school shootings: an adolescent psychiatric perspective. *BMC Psychiatry* 2012, 12:91.

⁷⁷ Puuronen, Vesa (2008): Kauhajoen ja Jokelan tapahtumat –koulumurhakulttuurin jäljillä. Blogikirjoitus 28.9.2008. http://vesapuuronen.net/blogi_8.htm

⁷⁸ Kiilakoski, Tomi ja Oksanen, Atte (2011): *Soundtrack of School Shootings: Cultural Script, Music and Male Rage*. *Young* 19 (3).

5.5 Koulujen merkitys ja oppilashuollon puutteet

Vakavien väkivallanteiden yhtenä keskeisenä selittävänä tekijänä on pidetty kouluterveydenhuollon puutteita. Perusopetuslain edellyttämää riittävää ja valtakunnallisesti yhdenvertaista oppilashuoltoa ei ole saavutettu. Vuonna 2011 kouluterveydenhuollosta annetun laatusuosituksen mukaiseen lääkärimäärään ylsi 36 prosenttia terveyskeskuksista. Tilanne on parantunut terveydenhoitajien osalta, mutta esimerkiksi lääkäreitä edelleen liian vähän. Myös koulupsykologien ja koulukuraattorien palvelut ovat riittämättömiä ja jakautuvat epätasaisesti.⁷⁹ Jopa 20 prosentissa kunnista psykologi- ja kuraattoripalvelut ovat kokonaan järjestämättä.⁸⁰

Koulun sosiaalinen pääoma on yhteydessä lasten ja nuorten hyvinvointiin, mielenterveyteen ja koulumenestykseen. Sosiaalinen pääoma muodostuu muun muassa kouluviihtyvyydestä, turvallisesta sosiaalisesta ilmapiiristä ja oikeudenmukaisista ja toimivista ratkaisuista ongelmiin. Suomalaisessa tutkimuksessa havaittiin, että koululuokan koko ja oppimisympäristön pysyvyys vaikuttivat koulumenestykseen ja psykososiaaliseen hyvinvointiin. Oppilaiden koulusuoritukset ja itsetunto olivat parhaimmillaan keskikokoisissa luokissa, joissa oppilaat vaihtuivat vain vähän. Turvallinen kouluilmapiiri ehkäisee myös nuorten sosiaalisia ja mielenterveysongelmia ja vähentää masentuneisuutta. Koululuokan huono ilmapiiri, epätasa-arvoinen kohtelu ja kilpailun korostaminen sekä perheen ongelmat ja menetykset voivat lisätä lapsen käytös- ja tunne-elämän häiriöitä kuten masennusta ja aggressiivisuutta.⁸¹

Suomessa koulujen turvallisuutta on pyritty parantamaan koulusurmien seurauksena. Sisäasiainministeriön julkaisussa Oppilaitosten turvallisuus (SM 40/2009) kiinnitetään huomiota sellaisiin tekijöihin, jotka lisäävät kuolonuhrien määrää koulua koskevassa äkillisessä onnettomuudessa tai kouluampumistilanteessa. Myös kouluyhteisön kykyä käsitellä tapahtunutta esitetään vahvistettavaksi. Ennaltaehkäisyn osalta kiinnitetään huomiota edellä mainittuihin riittäviin opetus- ja muun henkilökunnan resursseihin, nuoren terveellisen kasvun tukemiseen sekä kykyyn arvioida väkivalta- ja uhkatilanteiden vakavuutta.

⁷⁹ Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunto 28.10.2011: Perusopetuslain mukaisen oppilashuollon toteutuminen peruskouluissa (OKM/39/022/2011).

⁸⁰ Perusopetuslain mukaisen oppilashuollon toteutuminen peruskouluissa. Oikeuskanslerin päätös 30.1.2012 Dnro OKV/6/50/2011.

⁸¹ Koulusurmat –Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen Tiedeakatemian kannanottoja 2/2011.

5.6 Aseiden saatavuus

On olemassa merkkejä siitä, että aseiden vieminen kouluihin yleistyi 2000-luvun alussa. Ainakin neljästä eri tapauksesta, jossa oppilas oli tuonut aseensa kouluun, uutisoitiin laajasti 2000-luvun alkuvuosina.⁸²

Suomessa on noin 1,5 miljoonaa laillista asetta ja yli 600 000 ampuma-aseluvan haltijaa. Luvallisten aseiden määrä on Suomessa kansainvälisesti vertaillen suuri. On esitetty, että tämä olisi yksi merkittävä riskitekijä koulusurmien tyyppisten rikosten toteutumiseen. Selvityksissä on kuitenkin saatu ristiriitaisia tuloksia siitä, ehkäisekö asekontrollin tiukentaminen joukkosurmia tai muuta aseellista väkivaltarikollisuutta.⁸³

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien seurauksena hallitus esitti, että käsiaseiden saamiseksi tiukennettaisiin ja lupaviranomaisten mahdollisuuksia saada tietoa hakijoista tehostettaisiin (HE 106/2009). Voimassa olevassa ampuma-aselaissa todettiin kaksi ongelmaa. Ensimmäinen oli lupaviranomaisten riittämättömät mahdollisuudet saada tietoja luvanhakijoiden ja -haltijoiden sopivuudesta aseluvan haltijaksi. Toinen oli ampumaurheilu- ja harrastusperusteella haettavien lupien kohdalla harrastuksen osoittamista koskevien sääntöjen väljyys. Hallituksen esityksen perusteella hyväksyttiin lakimuutos, joka tuli voimaan kesäkuussa 2011. Sen nojalla 15–18-vuotiaat eivät enää voi saada lupaa oman aseensa hankintaan vaan ainoastaan rinnakkaislupia metsästyksessä tai ampumaurheilussa käytettäviin pitkiin aseisiin. Lisäksi käsiaseiden myöntämisen ikäraja nousi 20 vuoteen, ja luvanhakijan soveltuvuus selvitetään soveltuvuustestillä. Ampuma-aselain muutosten jälkeen Suomessa ei ennen Hyvinkään ampumistapausta ole tapahtunut sellaisia ampuma-aseella tehtyjä henkirikoksia, joiden perusteella olisi esitetty tarvetta lupamenettelyjen tiukentamiseen. Lainsäädäntötoimien lisäksi poliisi on yhtenäistänyt lupakäytäntöjä ja kouluttanut lupahenkilöstöä aselupiin liittyvissä asioissa.

Sisäasiainministeriössä tehtiin vuonna 2011 aseturvallisuuden kehitysnäkymiä koskeva esiselvityshanke. Hankkeen keskeisenä johtopäätöksenä oli, että aseturvallisuus on kokonaisuutena Suomessa vakaalla ja hyvällä tasolla. Uutena uhkana aseturvallisuudelle nähtiin kuitenkin tässäkin selvityksessä käsitellyt koulusurmat sekä Espoon Sellon kauppakeskuksessa tapahtunut joukkosurma. Esiselvityksen perusteella käynnistettiin keväällä 2012 ampuma-aselainsäädännön uudistamishanke, jossa tullaan tarkastelemaan muun muassa ampuma-aseiden säilytysturvallisuutta.

⁸² Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): *The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland*. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): *School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention*. New York: Springer.

⁸³ Lindström, Kauri; Räsänen, Pekka; Oksanen, Atte ja Nurmi, Johanna (2011): *Politiikkaprosessi ja aselainsäädännön uudistaminen Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen*.

Liite 1: Selvityksen toteuttamissuunnitelma

MIKSI NUORI SURMAA - SELVITYS VIIMEAIKAISTEN JOUKKOSURMIEN TAUSTOISTA

Viime vuosien aikana on tapahtunut joukkosurmia, joissa tekijänä on ollut nuori mies. Suurinta huomiota saaneista tapahtumista voidaan mainita Myyrmannin kauppakeskuksen pommiräjähdys vuonna 2002, Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat vuosina 2007 ja 2008 sekä Hyvinkään surma 2012. Tapauksissa on kuollut kerralla useita henkilöitä. Surman tekijän tilannetta ja motiiveja on selvitetty esitutkinnassa, minkä lisäksi Myyrmannin tapauksesta ja koulusurmista tehtiin laaja selvitys onnettomuustutkinnan periaatteita noudattaen. Teoista ja niiden taustoista on lisäksi tehty useita tutkimuksia ja muita selvityksiä.

Hallitus päätti Hyvinkään surman jälkeen, että tapahtuman taustat selvitetään ottaen huomioon aiemmat surmat ja niistä laaditut selvitykset. Tavoitteena on aineiston perusteella koota yhteen tekijöitä, jotka olemassa olevan aineiston perusteella näyttäisivät vaikuttavan näiden tekojen taustalla. Selvityksen tavoitteena on tuottaa tietoa, jonka avulla voidaan kehittää ohjausta ja viranomaisten toimintaa niin, että vastaavien tapahtumien ennalta ehkäisy tehostuisi. Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä ohjaa selvitystyötä ja loppupäätelmien tekemistä. Sisäasiainministeriö vastaa selvityksen käytännön valmistelusta yhteistyössä keskeisten viranomaisten ja muiden tahojen kanssa. Sisäasiainministeriössä selvityksen valmistelusta vastaa sisäisen turvallisuuden sihteeristö. Selvitys tehdään laajassa yhteistyössä aiheen kannalta keskeisten viranomaisten ja muiden tahojen kanssa.

Selvityksen vaiheet ja aikataulu

Selvityksen vaiheet ja aikataulutus perustuvat ministeri Räsäsen antamiin linjauksiin ja tavoiteaikatauluun.

1. Selvityksen laatimista koskevan suunnitelman käsittely ja hyväksyminen.
Osastopäällikkökokous 19.6.2012, esittely ministerille tämän jälkeen.

2. Taustatiedon kokoaminen.

Tapauksiin liittyvä, jo olemassa oleva selvityksen kannalta keskeinen aineisto kootaan virkatyönä sisäisen turvallisuuden sihteeristössä. Määräaika, 1. vaihe 15.8.2012. 2. vaihe: taustatiedon täydentäminen käsittelyn edetessä.

3. Aineiston analysointi - päätelmäehdotusten valmistelu

Toteutetaan kokoamalla erilaisia asiantuntijapaneeleja käsiteltävän aiheen perusteella. Paneelisiin kutsutaan eri alueiden asiantuntijoita ja tutkijoita sekä muita tahoja, jotka ovat käsiteltävän teeman kannalta keskeisiä. Määräaika 15.9.2012.

4. Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän seminaari, syyskuu 2012
Seminaarissa kuullaan asiantuntijoita loppupäätelmissä esille tulleista keskeisimmistä aiheista. Lisäksi seminaarissa esitellään esitutkinnan keskeiset tulokset.

5. Loppupäätelmien viimeistely sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän linjausten mukaisesti
Loppupäätelmien käsittely ja mahdolliset jatkotoimet, 15.10.2012.

Keskeiset käsiteltävät kysymykset taustaselvityksen laatimiseksi

1. Mitkä ovat tekijöitä **yhdistävät ja erottavat tekijät**. Kootaan olemassa olevan julkisen aineiston pohjalta seuraavia tekijään liittyvät tiedot:
Ikä, sukupuoli, perhetausta (vanhemmat), koulutus ja koulumenestys, vanhempien koulutus, perheen sosioekonominen asema, kiusaaminen, päihtymys tekohetkellä, päihdehistoria, pääsy tekovälineeseen/aseeseen, ampumaharrastus, varusmiespalvelus, harrastukset (pelit, yms.), sosiaalinen piiri/kaverit, seurusteluhistoria, terveys- ja mielenterveyshistoria (yksityisyyden suoja), ideologiset tekijät, virtuaalinen elämä ja leimautuminen.
2. Eri selvityksissä ja tutkimuksissa esitetyt **arviot** tekijöistä, jotka ovat **laukaisseet tapahtuman**
3. Eri selvityksissä ja tutkimuksissa esitetyt **arviot yhteiskunnallisista tekijöistä**, jotka vaikuttavat tekojen taustalla.

Käytettävä aineisto

Taustaselvityksen laatimiseksi on käytettävissä varsin paljon hyödyllistä aineistoa. Näitä ovat esimerkiksi esitutkinta-aineisto (Hyvinkään tapahtuman esitutkinta-aineisto käytössä 15.9.2012), Jokelan ja Kauhajoen tutkintalautakuntien raportit, useita tutkimuksia ja selvityksiä (mm. Nuorisotutkimusverkoston tuottamat tutkimukset ja selvitykset, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen väkivaltaan liittyvät tutkimukset), Nuorisobarometri sekä tilastoaineisto. Kirjallista aineistoa täydennetään keskeisten asiantuntijoiden ja muiden aiheen kannalta keskeisten tahojen kuulemisella.

Liite 2: Valmistelun yhteydessä järjestetyt kuulemistilaisuudet

Selvityksen valmistelun yhteydessä järjestettiin kolme kuulemistilaisuutta. Hyvinkäällä järjestettiin 24.8.2012 nuorisopaneeli, johon osallistui paikallisia 15–18-vuotiaita nuoria.

Sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä kuuli 12.9.2012 väkivalta- ja mielenterveystyön asiantuntijoita. Tilaisuudessa alustivat Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija Venla Salmi nuorten vakavasta väkivaltarikollisuudesta, HelsinkiMission projektityöntekijä Tapani Aulis nuorten väkivaltafantasioista ja väkivaltaongelmista kärsivien nuorten kanssa tehtävästä työstä, lääkintöneuvos Tapani Sipilä nuorten mielenterveysongelmista ja lääkityksestä sekä rehtori Jari Andersson oppilashuollon keinoista tunnistaa väkivaltaongelmista kärsivät nuoret. Tilaisuuteen oli kutsuttu sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän jäsenten lisäksi opetusministeri Jukka Gustafsson, ministereiden valtiosihteerit ja erityisavustajat sekä ministeriryhmän asiantuntijajäsenet.

Sisäasiainministeriössä järjestettiin 26.9.2012 asiantuntijoille suunnattu keskustelutilaisuus, johon osallistuivat psykiatrian, nuorisopsykiatrian ja oikeuspsykiatrian erikoislääkäri Nina Lindberg HUSin Kellokosken sairaalasta ja HYKSin nuorisopsykiatrian klinikaryhmästä, erikoistutkija Atte Oksanen nuorisotutkimusverkostosta, neuvotteleva virkamies Arne Kinnunen oikeusministeriöstä, tutkimusprofessori Tytti Solantaus Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta, kehittämispäällikkö Minna Piispa Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta, erikoistutkija Martti Lehti Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, kulttuuriasiainneuvos Immo Parviainen opetus- ja kulttuuriministeriöstä, hallintopäällikkö Pirjo Valkama-Joutsen Onnettomuustutkimuskeskuksesta, poliisijohtaja Pentti Saira sisäasiainministeriöstä, rikoksantorjuntaneuvos, pääsihteeri Jukka-Pekka Takala rikoksantorjuntaneuvostosta, suunnittelija Regina Järg-Tärno rikoksantorjuntaneuvostosta sekä sisäisen turvallisuuden sihteeristöstä päällikkö Tarja Mankkinen, ylitarkastaja Ari Evwaraye ja suunnittelija Kia Vertio. Tilaisuudessa käytiin keskustelu valmistelun aikana esille nousseista kysymyksistä ja johtopäätöksistä erityisesti seuraavien asiakokonaisuuksien osalta: tekijöiden sukupuoli, tekijöiden perhe ja kotikasvatus, viha, mielenterveys ja lääkitys, koulukiusaaminen, demokratia, yksilöllisyys ja vieraantuminen, verkkoyhteisöt, koulun merkitys ja oppilashuollon puutteet.

Liite 3: Kirjallisuus

Aitamurto, Tanja (2004): Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – Miksi? Syylliset ja syyttömät Heinojen murhaa seuranneen moraalisen myrskyn pyörteissä kolmessa sanomalehdessä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Hagelstam, Camilla ja Häkkänen, Helinä (2006): Homicidal adolescents: Offence and offender characteristics. *Forensic Science International*, 164 (2-3), 110–115.

Hoikkala, Tommi ja Suurpää, Leena (2009) (toim.): Kauhajoen jälkipaini. Nuorisotutkijoiden ja ammattilaisten puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 25.

Hoikkala, Tommi ja Suurpää, Leena (2007) (toim.): Jokela-ilmiö. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 17.

Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 2:2009.

Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. OM:n julkaisuja 11/2010.

Kiilakoski, Tomi (2009): Viiltoja – Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 28.

Kiilakoski, Tomi ja Oksanen, Atte (2011): Cultural and peer influences on homicidal violence. A Finnish perspective.

Kiilakoski, Tomi ja Oksanen, Atte (2011): Soundtrack of School Shootings: Cultural Script, Music and Male Rage. *Young* 19 (3).

Kivivuori, Janne (2007): Kouluampumisten syitä. Teoksessa Tommi Hoikkala ja Leena Suurpää (toim.) Jokela. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 17.

Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007. Opetusministeriön julkaisuja 2008:7.

Laine, Matti (2011): Joukkosurmien taustalla heikko status vertaisryhmässä. *Lääkärilehti* 25.8.2011.

Lauerma, Hannu (2009): Pahuuden anatomia. Pahuus, hulluus, poikkeavuus. Helsinki: Edita.

Lehti, Martti (2007): Nuoret ja henkirikollisuus 1980–2004. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 78.

Liikanen, Veli ja Helve, Helena (2009): Gender Roles, Immigrant Victimization and the Ambiguous Boundaries of Violence among Small Town Teenagers: Järvi kaupunki, Finland. Teoksessa Barbara Riepl ja Howard Williamson (toim.): Portraits of Peer Violence in Public Space. Contributions to Youth Research, 11. Wien: Austrian Institute of Youth Research, 23–57.

Lindberg, Nina; Sailas, Eila ja Kaltiala-Heino, Riittakerttu (2012): The copycat phenomenon after two Finnish school shootings: an adolescent psychiatric perspective. BMC Psychiatry 2012, 12:91.

Lindström, Kauri; Räsänen, Pekka; Oksanen, Atte ja Nurmi, Johanna (2011): Poliitiikkaprosessi ja aselainsäädännön uudistaminen Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen.

Lindström, Kauri; Nurmi, Johanna; Oksanen, Atte ja Räsänen, Pekka (2010): Jokelan ja Kauhajoen asukkaiden arviot koulusurmien yhteiskunnallisista syistä. Sosiologia 4/2012, 270–285.

Newman, Katharine S., Fox, Cybelle; Harding, David J.; Metha, Jal ja Roth, Wendy (2004): Rampage. New York: Basic Books.

Myllyniemi, Sami (2012) (toim.): Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 46.

Myllyniemi, Sami (2009): Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 97. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 41.

Oksanen, Atte (2008): Jokela Connection. Shattering social ties and the risk of violent virtual identities. Drama 2/08.

Oksanen, Atte (2007): Radikaalia huomiotaloutta. Teoksessa Tommi Hoikkala ja Leena Suurpää (toim.) Jokela-ilmiö. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 17.

Oksanen, Atte; Nurmi, Johanna; Vuori, Miika ja Räsänen, Pekka (2013, tulossa): The Social Roots of a School Shooting Tragedy in Finland. Teoksessa Nils Böckler, Thorsten Seeger, Wilhelm Heitmeyer ja Peter Sitzer (toim.): School Shootings: International Research, Case Studies and Concepts for Prevention. New York: Springer.

Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunto 28.10.2011: Perusopetuslain mukaisen oppilashuollon toteutuminen peruskouluissa (OKM/39/022/2011).

Paakkonen, Tarja (2012): Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujärjestelmä vaikeahoitoisuuden näkökulmasta. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto.

Pelkonen, Taina (2012): Kouluampumiset moraalisenä toimintana Helsingin Sanomien kantaaottavissa kirjoituksissa. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Perusopetuslain mukaisen oppilashuollon toteutuminen peruskouluissa. Oikeuskanslerin päätös 30.1.2012 Dnro OKV/6/50/2011.

Punamäki, Raija-Leena; Tirri, Kirsi; Nokelainen, Petri; Marttunen, Mauri (2011): Koulusurmat – Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen tiedeakatemian kannanottoja 2/2011.

Puuronen, Vesa (2008): Kauhajoen ja Jokelan tapahtumat –koulumurhakulttuurin jäljillä. Blogikirjoitus 28.9.2008. http://vesapuuronen.net/blogi_8.htm

Salmi, Venla (2012): Alustus sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä 12.9.2012.

Salonen, Hannele (2010): ”Ikuisesti kolisevat sanat tyhjyyteen” Kauhajoen kouluampumisen selitystarinat Aamulehdessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. SM julkaisu 35/2012.

Sipilä, Tapani (2012): Alustus sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä 12.9.2012.

Vossekuil, B., Fein, R., Reddy, M., Borum, R., & Modzeleski, W. (2002): The Final Report and Findings of the Safe School Initiative: Implications for the prevention of School Attacks in the United States. Washington, DC: United States Secret Service and United States Department of E